

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

KORNELIJA RAMANAUSKAITĖ

KINIJOS EKONOMINĖS SISTEMOS
TRANSFORMACIJA

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas:

Doc. dr. Vadim Volovoj

VILNIUS

2017

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS

POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

KINIJOS EKONOMINĖS SISTEMOS
TRANSFORMACIJA

Tarptautinės politikos ir ekonomikos programos magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621L20012

Vadovas

_____ Doc. dr. *Vadim Volovoj*

2017-04-18

Recenzentas

2017

Atliko

_____ stud. Kornelija Ramanauskaitė

2017-04-18

VILNIUS

2017

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS	5
PRIEDŲ SĄRAŠAS	6
SANTRUMPOS	7
ŽODYNAS	8
ĮVADAS	10
1. PAGRINDINĖS LIBERALIZMO NUOSTATOS	13
1.1. Pagrindinės klasikinio liberalizmo idėjos	13
1.2. (Neo)liberalizmas – didesnis valstybės vaidmuo ir tarptautinės tarpusavio priklausomybės svarba.....	17
1.3. Liberalizmo teorijos kritika	20
2. KINIJOS LIBERALIZACIJA IR EKONOMINIS IŠKILIMAS	23
2.1. Valstybės vaidmens ekonomikoje mažėjimas.....	23
2.2. Technologijų perdavimas ir tiesioginės užsienio investicijos į Kinijos ekonomiką .	27
2.3. Liberalizacijos teorijos nepaaiškinti augimo veiksniai	32
2.4. Kinijos ekonominės liberalizacijos pasiekimai	34
3. KINIJOS VIDINĖS EKONOMINĖS LIBERALIZACIJOS IŠŠŪKIAI: „NAUJO NORMALUMO“ LINK	39
3.1. Kinijos ekonominės liberalizacijos iššūkiai	39
3.2. Tolimesnė Kinijos ekonominė politika ir „Naujas Normalumas“	46
4. KINIJOS EKONOMINĖ LIBERALIZACIJA PASAULINIAME IR REGIONINIAME KONTEKSTE	54
4.1. Kinijos įsitraukimas į globalius politinio – ekonominio bendradarbiavimo formatus	54
4.2. Kinijos įsitraukimas į regioninius politinio – ekonominio bendradarbiavimo formatus	66
5. KINIJOS „NAUJOJO ŠILKO KELIO“ PROJEKTAS	70
5.1. „Naujojo Šilko Kelio“ tikslai ir priemonės	71
5.2. „Naujojo Šilko Kelio“ projekto trūkumai	74
6. POLITINĖS KINIJOS IŠORINĖS EKONOMIKOS LIBERALIZACIJOS KLIŪTYS	78

6.1.	Įtampa Pietų Kinijos jūros regione.....	78
6.2.	Šiaurės Korėjos branduolinės programos grėsmė stabilumui regione	84
6.3.	Kinijos ir Rusijos santykiai Centrinės Azijos regione	89
6.4.	Kinijos ir JAV ekonominės plėtros varžybos.....	91
	IŠVADOS.....	97
	LITERATŪRA IR ŠALTINIAI	100
	SANTRAUKA	115
	SUMMARY	116
	PRIEDAI.....	117

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

<i>1 pav.</i> Tiesioginės užsienio investicijos į Kiniją, grynosios įplaukos (1990 m. – 2015 m., einamasis JAV doleris).....	29
<i>2 pav.</i> Kinijos ekonomikos augimo šaltiniai (1979 m. – 2012 m., % nuo BVP).....	32
<i>3 pav.</i> Kinijos populiacijos sandara pagal amžių (1990 m. – 2050 m.).....	33
<i>4 pav.</i> Metinis Kinijos ir pasaulio augimas (1991 m. – 2013 m., % nuo BVP).....	35
<i>5 pav.</i> Kinijos ekonomikos struktūros kaita (1990 m. – 2015 m., % nuo BVP).....	37
<i>6 pav.</i> Investicijų dinamika Kinijoje (1980 m. – 2020 m., % nuo BVP).....	40
<i>7 pav.</i> Utilizavimo norma 6 Kinijos pramonės šakose (2008 m. – 2015 m., % nuo gamybos pajėgumų).....	41
<i>8 pav.</i> Kinijos skola pagal valdžios lygmenis bei pagal paskirtį (2013 m., mlrd. Kinijos juanių ir % dalimi).....	42
<i>9 pav.</i> Kinijos namų ūkių bei valdžios sektoriaus vartojimas (1980 m. – 2015 m., % nuo BVP).....	45
<i>10 pav.</i> TVF narių balsų dalis iki 2016-ųjų metų reformos.....	56
<i>11 pav.</i> TVF narių balsų dalis po 2016-ųjų metų reformos.....	56
<i>12 pav.</i> „Naujasis Šilko Kelias“.....	70
<i>13 pav.</i> Įspėjimų Kinijos žvegybiniam laivams palikti Japonijos teritorinius vandenis skaičius (2009 m. – 2016 m. rugpjūčio mėn.).....	79
<i>14 pav.</i> Kinijos disputai Pietų Kinijos jūroje.....	81
<i>15 pav.</i> JAV prekių importo ir eksporto su Kinija duomenys (2000 m. – 2015 m., mln. JAV dolerių).....	92

LENTELIŲ SĄRAŠAS

<i>1 lentelė.</i> Kinijos technologijų perdavimo partnerės (1990 m. – 2007 m.).....	28
<i>2 lentelė.</i> Didžiausios pasaulio eksportuotojos (2015 m., JAV doleriais).....	35-36
<i>3 lentelė.</i> Didžiausios ekonomikos pagal BVP (2015 m., JAV doleriais).....	36
<i>4 lentelė.</i> TVF specialių skolinimosi teisių krepšelio sudėtis iki 2016 m. spalio 1 d.....	57
<i>5 lentelė.</i> TVF specialių skolinimosi teisių krepšelio sudėtis nuo 2016 m. spalio 1 d.....	58
<i>6 lentelė.</i> Pasaulio Banko balsavimo reforma.....	60

PRIEDŲ SĄRAŠAS

<i>1 priedas.</i> Kinijos stojimo į PPO procesas.....	117
---	-----

SANTRUMPOS

BVP – bendrasis vidaus produktas
CA – Centrinė Azija
EBPO – Ekonominio Bendradarbiavimo ir Plėtros Organizacija
EES – Eurazijos Ekonominė Sąjunga
ES – Europos Sąjunga
JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
JT – Jungtinės Tautos
KKP – Kinijos Komunistų Partija
LPZ – laisvosios prekybos zona
MKĮ – miestelių ir kaimų įmonės
NT – nekilnojamasis turtas
NVS – Nepriklausomų Valstybių Sandrauga
PPO – Pasaulio Prekybos Organizacija
SEZ – specialioji ekonominė zona
SSTK – specialių skolinimosi teisių krepšelis
SVĮ – smulkios ir vidutinės įmonės
ŠBO – Šanchajaus Bendradarbiavimo Organizacija
TUI – tiesioginės užsienio investicijos
VVI – valstybės valdomos įmonės

ŽODYNAS

- Africa Think Tank Alliance** – Afrikos Idėjų Centrų Aljansas
- ASEAN-China Free Trade Area (ACFTA)** – ASEAN – Kinijos laisvosios prekybos zona
- Asian Infrastructure Investment Bank (AIIB)** – Azijos Infrastruktūros Investicijų Bankas
- Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC)** – Azijos ir Ramiojo Vandenyno Šalių Ekonominio Bendradarbiavimo Organizacija
- Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)** – Pietryčių Azijos Tautų Asociacija
- Brazil, Russia, India, China, South Africa (BRICS)** – Brazilija, Rusija, Indija, Kinija bei Pietų Afrika
- Central Asian Cooperation Organization (CACO)** – Centrinės Azijos Bendradarbiavimo Organizacija
- China Development Bank** – Kinijos Plėtros Bankas
- China Development Gateway (CnDG)** – Kinijos Plėtros Vartai
- China International Poverty Reduction Center (IPRCC)** – Kinijos Tarptautinis Skurdo Mažinimo Centras
- China threat theory** – kiniškosios grėsmės teorija
- Chinese Ministry of Finance (MOF)** – Kinijos Finansų Ministerija
- Chinese National Energy Administration (NEA)** – Kinijos Nacionalinė Energetikos Administracija
- Collective Security Treaty Organization (CSTO)** – Kolektyvinio Saugumo Sutarties Organizacija
- Community of Independent States (CIS)** – Nepriklausomų Valstybių Sandrauga
- Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty (CTBT)** – Visuotinė Branduolinių Bandymų Uždraudimo Sutartis
- Contingent Reserves Arrangement** – Sąlyginių Rezervų Sutartis
- Contract responsibility system** – sutarčių atsakomybės sistema
- Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea** – Deklaracija dėl Šalių Veiksmų Pietų Kinijos Jūroje
- Dual-track approach** – dviejų greičių vystymosi strategija
- East Asia Summit (EAS)** – Pietų Azijos Viršūnių Susitikimas
- Eurasian Economic Union (EEU)** – Eurazijos Ekonominė Sąjunga
- Export-processing zones** – eksporto vykdymo zona

General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) – Bendrasis Susitarimas dėl Muitų Tarifų ir Prekybos

Global Poverty Reduction & Inclusive Growth (GPIG) Portal – Globalaus Skurdo Mažinimo ir Integruoto Augimo Portalas

Grasping the big and letting go the small – „laikyti didžiuosius ir paleisti mažuosius“ VVI reforma

Household responsibility system – namų ūkių atsakomybės sistema

Investing in Africa Forum (IAF) – Investicijų į Afriką Forumas

Memorandum of understanding – susitarimo memorandumas

Missile Technology Control Regime (MTCR) – Raketų Technologijų Kontrolės Režimas

New Development Bank (NDB) – Naujasis Plėtros Bankas

New Silk Road – Naujasis Šilko Kelias

Non-proliferation of Nuclear Weapons (NPT) – Branduolinio Ginklo Neplatinimo Susitarimas

One Belt, One Road (OBOR) – Viena Juosta, Vienas Kelias

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) – Ekonominio Bendradarbiavimo ir Plėtros Organizacija

Peaceful Development – taiki plėtra

Peaceful Rise – taikus iškilimas

Pivot to Asia – Ašis Azijoje

Shanghai Cooperation Organization (SCO) – Šanchajaus Bendradarbiavimo Organizacija

Six Party Talks – Šešiašalės Derybos

Special drawing rights – specialių skolinimosi teisių krepšelis

State-owned enterprises (SOE) – valstybės valdomos įmonės

Township-and-Village Enterprises (TVE) – miestelių ir kaimų įmonės

Treaty of Amity and Cooperation – Draugystės ir Bendradarbiavimo Sutartis

Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) – Branduolinio Ginklo Neplatinimo Sutartis

Trust fund – patikos fondas

United Nations Security Council (UNSC) – Jungtinių Tautų Saugumo Taryba

World Trade Organisation (WTO) – Pasaulio Prekybos Organizacija

IVADAS

Kinija – didžiausią populiaciją turinti ir viena sparčiausiai ekonomiškai besivystančių šalių pasaulyje. Dėl vis didėjančių gamybos apimčių ir kiniškų prekių gausos globalioje rinkoje, Kinija dažnai vadinama „pasaulio fabriku“. Įspūdingas, dešimtmečius besitęsiantis ekonominis šuolis nuolatos skatina diskusijas dėl veiksnių, padėjusių Kinijai iškilti. Nėra vieningai sutariama ir dėl tolimesnių valstybės augimo perspektyvų globalios bei liberalios pasaulio sistemos kontekste. Pastebima, kad šalis siekia vis glaudesnio bendradarbiavimo su kitomis valstybėmis ir įsitraukia į vis daugiau daugiašalių organizacijų bei siekia įtvirtinti naujus, Kinijos iniciatyva įsteigtus bendradarbiavimo mechanizmus.

Nors pastaraisiais dešimtmečiais, plėtodama ir skatindama ekonominius ryšius, Kinija vis labiau įsitvirtino ekonomiškai galingiausių valstybių gretose, pasaulinėje sistemoje požiūris į Kinijos iškilimą nėra vienareikšmiškas. Viena vertus, egzistuoja entuziazmas dėl atsvaros JAV bei JAV įsteigtų pasaulinių institucijų hegemonijai. Įžvelgiamos perspektyvos pertvarkyti esamą pasaulinę sistemą, kurioje dominuoja JAV, ir daugiau galios suteikti kylančioms valstybėms, darančioms didelę įtaką globaliai ekonomikai, tačiau neturinčioms galios daryti įtaką sprendimams pasaulinėse institucijose. Kita vertus, abejojama, ar Kinija gali ir nori priimti vienos iš globalių lyderių vaidmenį, ar šalis nesiekia vidinių socio-ekonominių problemų sprendimo kitų valstybių resursų sąskaita.

Teigiamai vertinantys Kinijos vaidmenį pasaulinėje sistemoje, šalį įvardija kaip naująją „super galią“. Teigiama, jog valstybė siekia plėtoti abipusiai naudingus ryšius su kitomis pasaulio valstybėmis ir remiasi konfucianizmo propaguojamais moralės, pagarbos, socialinės harmonijos principais, taip kurdama pagrindus „taikiai plėtrai“, arba „taikiam iškilimui“ pasaulyje. „Taikaus iškilimo“ koncepciją, kaip atsvarą „kiniškosios grėsmės“ teorijai, 2003-aisiais pasiūlė Zheng Bijian – vienas svarbiausių šalies intelektualų, Kinijos Reformų Forumo pirmininkas. Esminiai šios koncepcijos principai – šalies iškilimas ne per teritorinę ekspansiją ar konfrontaciją su kitomis galiomis, o per įdirbį ir taikią tarptautinę aplinką, integraciją į esamą pasaulinę tvarką. Tam, jog iškilimas būtų sėkmingas, šaliai būtina siekti ryšių su kitomis valstybėmis kūrimo ir remti valstybių tarpusavio priklausomybę, ekonominį bendradarbiavimą. Valstybės, norėdamos gauti naudą iš Kinijos plėtros, taip pat turi įsitraukti į taikios ir stabilios tarptautinės aplinkos kūrimą, tačiau tam trukdo įsitvirtinusių galių nustatyta pasaulinė tvarka, sukurta siekiant spręsti jų ekonomines bei politines problemas¹.

¹ John L. Thornton, „Foreword,“ iš *China's Peaceful Rise: Speeches of Zheng Bijian 1997-2004*, Zheng Bijian (Brookings Institution Press, 2005), 5-6.

Tuo tarpu „taikios plėtros“ oponentai Kinijos iškilimą vertina kaip jau minėtą „kinišką grėsmę“ – geopolitinį iššūkį nusistovėjusiai pasaulio tvarkai, siekiant sugriauti plačiai įsigalėjusią ir universaliai pripažįstamą Vestfalinę pasaulio sistemą (Yee ir Storey 2002, Broomfield 2003). Pastebima, jog nepaisant ekonominės liberalizacijos, šalies politinis gyvenimas yra stipriai ribojamas komunistinės ideologijos, kurią palaiko valdančioji KKP. Ši ideologija nedera su daugumos pasaulio valstybių propaguojamomis demokratinėmis idėjomis. Ideologinės priešpriešos nėra vienintelis aspektas, apibūdinantis neatitikimus tarp Kinijos „taikios iškilimo“ koncepcijos ir realybės: pabrėžiama, jog dauguma Kinijos sandorių su kitomis valstybėmis, ypač menčiau išsivysčiusiomis, yra merkantilistinio pobūdžio: siekiama gauti prieigą prie resursų, tenkinančių Kinijos energetinių bei gamtinių išteklių poreikius, tačiau nėra investuojama į technologijų perdavimą, kuris, „taikios plėtros“ modelio taikymo atveju, būtų naudingas bendradarbiaujančioms kylančioms ekonomikoms. Tai, jog dauguma valstybių į Kinijos plėtros koncepciją vertina neigiamai, lemia ir nuolatinė įtampa teritorinių nesutarimų zonose, ypač Pietų Kinijos jūroje.

Temos aktualumas: Kinijos ekonominė plėtra bei elgsena tarptautinėje sistemoje yra aktuali dėl besikeičiančio galių balanso ir Kinijos įtakos tarptautinėje ekonominėje sistemoje augimo. Dėl pasauliniu mastu nuolat vykstančių globalizacijos ir liberalizacijos procesų, Kinijos atvejo nagrinėjimui tikslinga pasitelkti (neo)liberalizmo teorijos teiginius. (Neo)liberalizmo teorija yra pripažintas šalių politinės ir ypač ekonominės veiklos analizės instrumentas, kuris tinka Kinijos atvejo tyrimui dar ir todėl, jog ši valstybė vykdo ekonominės liberalizacijos reformas.

Temos iširtumas: Kinijos ekonominė plėtra nagrinėjama Europos Parlamento, Ekonominio Bendradarbiavimo ir Plėtros Organizacijos, Pasaulio Prekybos Organizacijos bei Pasaulio Banko analitikų pateikiamose ataskaitose, tyrimuose bei publikacijose. Kinijos ekonominio bendradarbiavimo perspektyvas savo leidiniuose bei publikacijose aptaria D. Cohen, H. S. Yee, I. Storey, N. R. Lardy, Z. Xie bei kt. autoriai. Kinijos valstybės galios tyrimą yra atlikusi G. Mikalauskaitė², Kinijos galios augimo poveikį JAV užsienio politikai – L. Bieliūnas³.

Darbo objektas: Kinijos ekonominė sistema.

² Gabija Mikalauskaitė, „XXI A. Kinijos Galios Tyrimas“ (Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio Universitetas, 2015), <http://gs.elaba.lt/object/elaba:14497599/14497599.pdf>

³ Lukas Bieliūnas, „Kinijos galios augimo poveikis JAV užsienio politikai“ (Bakalauro baigiamasis darbas, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016), <http://elaba.lvb.lt/ELABA:LABTALL:ELABAETD15109774>

Darbo problema: Kinijos ekonominės raidos perspektyvos ir įtaka tarptautinei politinei – ekonominei sistemai.

Darbo tikslas: pasitelkus liberalizmo teoriją, atlikti istorinės Kinijos ekonominės transformacijos analizę, nubrėžti jos ekonominės raidos perspektyvas. Tikslui pasiekti iškelti **uždaviniai:**

- a) Apžvelgti ir apibendrinti pagrindines liberalizmo teorijos nuostatas;
- b) Apibrėžti ir apibendrinti svarbiausius Kinijos ekonominio iškilimo veiksnius;
- c) Apibrėžti ir įvertinti esamą Kinijos ekonominės sistemos struktūrą;
- d) Įvertinti Kinijos ekonominės raidos iššūkius bei perspektyvas;
- e) Įvertinti Kinijos ekonominės sistemos tolimesnės plėtros į išorę iššūkius bei perspektyvas.

Suformuluota hipotezė: Kinija, dėl vis didėjančio įsitraukimo į tarptautinę ekonominę sistemą, sieks įgyvendinti taikią ekonominę plėtrą, pagrįstą nuolatiniu liberalių ekonominių reformų diegimu, didėjančiu bendradarbiavimu su užsienio valstybėmis ir taikaus konfliktų sprendimo būdais.

Darbui atlikti naudojamas analitinis – aprašomasis metodas.

Darbo vertė: šiuo darbu detalai ir sistemiškai nagrinėjama Kinijos, vis svarbesnės tarptautinės ekonominės sistemos dalyvės, ekonominė sistema ir jos unikalumas. Naudojantis darbu, galima tęsti gilesnę ekonominės sistemos analizę, daryti prielaidas dėl Kinijos įtakos globaliai ekonomikai ateityje.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas, šeši skyriai, išvados, literatūros ir šaltinių sąrašas bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmame darbo skyriuje apžvelgiama liberalizmo teorijos raida ir apibrėžiamos svarbiausios liberalizmo bei (neo)liberalizmo nuostatos. Atrame skyriuje nagrinėjami svarbiausi Kinijos ekonominio iškilimo veiksniai ir apibendrinami su jais susiję Kinijos ekonominės liberalizacijos pasiekimai. Trečioje magistro darbo dalyje nagrinėjami Kinijos ekonominės liberalizacijos iššūkiai bei ekonominės politikos perspektyvos. Ketvirtojoje dalyje aptariamas Kinijos įsitraukimas į globalias bei regionines ekonominio bendradarbiavimo organizacijas. Penktame skyriuje nagrinėjamas Kinijos „Naujojo Šilko Kelio“ projektas ir su juo susijusi išorinė ekonominė plėtra. Šeštame skyriuje apibrėžiamos galimos politinės Kinijos išorinės ekonominės liberalizacijos kliūtys.

1. PAGRINDINĖS LIBERALIZMO NUOSTATOS

Liberalizmo sąvoka yra kilusi iš lotyniško žodžio „liberalis“, reiškiančio „laisvas“. Politikos mokslų enciklopediniame žodyne pateikiami du liberalizmo apibrėžimai: pirmuoju liberalizmas įvardijamas kaip „tarptautinių santykių studijų teorija, kuri remiasi prielaida, kad žmonės yra racionalūs, siekia laisvės ir dėl bendrų interesų linkę bendradarbiauti su kitais žmonėmis“, antruoju – kaip „politinio mąstymo tradicija, pabrėžianti asmens laisvės pirmenybę prieš valdžią ir viešąją nuomonę“⁴. Nepaisant to, ar liberalizmas apibrėžiamas kaip teorija, ar kaip tradicija, abi sąvokos pabrėžia asmens laisvę ir asmens pirmumą prieš visuomenę ar valdžią. Remiantis Indriūnu ir Siauruku, laisvės siekio apraiškų būta jau gilioje senovėje: privatus gyvenimas, neįpareigotas polio reikalavimų bei prievolių, buvo aukštinamas antikos laikų filosofų Demokrito bei Lukrecijaus; praktinės laisvės apraiškos egzistavo ir viduramžių Venecijos respublikoje bei kai kuriuose Italijos miestuose – valstybėse⁵. Vis dėlto, liberalizmo ideologija plačiau paplito tik XV – XVII a., pradėjus vystyti stambiajai gamybai bei prekybai, siekiant riboti monarchų valdžią bei bažnyčios įtaką valstybės gyvenimui. Daugelio liberalizmo atstovų manymu, politika ir ekonomika yra viena nuo kitos nepriklausomos, dėl to jos turi būti atskirtos (išskyrus atvejus, kuomet politinis reguliavimas yra būtinas siekiant užtikrinti tinkamą rinkos funkcionavimą: apibrėžiant ir užtikrinant nuosavybės teisę, reglamentuojant sutarčių sudarymą bei vykdymą, kontroliuojant įmonių grupių susitarimus bei monopolijų veiklą, užtikrinant konkurenciją). Valdžia turi leisti ekonomikai veikti pagal „laissez-faire“ doktriną – panaikinti ekonomines kliūtis verslui šalyje bei tarp šalių, nesikišti į rinkos santykius, sudaryti konkurencinę aplinką, kurti laisvą rinką ir leisti individams laisvai imtis verslo⁶. Šio skyriaus poskyriuose bus aptartos klasikinio liberalizmo bei (neo)liberalizmo idėjos ir jų kritika.

1.1. Pagrindinės klasikinio liberalizmo idėjos

Klasikinio liberalizmo terminas naudojamas apibrėžti filosofinėms idėjoms, plėtotoms liberalizacijos šalininkų nuo Apšvietos epochos pradžios (XVIII a.) iki XIX a. Kaip jau minėta, liberaliosios idėjos buvo atsakas nykstančiai feodalinei tvarkai, stambiesiems gamintojams bei prekybininkams siekiant įgyti politinę įtaką, atitinkančią jų ekonominę bei socialinę galią,

⁴ *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007), Politika.

⁵ Algimantas V. Indriūnas ir Jonas G. Siaurukas, *Socialinis liberalizmas ir kitos politinės ideologijos: teorinis praktinis pagalbininkas* (Firdas, 2006), 82.

⁶ Eamonn Butler, *Classical Liberalism – A Primer* (Institute of Economic Affairs, 2015), 10-11.

siekiant kurti sekulias valstybes, kuriose neegzistuoja privilegijos⁷. Iki XVIII-ojo amžiaus manyta, jog teisės kyla iš valdžios, tad žmonėms yra prieinamos tik tokios teisės, kurias jiems suteikia valdžia. Tačiau politiniai filosofai ėmė plėtoti įgimtų teisių bei socialinio kontrakto idėjas ir išplėtojo ideologiją, paneigusią valdžios privilegijas. Klasikinio liberalizmo pradininkais laikomi Johnas Locke'as, Charles-Lui Montesquieu, Adamas Smithas, Jeremy Benthamas bei Johnas Stuartas Millis.

Johnas Locke'as apjungė daugelį liberalizmo idėjų ir suformulavo klasikinio liberalizmo pagrindus. Jis įvedė „žmogiškosios prigimties“ būsenos sąvoką: ši būseną apibrėžta kaip žmonių grupių ar bendruomenių egzistavimas dar iki valdžios atsiradimo, kuomet jų neveikė įstatymai bei politinės nuostatos⁸. Esant „žmogiškajai prigimčiai“, visi gimsta laisvi bei lygūs, neturėdami kam nors paklusti, galėdami naudotis vienodomis teisėmis. Valdžia sukuriama tik laisvu individų susitarimu, per socialinį kontraktą, ir turi ribotą galią. Locke'as valdžią suvokė tarsi „naktinį sargą“, turintį kurti aplinką, kurioje individai gali įsitraukti į komercinę veiklą be smurto ir vagystės grėsmės⁹. Šio filosofo teigimu, ekonominė laisvė svarbesnė nei ekonominė lygybė, kadangi taip užtikrinamas progresas. Tuo atveju, jei socialinis kontraktas sulaužomas arba valdžia pažeidžia prigimtines individo teises, individai turi teisę valdžią laikyti neteisėta ir ją nuversti. Viena svarbiausių Locke'o idėjų buvo privati nuosavybė, apimanti ne tik fizinį turtą, bet ir paties individo gyvybę, kūną bei darbą. Tuo remdamasis, filosofas teigė, kad individo nuosavybė turi būti laikoma viskas, ką kuriant buvo įdėtas individo darbas. Locke'o nuomone, visa privati nuosavybė turi būti įstatymiškai saugoma.

Charles-Lui Montesquieu išplėtojo mintį, jog laisva visuomenė, veikdama laisvoje ekonominėje santvarkoje, gali išlaikyti taikų bendradarbiavimą be poreikio paklusti valdžios nurodymams. Remiantis šio filosofo nuomone, individai laikomi racionaliomis būtybėmis, siekiančiomis taikos ir saugumo, suvokiančiomis, jog bendruomenė teikia naudą. Montesquieu prieštaravo moralinei dorybei, kadangi pastaroji naikina „individualų džiaugsmą“ (Chaibong, 2006). Nuolatinė tarpusavio kova tarp individų lemia poreikį kurti abipusiai naudingas taisykles, įtvirtinti jas įstatymu ir palaikyti taikų sugyvenimą, saugumą bei tam tikrą teisingumą – toks prisitaikymas Montesquieu vadinamas „įstatymų dvasia“ (Indriūnas ir Siaurukas, 2006). Montesquieu priskiriama ir valdžios galių atskyrimo idėja: valdžios despotizmo apraiškas

⁷ Paul Starr, “Why Liberalism Works,” Princeton University, žiūrėta 2017 kovo 2 d., <https://www.princeton.edu/~starr/articles/articles07/Starr.WhyLiberalismWorks.pdf>

⁸ Ellen Grigsby, *Analyzing politics: an introduction to political science* (Wadsworth, 2005), 99.

⁹ Hahm Chaibong, “Confucianism and the concept of liberty,” *Asia Europe Journal* 4, 4 (2006): 12.

galima pažaboti sistema, kurioje atskirta ir įstatymiškai apribota įstatymų leidžiamoji, vykdomoji bei teisminė galia.

Adamo Smitho indėlis klasikinio liberalizmo teorijoje labiausiai vertinamas dėl ekonominių liberalizmo aspektų nagrinėjimo. Jo nuomone, valstybei tinkama ekonominė santvarka yra kapitalizmas: savanaudiški individai mainosi savo privačia nuosavybe pagal savo asmeninius interesus, beveik arba visiškai nesant valstybės įsikišimo (Grigsby, 2005). Anot jo, kiekvieno individo gerovė yra priklausoma nuo kito individo produktyvumo, todėl, leidžiant siekti asmeninių interesų, auga ne tik individo, tačiau ir visuomenės gerovė¹⁰. Smithas pasisakė už laisvą prekybą bei konkurencinę rinką, smerkė valstybės galią suteikti privilegijas tam tikroms grupėms ar visuomenės sluoksniams. Anot Smitho, rinkoje veikia „nematoma ranka“: rinka yra savireguliuojanti ir veikia kaip geriausias resursų paskirstymo mechanizmas, tad tuo atveju, kuomet valstybė į ją nesikiša, šalyje gali įsigalėti socialinė harmonija; valstybė gali kištis į ūkį tik dėl laisvos rinkos funkcionavimo užtikrinimo.

Knygoje „Tautų turtas“, paskelbtoje 1776-aisiais, Smithas aprašė ir absoliutaus pranašumo prekybos teoriją, pirmąkart įvertinusią specializacijos gamyboje bei darbo pasidalijimo svarbą¹¹. Liberalizmo idėjos buvo minimos ne tik individo, bet jau ir valstybių santykių kontekste. Absoliutaus pranašumo teorija paremta teiginiais, jog individui arba valstybei esant absoliučiai efektyvesniam gamyboje negu kitas individas ar valstybė, galima teigti, jog toji valstybė ar individas turi absoliutų pranašumą gamyboje, todėl turi gaminti tik tą prekę, kad gautų didžiausią naudą. Besispecializuodamos prekių su absoliučiu pranašumu gamyboje, šalys gali mainyti dalį produkcijos su kitomis šalimis į prekes, kurių gamyboje absoliutaus pranašumo neturi. Abiejų prekių gamybos padidėjimas lemia išlošį iš specializacijos, kurį galima padalyti tarp šalių: toks gamybos ir prekybos modelis nulemia pasaulinės produkcijos augimą¹². Tačiau, šis modelis turėjo trūkumų – remiantis šia teorija, valstybė, neturinti absoliutaus pranašumo nei vienoje gamybos srityje, negali dalyvauti tarptautinėje prekyboje.

Adamo Smitho idėją papildė Davido Ricardo lyginamojo pranašumo teorija, kuria ir šiandien grindžiama laisvosios prekybos politika. 1819 m. paskelbtame kūrinyje „Politinės Ekonomijos principai“ teigta, jog šalis, esanti mažiau produktyvi (neturinti absoliutaus pranašumo prekių gamyboje) už kitą šalį, gamindama bet kokias prekes, vis vien turi pagrindą

¹⁰ Russell Hardin, *Liberalism, Constitutionalism, and Democracy* (Oxford University Press, 1999), 59.

¹¹ Rehim Kılıç, “Absolute and Comparative Advantage: Ricardian Model,” Michigan State University, 2002 balandis – birželis, <https://msu.edu/course/ec/340/Kilic/lecture3.pdf>

¹² Dominick Salvatore, *International Economics, 11th Edition* (John Wiley & Sons, Inc., 2013), 34-35.

abipusiai naudingai prekybai. Tokiu atveju, šaliai naudinga gaminti prekes, kurių gamyboje jos absoliutaus pranašumo nebuvimas yra mažesnis (laikoma, kad tos prekės gamyboje ji turi lyginamąjį pranašumą) ir importuoti prekes, kurių gamyboje jos absoliutaus pranašumo trūkumas yra didesnis¹³. Ricardo nuomone, šalys, pasižyminčios gausia darbo jėga, tačiau neturinčios kapitalo, turi orientuotis į produkcijos, imlios darbui, gamybą; tuo tarpu šalys, turinčios kapitalą, tačiau neturinčios darbo jėgos, turi verstis pramone, nepaisant to, jog gali būti pranašesnės už darbo jėgą turinčias valstybes tiek pramonėje, tiek žemės ūkyje¹⁴. Remiantis teorija, netgi valstybės, kurios yra ekonomiškai silpnos, turi naudą iš laisvos prekybos sistemos, nes jų resursai panaudojami efektyviau¹⁵. Laisvos prekybos režimu, sukuriama rinka, kurioje produktų pasirinkimas didesnis, o kainos – mažesnės, todėl daugėja produkcijos, prieinamos daugumai vartotojų; besivystančios šalys atsiveria investicijoms, taip kapitalo srautai nukreipiami į šalį, vyksta technologijų bei inovacijų perdavimas ir kuriamos naujos darbo vietos¹⁶.

Anot Indriūno ir Siauruko, Jeremy Benthamas politinį liberalizmą papildė utilitarizmo teorija, teigusia, jog „veiksmai yra teisingi, jei turi polinkį didinti laimę, ir neteisingi, jei linksta kurti laimės priešybę.“ Benthamas vystė ir korupcijos mažinimo idėjas, teismų sistemos organizavimą, demokratinės valstybės siekius bei įstatymų, užtikrinančių piliečių saugumą, teisinę lygybę bei gerovę, leidybą ir politinių struktūrų, galinčių šiuos tikslus įgyvendinti, kūrimą.

Johnas Stuartas Millis teigė, jog kiekvienas žmogus turi visokeriopas teises, išskyrus tokias, kurios pažeidžia kitų žmonių teises; visuomenė turi teisę kištis į savo nario laisvę tik tuo atveju, jei tai laikoma savigyna. Filosofo nuomone, kiekvienas individas turi turėti „asmeninę erdvę“, į kurią valstybė negali kištis. Millis pasisakė už „laissez-faire“ doktriną su sąlyga, jog profsajungų teisės gintų sandomus darbininkus nuo kapitalistų darbdavių bei pastebėjo, jog kolektyvinę gerovę galima užtikrinti per individualių laisvių saugojimą (Hardin, 1999).

Apibendrinant klasikinio liberalizmo pradininkų idėjas, galima išskirti keletą esminių aspektų. Pirmiausia, klasikinėje liberaliojoje teorijoje aukštinamos prigimtinės individo teisės: laisvė bei teisė nevaržomai veikti, jei veiksmai neriboja ir nepažeidžia kito individo laisvių bei teisių. Klasikų nuomone, valdžia nėra privilegija ir kyla iš individų, todėl gali būti formuojama

¹³ Dominick Salvatore, *supra* note 12, p. 36.

¹⁴ Robert Falkner, *International political economy* (University of London, 2011), 26.

¹⁵ Robert O'Brien ir Marc Williams, *Global Political Economy. Evolution and Dynamics* (Palgrave, 2010), 112.

¹⁶ “10 Benefits of Trade for Developing Countries,” European Commission, žiūrėta 2017 kovo 2 d., http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/january/tradoc_148991.pdf

tik laisvu individų susitarimu jų laisvėms ir palankiai ekonominės veiklos aplinkai užtikrinti. Ekonominiam valstybės gyvenime, valdžia neturi kištis į rinkos procesus ir taikyti „laissez-faire“ doktriną, taip savanaudiškai individai veiks maksimizuodami savo, o tuo pačiu ir visuomenės, gerovę bei naudą.

1.2. (Neo)liberalizmas – didesnis valstybės vaidmuo ir tarptautinės tarpusavio priklausomybės svarba

(Neo)liberalizmas susiformavo, kuomet XX a. atgimė klasikinio liberalizmo idėjos. Daugiausiai dėmesio (neo)liberalizmo filosofai skyrė ekonominės liberalizacijos plėtrai. Šios teorijos esminės nuostatos teigė, jog laisvos rinkos ekonomika yra ne tik idealus laisvo individo pasirinkimas, bet kartu ir ekonominės veiklos optimumo pasiekimas vertinant produktyvumą, ekonominį augimą, techninį progresą¹⁷. (Neo)liberalioji mintis apėmė valstybės vaidmenį ekonomikoje, tarptautinės tarpusavio priklausomybės bei globalaus valdymo modelio aspektus.

Lyginant su klasikinio liberalizmo požiūriu į valstybės santykį su ekonomika, (neo)liberalioji kryptis suteikė valstybei didesnę svarbą. Nepaisant to, jog valstybei teikiamas ribotas ekonominis vaidmuo, pripažinta, jog yra sričių, kuriose privatus sektorius nėra efektyvus, todėl jose reikalinga ir valstybės intervencija. Kaip ir klasikinio liberalizmo atveju, laikoma, jog didžiausia gerovė pasiekama liberalizuojant individo veiklą, instituciškai užtikrinant privačios nuosavybės teisę, laisvas rinkas bei laisvą prekybą. Valstybė privalo kurti ir palaikyti institucinę bazę, užtikrinančią liberalią aplinką: prižiūrėti sutarčių įgyvendinimą ir reguliuoti pinigų pasiūlą. Jei rinkos neegzistuoja (žemės, vandens, mokslo, sveikatos apsaugos ar aplinkosaugos srityse), valstybė gali imtis veiksmų jų sukūrimui, tačiau negali vykdyti intervencijos į rinkas, kadangi jos veiksmus iškreipia interesų grupių veikla¹⁸. Suvokta, jog egzistuoja specifinės prekės bei paslaugos, kurių suvartojimą pamatuoti yra sunku: vidaus ekonomikoje tai nacionalinė gynyba, gatvių apšvietimas, tarptautiniu mastu – monetarinio režimo stabilumas, kurių teikimu privatus sektorius negali aprūpinti arba tai neteikia komercinės naudos¹⁹. Šios prekės bei paslaugos lemia privačios nuosavybės saugumą, teisingą rinkos veikimą, todėl privalo būti teikiamos. Taip pat valstybė turi spręsti rinkos netobulumo klausimus: neigiamų išorės veiksnių, tokių kaip šalutiniai gamybos proceso produktai,

¹⁷ David M. Kotz, "Globalization and Neoliberalism," *Rethinking Marxism* 12, 2 (2002): 64.

¹⁸ David Harvey, *A Brief History of Neoliberalism* (New York: Oxford University Press Inc., 2005), 2.

¹⁹ Algirdas Degutis, *Individualizmas ir visuomeninė tvarka* (Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1998), 86-87.

išsiskiriantys į aplinką ir neįskaičiuoti į gamybos kaštus, tačiau turintys poveikį visuomenei, eliminavimas, konkurencingumo ir sąžiningos veiklos užtikrinimas, kuomet rinkoje egzistuoja oligopoliniai arba monopoliniai verslai²⁰. Tik valstybė, nesiekianti komercinės naudos iš teikiamų paslaugų, gali užtikrinti specifinių prekių bei paslaugų teikimą bei rinkos netobulumo klausimų sprendimo būdų ieškojimą.

Suvokus globalizacijos proceso svarbą, įvesta nauja sąvoka: „tarpusavio priklausomybė“. Ekonominė tarpusavio priklausomybė – ekonominės plėtros jautrumas ekonominiams sandoriams tarp dviejų ar daugiau šalių. Keohane ir Nye apibrėžė terminą plačiau: tarpusavio priklausomybė tarptautinėje sistemoje yra abipusis poveikis valstybėms, atsirandantis dėl tarptautinių sandorių: pinigų, prekių, žmonių bei žinių srautų, keliaujančių tarp valstybių²¹. Valstybės yra įterptos į transnacionalinę visuomenę, kuri sukuria paskatas ekonominei, socialinei bei kultūrinei sąveikai tarp valstybių. Anot Andrew Moravcsiko, valstybės viduje egzistuojančios grupės sukuria spaudimą valdžiai tikėdamosi politikos, atitinkančios jų tikslų realizavimą. Toks socialinis spaudimas, perduodamas per vidaus politines institucijas, apibrėžia „valstybių interesus“ – nepriklausomų socialinių priešasčių rinkinius, motyvuojančius užsienio politikos vykdymą. Be socialinių rūpesčių, kurie peržengia valstybės ribas, valstybės neturėtų jokios racionalios paskatos dalyvauti pasaulinėje politikoje, o tiesiog skirtų savo resursus autarkinei ir izoliuotai egzistencijai. Tam, kad motyvuotų konfliktus, bendradarbiavimą ar bet koki kitą brangų užsienio politikos veiksmą, valstybės turi operuoti pakankamai intensyviais valstybės interesais. Gaunamos globalizacijos sukeltos socialinių poreikių variacijos, tuo pat metu ir valstybės interesai, yra fundamentali valstybės elgsenos pasaulinėje politikoje priešastis²². Dėl tarpusavio priklausomybės, tarptautinėje sistemoje turi būti užtikrintas laisvas prekių, paslaugų, kapitalo bei pinigų judėjimas.

Remiantis Woodsu, Richardas Cobdenas teigė, jog būtent dėl laisvos prekybos skatinamo turto kūrimosi mažėja tautų noras kurti imperijas bei naudoti karinę jėgą, siekiant ekonominės naudos. Dėl bendrų interesų, mažėja paskatų vykdyti ekonominio nacionalizmo politiką²³. Be to, įsitraukimas į tarptautinę prekybą didina valstybės galią, kadangi prekybos ryšiai sukuria prielaidas daryti įtaką kitų valstybių veiksams ir tapti reikšminga pasaulinės

²⁰ Eamonn Butler, *supra* note 6, p. 24.

²¹ Robert Keohane ir Joseph Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition* (Little, Brown & Co., 1977), 8-9.

²² Andrew Moravcsik, “Liberal Theories of International Relations: A Primer,” Princeton University, žiūrėta 2017 kovo 1 d., www.princeton.edu/~amoravcs/library/primer.doc

²³ Thomas E. Woods, “Cobden on Freedom, Peace, and Trade,” Mises Institute, žiūrėta 2017 kovo 1 d., <https://mises.org/library/cobden-freedom-peace-and-trade>

politikos formuotoja²⁴. Teigiama, jog prekyba savaime negarantuoja taikos, tačiau dėl globalizacijos veiksmų keletas valstybių ekonomikos tampa tarpusavyje priklausomos dėl vykdomos prekybos (importo bei eksporto), tiesioginių užsienio investicijų srautų, gamybos ir technologijų perdavimo bei tarptautinių įmonių veiklos; taip pat natūraliai vystosi ir politiniai bei kultūriniai ryšiai²⁵. Ryšių visuma lemia, jog valstybės vidaus politika veikia tarptautinius santykius, ir atvirkščiai, tarptautinės problemos veikia vidaus politiką bei ekonomiką, tad nacionalinė autonomija tampa ribota: vienos valstybės vidiniai pokyčiai arba atlikti veiksmai daro įtaką kitai valstybei; išaukę konflikto kaštai lemia mažesnę jų kilimo tikimybę ir taikų problemų sprendimo būdą.

Liberalai pripažino, jog tarptautinėje sistemoje nepriklausomos valstybės nėra vienintelis, pagrindinis veikėjas – svarbūs ir įtakingi veikėjai yra ir interesų grupės, tarpvalstybinės ir nevyriausybinės organizacijos. Augant ryšių kiekiui, tarp šalių koordinuojant politiką bei vykstant regioninei integracijai, daugėja ir veikėjų sistemoje skaičius, kuomet tarpvalstybiniu lygmeniu kuriami tarpusavio santykių valdymo mechanizmai: taisyklės bei procedūros, tarptautinės organizacijos, palaikančios tarptautinį režimą bei tvarką²⁶. Tarptautinės organizacijos ima veikti kaip institucinė platforma, sukurta išlaikyti esamas arba kurti naujas tarptautines nuostatas. Nors anarchiškoje sistemoje nėra tarptautinės valdžios, kuri galėtų primesti režimo normas bei taisykles tarptautinės sistemos dalyviams, tačiau tarptautinio režimo plėtra lemia, kad valstybėms labiau apsimoka įsitraukti į normas, negu jų nepaisyti²⁷. Taip užtikrinama produktyvi pasaulio ekonomikos veikla, sukuriama užtikrintumas dėl šalies elgesio ir tvarkomasi su pasaulinėmis rinkos nesėkmėmis. Visoje sistemoje, susijusioje tarpusavio ryšiais, vyrauja bendradarbiavimas ir yra palaikoma stabili taika.

Geriausiu liberaliosios teorijos pavydžiu gali būti laikoma Jungtinių Amerikos Valstijų veikla, pradėta po II-ojo pasaulinio karo, JAV bei sąjungininkėms bandant atstatyti pagrindą atvirai bei liberaliai tarptautinei ekonomikai. Sukurta institucinė tvarka: Jungtinės Tautos, Pasaulio Bankas, Tarptautinis Valiutos Fondas ir pasirašytas Bendrasis Prekybos ir Tarifų Susitarimas sukūrė stabilų ir patikimą taisyklių bei normų tarptautiniams ekonominiams santykiams pagrindą²⁸. Vėliau, įkūrus Pasaulio Prekybos Organizaciją, įtvirtinta ir svarbi

²⁴ Clayton K. S. Chun, "Economics: A Key Element Of National Power," iš *US Army War College Guide to National Security Issues, Volume 1: National Security Policy and Strategy, 5th edition* (Strategic Studies Institute, 2012), 208.

²⁵ Robert Falkner, *supra* note 14, p. 31-32.

²⁶ Stephen D. Krasner, *International Regimes* (Cornell University Press, 1983), 2.

²⁷ Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton University Press, 1984), 104.

²⁸ John G. Ikenberry, "The Future of Liberal World Order," *Japanese Journal of Political Science* 16, 3 (2015): 450.

tarptautinio režimo norma – daugiašališkumas. Daugiašališkumu pripažinta visų šalių teisė dalyvauti tarptautinėse derybose ir nustatant normas, nepaisant šalies statuso bei galios. Būtent po institucijų ir normų įsteigimo vyko įspūdinga tarptautinės prekybos pagrindinėse pasaulio ekonomikose plėtra bei ženklus ekonominis augimas. Tokia plėtra, daugelio manymu, nulėmė globalios valdymo sistemos formavimąsi bei sukūrė tarptautinę sistemą, kurioje suvaldyta anarchija.

Apibendrinant galima išskirti kelis svarbiausius (neo)liberalizmo aspektus. Pirma, nors valstybė neturi teisės vykdyti intervenciją į rinkas, tačiau ji svarbi užtikrinant nuosavybės teisę, rinkos aplinkos funkcionavimą ir kai kurių svarbių gėrybių, tokių kaip gynyba, miestų apšvietimas, teikimą. Dėl globalizacijos susiformuoja valstybių tarpusavio priklausomybė, lemianti ekonominių, kultūrinių, socialinių ir kt. ryšių tarp valstybių atsiradimą, dėl kurių valstybės tampa jautrios vienos kitų veiksams. Tarpusavio priklausomybės dėka, formuojasi taiki bendradarbiavimo aplinka, kurioje išauga konflikto kaštai, todėl mažėja karinių konfliktų tikimybė. Valstybių bendradarbiavimas, prekių bei paslaugų, kapitalo judėjimas lemia poreikį steigti organizacijas, palaikančias bendradarbiavimo taisykles tarptautinėje sistemoje, taip vystosi institucionalizuoti, apibrėžti valstybių santykiai.

1.3. Liberalizmo teorijos kritika

Vis dėlto, liberalioji teorija neišvengė kritikos. Liberalizmo oponentai išskyrė esminius trūkumus, kurių liberalizmo bei (neo)liberalizmo teiginiai nepaaiškina: ekonominio nacionalizmo apraiškas, galios disbalansus bei netolygų naudą tarp šalių pasiskirstymą. Dažnai teigiama, jog liberalioji teorija neatsižvelgia ir į politinį bei socialinį šalies kontekstą, kuris yra svarbus siekiant suvokti, kaip veikia ekonomika²⁹. Remiantis prekybos teorija, importas leidžia visuomenei vartoti prekes pigiau, o eksportas yra importo kaina; visuomenei aktualu siekti kuo didesnio importo ir kuo mažiau eksportuoti. Dėl politinių priežasčių, daugeliui šalių būdingas ekonominis nacionalizmas (protekcionizmas), kurio laikomasi priešinant tobulam liberalizacijos modeliui. Tačiau ekonominio nacionalizmo vedinos šalys orientuojasi ne į vartotoją, o gina šalies gamintojų interesus, todėl nesiekia didinti vartojimo galimybių, bet laikosi eksporto skatinimo politikos. Vykdam liberalią politiką, tik gamintojai, kurie turi absoliutų pranašumą gamyboje, pelnosi iš liberalizacijos, tuo tarpu tie, kurie neturi pranašumo, kenčia nuo padidėjusios konkurencijos bei patiria nuostolius arba bankrutuoja.

²⁹ “The theoretical foundations of IPE,” Pearson Education, žiūrėta 2017 kovo 2 d., http://catalogue.pearsoned.co.uk/assets/hip/gb/hip_gb_pearsonhighered/samplechapter/M01_SMIT3683_01_SE_C01.pdf

Būtent saugant jautrius šalies ekonomikos sektorius valstybės dažnai siekia atverti užsienio rinkas savo konkurencingoms pramonės šakoms, tuo pat metu saugodamos mažiau konkurencingas pramonės šakas nuo konkurencijos iš užsienio³⁰.

Taip pat Keohane bei Nye pažymėjo, jog tarptautinei sistemai būdingas galių skirtumas, o tarpusavio prekybos poveikis yra asimetriškas: ne visi vienodai pasinaudoja pokyčiais ir iš jų išlošia³¹. Visoms sąlygoms tarp šalių esant vienodoms, labiau priklausoma valstybe laikoma ta, kuri turi labiau intensyvų interesą susitarimo baigčiai ir mažiau galios daryti įtaką susitarimui. Tuo tarpu kuo mažiau valstybė ko nors nori, kuo mažiau jai rūpi susitarimo baigtis, tuo mažiau intensyvūs yra jos interesai, tuo mažiau galios susitarimo baigčiai turi kitos valstybės. Asimetriška tarpusavio priklausomybė, kuomet viena valstybė turi intensyvesnius interesus dėl susitarimo, nei kita, sukuria derybinę galią. Prekybos derybose, mažesnės ir neturtingesnės valstybės yra dažniau labiau priklausomos nuo prekybos ir daugiau iš jos išlošia, todėl turi silpnesnę poziciją ir daro daugiau nuolaidų derybų metu³². Pagal Falknerį, anot E. H. Carro ir kitų, laisva prekyba labiausiai naudinga galingoms bei ekonomiškai išsivysčiusioms šalims, o liberalizmo propaguojamos vertybės visada lieka status quo, kartu sumenkinant ir valstybės svarbą tarptautinei politinei ekonomijai³³.

Galima apibendrinti, jog nepaisant liberaliosios teorijos teiginio, jog liberalūs ekonominiai santykiai ir valstybės intervencijos nebuvimas sukuria didžiausią naudą, ši teorija turi trūkumų, kadangi neatsižvelgia į valstybės protekcionizmo aspektus, taip pat nevertina neigiamo galių pasiskirstymo ir netolygios plėtros tarpvalstybiniuose santykiuose.

Galima daryti išvadą, jog klasikinis ir (neo)liberalizmas susistemino svarbias idėjas: prigimtine individo laisvę, valdžios kilimą iš individų susitarimo ir tarnavimą individų laisvių plėtrai bei užtikrinimui, konkurencijos svarbą. Visi liberalai pasisakė už „laissez-faire“ doktriną, kuria teigta, jog valstybės vaidmuo ekonomikoje turi būti labai ribotas, tačiau yra reikalingas siekiant užtikrinti privačios nuosavybės apsaugą, rinkos funkcionavimą, viešųjų gėrybių teikimą. (Neo)liberalizmo laikotarpiu suvokta vis didėjanti valstybių tarpusavio priklausomybė ir tarpvalstybinių ryšių svarba. Suformuota mintis, jog globalus pasaulis, susijęs

³⁰ Andrew Moravcsik, *supra* note 22.

³¹ Robert Falkner, *supra* note 14, p. 31.

³² Andrew Moravcsik, *op. cit.*

³³ Robert Falkner, *op. cit.*, p. 26.

ekonominiais, kultūriniais bei socialiniais saitais gali būti taikaus bendradarbiavimo terpė, užtikrinanti taisyklių ir normų laikymąsi per tarptautinių organizacijų veiklą. Nepaisant teorijos trūkumų, liberalizmo teiginiai yra labai svarbūs šiuolaikiniame pasaulyje ir jais remiamasi vertinant kylančių ekonomikų plėtros progresą. Antroje šio darbo dalyje, Kinijos ekonomikos transformacija bus vertinama (neo)liberalistiniu požiūriu, tiriant:

1. Šalies vidaus ekonomikos liberalizaciją:
 - 1.1. Valstybės vaidmens kaitą Kinijos ekonomikoje;
 - 1.2. Technologijų perdavimą bei tiesiogines užsienio investicijas į Kiniją;
 - 1.3. Tarifinių ir netarifinių barjerų taikymą prekėms, įvežamoms į Kiniją;
 - 1.4. Ekonominį Kinijos augimą.
2. Šalies išorinių ekonominių santykių liberalizaciją:
 - 2.1. Tarptautinės prekybos mastus;
 - 2.2. Kinijos įsitraukimą į muitų sąjungas, tarptautines organizacijas;
 - 2.3. Kinijos iniciatyvą kuriant tarptautinio bendradarbiavimo formatus.
3. Šalies išorinei ekonominei liberalizacijai kylančias politines kliūtis.

2. KINIJOS LIBERALIZACIJA IR EKONOMINIS IŠKILIMAS

Būtina paminėti, jog Kinijos reformos ir atsivėrimas prasidėjo apie 1979-uosius. Iki tol, valdant Mao Zedongui, šalyje egzistavo planinė (komandinė) ekonomika – resursų paskirstymas, gamybos kiekių planavimas, prekių gamyba, kainų nustatymas, prekyba ir paslaugų teikimas buvo kontroliuojami centrinės valdžios. Dar 1950-aisiais, visi Kinijos individualūs ūkiai buvo kolektyvizuoti, sukuriant komunų sistemą. Siekiant spartinti industrializaciją, centrinė valdžia investavo į fizinį bei žmogiškąjį kapitalą pramonės srityje, kol galiausiai, apie 1978-uosius, Kinijos ekonomika pasižymėjo privataus verslo nebuvimu, beveik trys ketvirtadaliai pramonės sektoriaus priklausė VVĮ³⁴. Užsienio prekyba Kinijoje buvo ribojama – importuojamos tik prekės, kurių nebuvo įmanoma pasigaminti Kinijoje. Valdžia siekė paversti Kinijos ekonomiką visiškai savarankiška ir nepriklausoma. Tačiau, tokios sąlygos lėmė nežymų ekonominių šalies augimą dėl ekonominių paskatų didinti našumą nebuvimo bei prastą gyvenimo kokybės standartą šalyje. Reformų era Kinijoje prasidėjo su Dengo Xiaopingo atėjimu į valdžią 1979-aisiais. Sekantis dešimtmetis lėmė komandinės ekonomikos pabaigą ir rinkos ekonomikos santykių pradžią. Vėliau vyko ir ideologinė revoliucija, 1992-aisiais pasireiškusi Kinijos lyderių sprendimu reformuoti ir atverti šalį, sukurti „socialistinę rinkos ekonomikos sistemą, pasižyminčią kiniškosiomis charakteristikomis“³⁵. Šiame skyriuje bus aptarta, kokiomis priemonėmis Kinijos centrinė valdžia mažino valstybės įtaką ekonomikai, užmezgė ekonominius ryšius su užsienio valstybėmis bei kokių rezultatų pasiekė įgyvendinusi reformas.

2.1. Valstybės vaidmens ekonomikoje mažėjimas

1980-aisiais, 83% Kinijos populiacijos dirbo žemės ūkio sektoriuje³⁶. Nepaisant to, kolektyvinis darbas komunose nebuvo našus, didžioji populiacijos dauguma gyveno skurde ir patyrė maisto nepriteklių. Laipsniškas valstybės kišimosi į ekonominius procesus mažėjimas turėjo liberalizuoti ekonomiką, ją padarant efektyvesne ir užtikrinant didesnę produkcijos kiekį tiek žemės ūkio, tiek pramonės sektoriuose, kas leistų pagerinti gausios populiacijos gyvenimo kokybės standartą. Valstybės vaidmens sumažėjimas labiausiai pasireiškė sekančiais aspektais:

³⁴ Wayne M. Morrison, *China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States* (Congressional Research Service, 2015), <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf>

³⁵ Ronald Coase ir Ning Wang, *How China Became Capitalist* (Palgrave Macmillan UK, 2012), 83.

³⁶ Jikun Huang ir kt., *Distortions to Agricultural Incentives in China* (World Bank, 2007), 5.

žemės ūkio sistemos pertvarka, VVI reforma, atvirų durų politika, dviejų greičių vystymosi sistemos įdiegimu.

Viena svarbiausių – **žemės ūkio reforma** – lėmė kolektyvinio ūkininkavimo komunų sistemos panaikinimą: iki pertvarkos, ūkio darbai buvo vykdomi grupėmis, tad didesnės asmeninės pastangos lėmė naudą, kurią paskirstydavo visai grupei. Dėl 1980-aisiais pradėtos reformos, žemė buvo perskirstyta individualiems ūkiams atskirai veiklai vykdyti ir asmenys, viršiję centrinės valdžios nustatytą kvotą, gaudavo papildomą naudą. Dėl reformos sėkmės, ji buvo pripažinta nacionaline politika ir pavadinta „namų ūkių atsakomybės sistema“³⁷. Ši sistema leido nuomotis žemę bei techniką iš kolektyvinių organizacijų. Taip buvo išlaikoma vieninga kolektyvinės ekonomikos vadyba, tačiau namų ūkiams suteikta teisė priimti sprendimus savarankiškai ir laisvai disponuoti pagamintu nacionalinės ar kolektyvinės kvotos perviršiu³⁸. Sistemos dėka, žemės ūkio našumas ėmė augti: laikotarpiu nuo 1978-ųjų iki 1999-ųjų, grūdų išgavimas augo nuo 305 mln. tonų iki 508 mln. tonų. Pridėtinė vertė per metus vidutiniškai augo 4,8% (2,75 procentinio punkto greičiau, nei pastaruosius 26 m. iki reformų pradžios)³⁹. Pertvarka sėkmingai pagerino gyvenimo kokybės standartą šimtams milijonų kaimo vietovių gyventojų ir lėmė didžiausią skurdo sumažinimo pasiekimą pasaulyje (Ravallionas 2004, Bruce 1989). Reforma užtikrino padidėjusią maisto produktų pasiūlą, darbo jėgos poreikio žemės ūkio sektoriuje sumažėjimą ir perkėlimą į kitas, našesnes ekonomikos sritis.

VVI reformos atveju, taikyti eksperimentiniai modeliai: kai kurioms įmonėms buvo suteikta tam tikra autonomija gamybos, marketingo bei investicijų sprendimams priimti, nesiremiant centrinės valdžios planu. 1980-ųjų m. birželio mėn. pabaigoje, 6 600 pramonės įmonių, gavusių leidimus priimti autonominius sprendimus, pagamino 45% bendros visų VVI produkcijos⁴⁰. Dėl tokio pasisekimo, vėliau įmonėms leista pasilikti pelno dalį, likusią po mokesčių, taip pat įvesta atsakomybės sistema, panaši į namų ūkių atsakomybės sistemą – „sutarčių atsakomybės sistema“. Ši sistema atnešė mažesnę nei planuota naudą, kadangi mokesčiai valstybei kito progresyviai – augant pelnui, reikalauta ir didesnių mokesčių; taip pat reforma neatnešė piniginių rezultatų įmonių darbuotojams, kadangi piniginė alga buvo fiksuota visos šalies mastu, todėl darbuotojų motyvacija didinti našumą išliko žema.

³⁷ Gregory C. Chow, “Economic Reform and Growth in China,” *Annals Of Economics And Finance* 5 (2004): 129.

³⁸ “1983: Household Responsibility System,” China.org.cn, žiūrėta 2017 kovo 1 d., http://www.china.org.cn/features/60years/2009-09/16/content_18534697.htm

³⁹ Du Ying, “China’s Agricultural Restructuring and System Reform under Its Accession to the WTO,” iš *ACIAR China Grain Market Policy Project Paper No. 12* (Ministry of Agriculture, 2000), 1-2.

⁴⁰ Gregory C. Chow, *op. cit.*, p. 130.

1984-ųjų – 1988-ųjų laikotarpiu imta skatinti privataus ir jungtinio kapitalo įmones, taip pat įmones, valdomas komunų bei kaimų. Kaimo vietovių pramonėje oficialiai susiformavo MKĮ. Šios įmonės buvo steigiamos ir valdomos ūkininkų miestelių, kaimų, kooperatyvo ir privačiame lygmenyse. Įmonių veiklos sritys apėmė žemės ūkį, pramonę, komerciją, statybas, transportą bei paslaugas, centrinė valdžia skatino šias įmones preferencinėmis politinėmis priemonėmis. 1988-aisiais MKĮ buvo jau 18,88 mln., jose dirbo 95,46 mln. Kinijos gyventojų⁴¹. MKĮ buvo sėkmingas projektas, tačiau prasidėjus privatizacijai, MKĮ populiarumas ėmė mažėti.

Rimčiausiais laikytini 1990-ųjų pokyčiai, kuomet valstybė nusprendė nebekontroliuoti smulkių ir vidutinių įmonių. Vice premjeras Zhu Rongji, atsakingas už ekonomines reformas, įvedė vadinamąją „laikyti didžiuosius ir paleisti mažuosius“ VVĮ reformą⁴². Centrinė valdžia siekė monopolizuoti pagrindinius pramonės sektorius, kurie buvo laikomi strategiškai reikšmingais. Didžiųjų įmonių laikymas pasireiškė per pastangas skatinti stiprias ir tarptautiniu mastu konkurencingas dideles įmones bei jų grupes, siekiant išvystyti tarp-regionines, įvairias sritis apimančias multinacionalines įmones. Tuo tarpu MVĮ leista veikti rinkos sąlygomis, valstybei remiant technologijų įmones, skatinant verslus specializuotis, būti lanksčiais, unikaliais ir inovatyviais. Šių įmonių grupėms taikyti bendro kapitalo, susijungimų ir išpirkimo, lizingo, sutarčių, akcijų rinkos veiklos principai, siekiant dereguliacijos ir privataus sektoriaus pagyvėjimo. Privatizacijos procesas buvo itin reikšmingas: 1980-aisiais VVĮ sudarė beveik 4/5 bendrosios pridėtinės pramonės produkcijos vertės, 2011-aisiais ši dalis sumažėjo iki 1/4. Apdirbamojoje pramonėje VVĮ kūrė 9/10 pramonės produkcijos, o 2011-aisiais jau tik 1/5 visos produkcijos šiame sektoriuje. VVĮ vaidmuo sumažėjo ir statybų sektoriuje, kuriame iki 1980-ųjų valstybė įdarbino beveik 3/4 visų sektoriaus darbuotojų bei atsakė už daugiau nei 3/4 visų projektų vertės. 2010-aisiais statybų vertės dalis, sukuriama VVĮ, krito iki 1/3⁴³. Tokie pokyčiai buvo nulemti vis didesnio privačių įmonių, veikiančių sektoriuje, skaičiaus.

Atvirų durų politika pasireiškė užsienio prekybos bei investicijų skatinimu, decentralizuojant sprendimų, susijusių su eksportu, priėmimą bei SEZ kūrimu. 1978-aisiais bendra užsienio prekyba (eksportas ir importas) sudarė tik 7% nacionalinių pajamų. Tad provincijos įgavo autonomiją eksporto skatinimui. Jose įsteigtos prekybos įmonės, turinčios

⁴¹ Ch. S. Zuo, “Township And Village Enterprises In China's Sustainable Development In China,” Encyclopedia of Life Support Systems, žiūrėta 2017 kovo 4 d., <https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C16/E1-54-30.pdf>

⁴² Yongnian Zheng ir Minjia Chen, *China's Recent Stateowned Enterprise Reform and its Social Consequences* (China Policy Institute, 2007), <https://www.nottingham.ac.uk/cpi/documents/briefings/briefing-23-china-state-owned-enterprise-reform.pdf>

⁴³ Nicholas R. Lardy, “The Changing Role of the Private Sector in China,” iš *Reserve Bank of Australia Annual Conference Volume 2016* (Reserve Bank of Australia, 2016), 1-2.

bendradarbiauti su pramonės įmonėmis ir skatinti prekybinę veiklą. Eksporto skatinimui įgyvendinti, prekybos įmonėms leista pasilikti dalį iš eksporto gauto pelno bei gauti specialias paskolas juaniais arba užsienio valiuta trumpalaikiam veiklos finansavimui arba ilgalaikiai kapitalo plėtrai. Nuo 1981-ųjų, eksportuotojams taikytas palankesnis valiutų kursas, kuris nuo oficialiojo skyrėsi apie 1,2 juanio⁴⁴. Prieš sukuriant SEZ, kai kurios pakrantės provincijos (Guangdong bei Fujian) buvo paverstos eksporto vykdymo zonomis. Užsienio investuotojai skatinti steigti gamyklas šiose zonose, nepriklausomai arba kartu su Kinijos įmonėmis apdoroti importuotas ar vietines žaliavas prieš eksportuojant. Pagrindinė eksporto zonų kūrimo priežastis buvo siekis absorbuoti Kinijos darbo jėgą, kurios nebereikėjo žemės ūkio sektoriui, naudojantis užsienio kapitalu bei techninėmis žiniomis.

SEZ įkūrimas turėjo pritraukti TUI, paskatinti Kinijos eksportą bei padidinti naujų technologijų įsisavinimą. Pirmąją SEZ 1982-aisiais tapo Shen-zhen ekonominė zona, kurioje buvo suformuota infrastruktūra, o užsienio investuotojams leista kurti gamyklas ir naudotis pigia, tačiau gabia darbo jėga bei specialiomis mokestinėmis lengvatomis. SEZ pasižymėjo tuo, jog investiciniai sprendimai nebuvo derinami su valstybės planu. Specialios mokestinės išimties ir mažiau ribojantys įstatymai dėl užsienio mainų bei žemės panaudojimo leido pritraukti užsienio investicijas. Įmonės, priklausančios ir valdomos užsienio investuotojų, 2 m. nemokėjo mokesčių, vėlesnius 3 m. joms taikyti 7,5% mokesčiai, o po dar 5 m. – 15%. Palyginimui, ne SEZ veikiančios užsienio įmonės mokėjo 33%, o nacionalinės – net 55% siekiančius mokesčius⁴⁵. Viso įsteigtos keturios zonos, kurios jau 1981-aisiais sudarė 59,8% visų Kinijos TUI, net praėjus trims metams po įsteigimo, šių zonų dalis TUI sudarė 26%⁴⁶. Dėl SEZ sėkmės, 1984-aisiais palanki TUI politika buvo įvesta ir 14-oje kitų Kinijos miestų, o 1988-aisiais įsteigta ir 5-oji SEZ.

Aptariant **dvių greičių vystymąsi**, autoriai Lau, Qianas ir Rolandas nurodo, jog ši politika remiasi rinkos liberalizacija kaip mechanizmu, įgyvendinančiu ekonomines reformas pagal Pareto efektyvumo principą – proceso metu, vykdant nustatytus planus ir tuo pat metu liberalizuojant rinką, nėra pralaiminčiųjų dėl liberalizacijos, tačiau rinkoje pasiekiamas efektyvumas⁴⁷. Niekas nepatiria nuostolių dėl pokyčio, kadangi visos egzistuojančios rentos

⁴⁴ Gregory C. Chow, *supra* note 37, p. 131-133.

⁴⁵ Shang-Jin Wei, "The Open Door Policy and China's Rapid Growth: Evidence from City-Level Data," iš *Growth Theories in Light of the East Asian Experience NBER-EASE Volume 4* (University of Chicago Press, 1995), 84.

⁴⁶ Yue Man Yeung, Gordon Kee ir Joanna Lee, "China's Special Economic Zones at 30," *Eurasian Geography and Economics* 50,2 (2009): 224, https://www.researchgate.net/publication/250171932_China's_Special_Economic_Zones

⁴⁷ Lawrence J. Lau, Gérard Roland ir Yingyi Qian, "Reform without Losers: An Interpretation of China's Dual-Track Approach to Transition," *Journal of Political Economy* (1998): 120,

yra išsaugomos. 1981-aisiais nusprendus imtis kainų reformos, centrinė valdžia leido kai kurioms įmonėms, įgyvendinusioms planinę produkcijos kvotą, pardavinėti perviršį rinkos kainomis, suplanuotas kvotas pardavus valstybės nustatyta kaina⁴⁸. Kainų sistemos pokyčiai pradėti nuo žemės ūkio sektoriaus, tačiau 1990-aisiais perkelti ir į kitas sritis, pavyzdžiui, bankų palūkanų normas, užsienio valiutų mainų kursas⁴⁹. Taikant dviejų greičių kainų sistemą, planinė ekonomika ir rinkos ekonomika egzistavo vienu metu, tad rinka buvo laipsniškai stiprinama, o planuojama vis mažiau. Šios sistemos dėka, atsivėrė galimybės vystyti privačiam sektoriui, pasireikšti anksčiau ribotam verslui.

Galima daryti išvadą, jog Dengo Xiaopingo reformos sėkmingai sumažino valstybės vaidmenį Kinijos ekonomikoje. Komunų sistemos panaikinimas ir individualių ūkių steigimas leido ne tik pagerinti produktyvumą sektoriuje, bet ir padidino gyvenimo kokybės standartą daugeliui Kinijos gyventojų. Taip pat šios reformos dėka, dėl padidėjusio efektyvumo dalis darbo jėgos galėjo pereiti iš žemės ūkio į kitus sektorius ir ėmėsi veiklos MKĮ. VVI privatizacija buvo itin reikšminga pramonės sektoriaus efektyvumo augimui. Atsivėrimo politikos taikymas leido pritraukti užsienio investuotojus į Kinijos SEZ, taip absorbuojant laisvą darbo jėgą bei pritraukiant investicijas bei technologijas į šalį. Dviejų greičių vystymosi taikymas leido apsaugoti šalies ekonomiką nuo netikėtumų ir palengva įgyvendinti pokytį iš planinės į rinkos ekonomiką.

2.2. Technologijų perdavimas ir tiesioginės užsienio investicijos į Kinijos ekonomiką

Technologiniai bei inovaciniai pajėgumai yra vieni esminių konkurencinių kiekvienos šalies bei jos įmonių komponentų. Pasak Dougherty, technologinis progresas susijęs su ekonominiu augimu: skatina inovacijas, prekybą, žinių „nutekėjimą“, eksporto augimą⁵⁰. Technologijų ir įrangos importas padėjo ir Kinijos įmonėms. Remiantis Xiaobingu, labiausiai paplitusi technologijų importo forma buvo įrangos importo sutartys, kadangi tokiu būdu tiek įranga, tiek pažangios technologijos buvo įgyjamos tuo pat metu. 1991-ųjų – 1995-ųjų

https://www.researchgate.net/publication/4837543_Reform_Without_Losers_An_Interpretation_of_China%27s_Dual-Track_Approach_to_Transition

⁴⁸ “1981: Dual-track Price System,” China.org.cn, žiūrėta 2017 kovo 3d.,

http://www.china.org.cn/features/60years/2009-09/16/content_18534471.htm

⁴⁹ John Bennett, Huw Dixon ir Helen X.Y. Hu, *The Effects of Reform of the Chinese Dual-Track Price System* (CEDI, 2008), 2.

⁵⁰ Sean M. Dougherty, “The Impact of Technology Transfers on Industry Productivity in China: 1980-

95,” Semantic Scholar, žiūrėta 2017 kovo 4 d.,

<https://pdfs.semanticscholar.org/0779/876f128c5c6339bf690d40d51349e2fd6ca8.pdf>

laikotarpiu technologijų importui skirta 48% daugiau lėšų, nei prieš tai buvusį penkmetį. Tuo pat laikotarpiu technologijų bei transporto įrangos importui buvo išleista beveik 40% visų importui skiriamų lėšų. Į importuojamos įrangos sąrašus įėjo tekstilės, metalo, gumos bei plastiko apdirbimo įranga, instrumentai bei įranga prekių krovimui bei iškrovimui⁵¹. Didžiausią technologinę transformaciją patyrė įmonės, užsiimančios eksportu: jų produktyvumo pajėgumai ir techninis lygis išaugo, taip didėjo ir eksportui skirtų prekių kiekio augimas.

Vertinant technologijų perdavimo mastus, susiduriama su duomenų nepakankamumo problema, tačiau vienas iš technologijų perdavimo įvertinimo būdų yra suteiktų bei išduotų patentų skaičius (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. Kinijos technologijų perdavimo partnerės (1990 m. – 2007 m.)

Vieta	Į Kiniją		Iš Kinijos	
	Iš	Patentų skaičius	Į	Patentų skaičius
1	Taivanas	1099	Taivanas	2252
2	JAV	285	JAV	1674
3	Hong Kongas	149	Pietų Korėja	441
4	Japonija	97	Japonija	291
5	Prancūzija	69	Hong Kongas	285
6	Pietų Korėja	52	Prancūzija	173
7	Nyderlandai	31	Vokietija	155
8	Kanada	30	Nyderlandai	136
9	Australija	27	Suomija	68
10	Šveicarija	20	Singapūras	58
Bendrai:		1994		5950

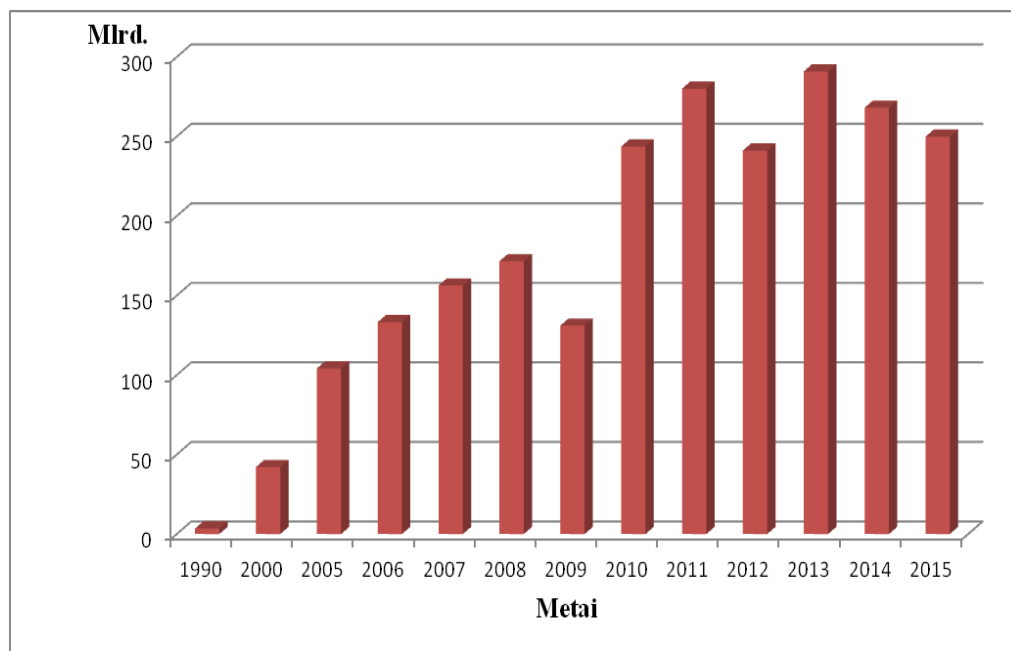
Cit. pagal Institute for Prospective Technological Studies

Remiantis šiais duomenimis, beveik 2 000 per laikotarpį naudotų išradimų buvo užsienio kilmės, tačiau beveik 6 000 išradimų, sukurtų šalyje, kinai pardavė užsienio valstybėms ir jų įmonėms. Tiek kaip technologijų priėmėjas, tiek kaip siuntėjas, pirmoje vietoje buvo Taivanas, teikęs Kinijai daugiau nei pusę jos pirktų išradimų, ir pirkęs apie 40% visų Kinijos išradimų. Atsižvelgiant į ryšius su JAV galima pastebėti, jog JAV buvo labiau išradimų

⁵¹ Zhou Xiaobing, "Impact of Capital Inflows and Technology Transfer on The Chinese Economy," iš *APEC and liberalisation of the Chinese economy*, Peter Drysdale, Zhang Yunling, Ligang Song (ANU E Press, 2012), 236-238.

priėmėja, nei tiekėja. Ryšiai su kitomis užsienio šalimis nebuvo ekstensyvūs, nors Europos šalių aktyvumas buvo panašus į Azijos valstybių, tad geografinis atstumas nedarė didelės įtakos technologijų perdavimui. Nepaisant to, jog Kiniją per laikotarpį galima vertinti labiau kaip technologijų pardavėją, nei pirkėją, įvežtinės technologijos darė didelę įtaką Kinijos ekonominei plėtrai ir gebėjimui pačiai gaminti inovatyvias technologijas.

Tiesioginės užsienio investicijos – indikatorius, rodantis kiek technologijų persikėlė užsienio įmonės, naudodamosi turto, pinigėmis ir kitomis investicinėmis priemonėmis. Didelės šalies rinkos patrauklumas lėmė milžiniškus TUI srautus į Kiniją (žr. 1 paveikslą):

1 pav. Tiesioginės užsienio investicijos į Kiniją, grynosios įplaukos (1990 m. – 2015 m., einamasis JAV doleris)

Sudaryta darbo autorės pagal Pasaulio Banko statistinius duomenis

Lyginant 1990-ųjų bei 2000-ųjų duomenis, metinės TUI augo 12 kartų, per penkmetį iki 2005-ųjų jos dar padvigubėjo ir pasiekė 100 mlrd. JAV dolerių. Nepaisant to, jog pasauliniai TUI srautai augo vos 2% per metus 2004-ųjų laikotarpiu, Kinijos TUI įplaukos augo apie 13%. Kinijos TUI įeinančius srautus galima skirti į dvi kategorijas, susijusias su ekonomine plėtra: horizontaliosios TUI, susijusios su gamybos perkėlimu (daugiausia iš Šiaurės Amerikos bei Vakarų Europos), skirtos aptarnauti Kinijos vidinei rinkai; vertikaliosios TUI, kuriomis siekiama pasinaudoti žemų kaštų gamybos galimybėmis Kinijoje, siekiant gaminti eksporto

reikmėms (daugiausia įplaukų iš kaimyninių šalių Azijoje)⁵². Remiantis Pingo Lino, Zhoumino Liu ir Yifano Zhango vertikalųjų bei horizontalųjų TUI tyrimu, į Kiniją investavusias šalis galima skirstyti į dvi grupes: Hong Kongas, Makao bei Taivanas (HMT) bei šalis iš kitų regionų (daugiausia EBPO valstybės). HMT grupės horizontaliosios TUI nebuvo pelningos, EBPO – pelningos. Manoma, jog negatyvų horizontalų TUI efektą galimai lėmė HMT įmonių imlumas darbui, todėl jos labiau konkuravo, nei teikė technologines žinias Kinijos įmonėms. Vertikaliosios TUI teikė naudą tiek iš HMT, tiek iš EBPO grupės valstybių⁵³.

Iki 1990-ųjų, tarifinės kliūtys (importuojamų prekių apmokestinimas) taip pat buvo didelis barjeras Kinijos bei užsienio valstybių ekonominio bendradarbiavimo plėtrai. Pagrindiniai principai, kurių laikytasi nustatant importuojamų prekių tarifus Kinijoje buvo tokie: tarifai neturi būti taikomi arba turi būti išlaikomi žemi tuo atveju, kuomet produkcija yra svarbi nacionalinei ekonomikai arba žmonių gerovei, tačiau negali būti gaminama šalies viduje arba jos pagaminama nepakankamai. Tokia produkcija laikyti grūdai, geležies bei kitos mineralinės rūdos bei neapdirbtos žaliavos. Egzistavo ir dualūs tarifai, skirstomi į preferencinius ir bendruosius: tarifai, taikomi žaliavoms buvo mažesni, nei baigtiniams ar apdirbtiems produktams (preferenciniai); tarifai, taikomi mašininės įrangos komponentams, kurių nėra galimybės pagaminti šalyje arba jų kokybė šalyje neatitinka aukšto standarto, buvo žemesni, nei jau pagamintai technikai; labai aukšti tarifai taikyti pramonės produktams, kurių vietinė gamyba turėjo būti proteguojama⁵⁴.

Dar 1990-aisiais Kinijos importo tarifai siekė iki 140% baziniams produktams. Nepasvertas vidutinis protekcionizmo lygis visoje ekonomikoje 1992-aisiais siekė 43,1%, aukštesnis protekcionizmas vyravo pagamintų vartojimo prekių srityje, vidutiniškai 65%. Siekiant liberalizuoti importą, tarifai buvo sumažinti 225 produktams, vidutiniškai nuo 45% iki 30%. Papildomi mokesčiai, siekė nuo 20% iki 80% dar 14-ai produktų buvo sumažinti 1992-aisiais, tais pat metais buvo paskelbta, jog tarifai vidutiniškai sumažinti 7,3% dar 3 371 prekei⁵⁵. Remiantis Tarptautinio Ekonomikos Instituto duomenimis, 1994-aisiais tarifai vis dar buvo aukšti, jų vidurkis buvo apie 36% – 30% aukštesnis, nei daugumoje išsivysčiusių valstybių bei 15% – 20% aukštesnis, nei daugumoje besivystančių Azijos valstybių. Aukšti

⁵² Matt Nesvisky, “Will Super-High Chinese Growth Continue?,” National Bureau of Economic Research, žiūrėta 2017 kovo 11 d., <http://www.nber.org/digest/nov06/w12249.html>

⁵³ Ping Lin, Zhoumin Liu ir Yifan Zhang, “Do Chinese domestic firms benefit from FDI inflow?: Evidence of horizontal and vertical spillovers,” *China Economic Review* 20, 4 (2009): 677-678.

⁵⁴ Zhang Yunling, “Liberalisation of the Chinese Economy: APEC, WTO and Tariff Reductions,” iš *APEC and liberalisation of the Chinese economy*, Peter Drysdale, Zhang Yunling ir Ligang Song (ANU E Press, 2012), 4-5.

⁵⁵ Kunwang Li, *The Effect and Strategy of China's Trade Liberalization* (Institute of Developing Economies, 1997), http://www.ide.go.jp/English/Publish/Download/Apec/pdf/1996_27.pdf

tarifai taikyti ilgalaikėms vartojimo prekėms (prabangiems automobiliams, motociklams, oro kondicionieriams, video kasečių grotuvams ir kt.) bei trumpalaikėms prabangos prekėms (cigaretėms, vynui, kosmetikai ir kt.)⁵⁶.

Netarifinės prekybos kliūtys buvo taikomos siekiant kontroliuoti importą, taikyti barjerai: kvotos, privalomasis importo planas, importo licencijavimas bei administracinė kontrolė. 1992-aisiais importo licencijos, kvotos bei kitos priemonės taikytos 1 247 prekėms, tai sudarė 17,5% visų importuojamų prekių. Iš šio kiekio, apie 12% importo buvo licencijuojamas, o kiti 5,7% kontroliuojami kitomis kiekybinėmis priemonėmis. 1992-aisiais Kinija pasirašė sutartį su JAV, kuria iki 2000-ųjų turėjo panaikinti apie 90% kiekybinių apribojimų⁵⁷.

Dauguma tarifinių ir netarifinių apribojimų buvo panaikinti Kinijai įstojus į PPO. 2001-aisiais, po valstybės savanoriškų tarifų mažinimo pastangų, tarifai siekė 15,3%, 2005-aisiais – vos 9,9%; netarifinės kvotos, licencijos, nustatytos kainos ir kitos ribojimo priemonės, ribojusios 424 tarifų linijas, buvo panaikintos paliekant tik licencijų administravimo prievolę importui. 2010-aisiais bendras tarifų lygis krito iki 9,8% – 15,2% žemės ūkio produktams bei 8,9% pramonės produkcijai. Remiantis Valstybės Kanceliarija, Kinija yra viena labiausiai rinkos prieigą suteikiančių mažiausiai išsivysčiusioms valstybėms šalių – nuliniai tarifai taikomi daugiau nei 4 700 prekių iš 36 mažiausiai išsivysčiusių valstybių, susietų su Kinija diplomatiniais ryšiais. Nulinis tarifas taikomas 60% bendro iš tų šalių vykdomo importo, siekiama šį skaičių padidinti iki 97% ir dar didinti prekybos su šiomis šalimis apimtis⁵⁸.

Apibendrinant galima teigti, jog technologijų perdavimas, tiesioginės užsienio investicijos bei tarifiniai ir netarifiniai prekybos barjerai buvo sritys, kurių liberalizacija Kinijos ekonomikos liberalizacijai bei augimui buvo reikšminga. Dėl technologijų perdavimo, šalis įsivežė pažangias technologijas ir žinias, kas leido sukauptą naują patirtį perkelti į nacionalines įmones. Sąlygų tiesioginėms užsienio investicijoms sudarymas dar labiau pagreitino technologijų perdavimą į šalį, o sumažinti tarifiniai bei netarifiniai barjerai įleido užsienio prekes į Kinijos rinką ir padarė jas labiau prieinamas vietiniams vartotojams.

⁵⁶ Zhang Yansheng, Wan Zhongxin ir Zhang Shuguang, "An Assessment of China's Trade System," iš *Measuring the Costs of Protection in China*, Zhang Yansheng, Wan Zhongxin, Zhang Shuguang (Institute for International Economics, 1998), 31.

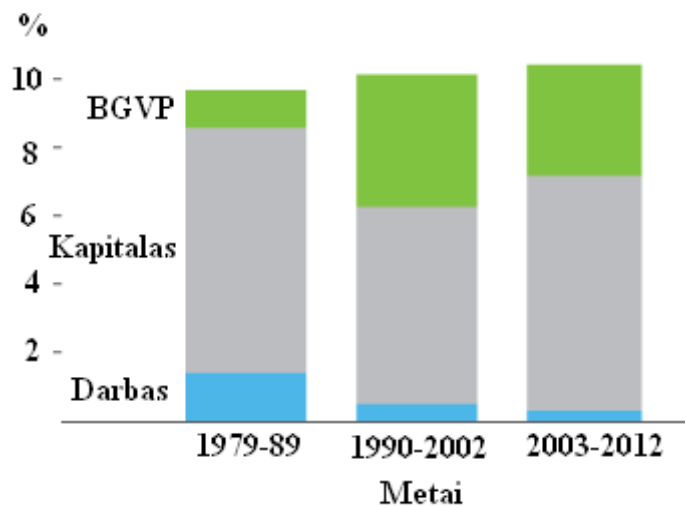
⁵⁷ Kunwang Li, *supra* note 55.

⁵⁸ "China's Foreign Trade," Information Office of the State Council, žiūrėta 2017 kovo 5 d., <http://www.china-embassy.org/eng/zf/tps/t943740.htm>

2.3. Liberalizacijos teorijos nepaaiškinti augimo veiksniai

Nors liberalizacija yra laikoma labai svarbiu Kinijos greito ir sėkmingo ekonominio augimo aspektu, dauguma autorių išskiria ir kitus, labai unikalius, tačiau liberalizmo teorija neišskiriamus Kinijos augimo komponentus. Kinijos ekonominės transformacijos unikaliais augimo varikliais laikomi: vidinio kapitalo dydis, lėmęs patrauklumą užsienio investuotojams ir didėjančioms TUI dėl potencialo konkurencinės aplinkos kūrimui; gausi darbo jėga.

Nagrinėjant Kinijos BVP augimo veiksnių struktūrą per pastaruosius tris dešimtmečius ir vertinant tris komponentus (darbą, kapitalą bei bendrą gamybos veiksnių produktyvumą) nustatyta, jog **kapitalas** buvo esminis ekonomikos augimo variklis (žr. 2 paveikslą):

2 pav. Kinijos ekonomikos augimo šaltiniai (1979 m. – 2012 m., % nuo BVP)

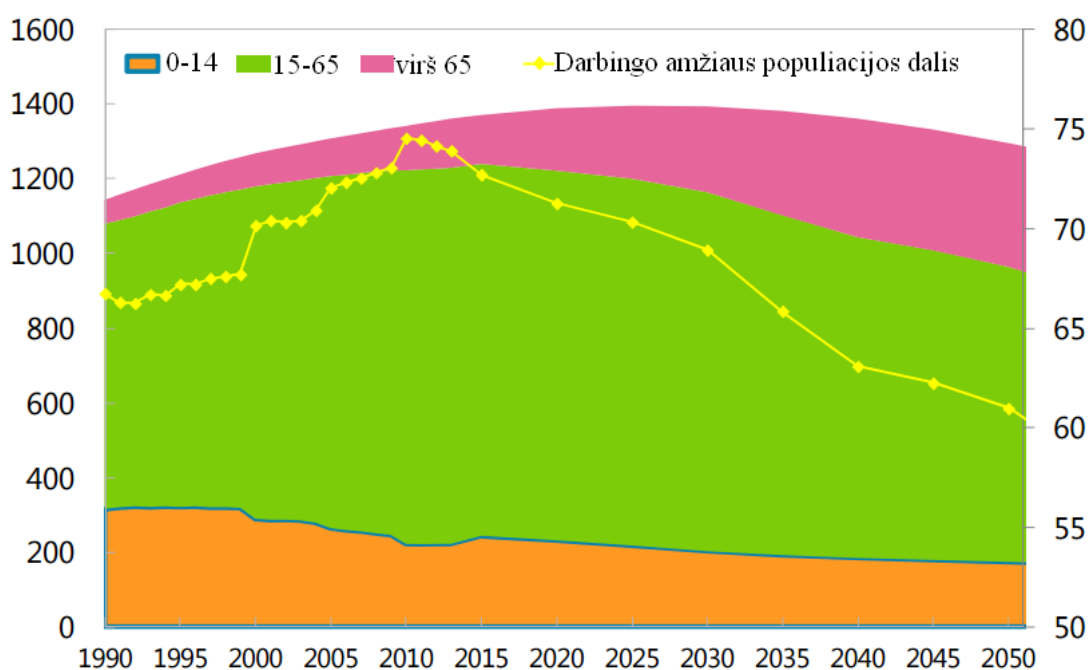
Cit. pagal Oxford Economics

Kapitalo kaupimas sudarė maždaug 6,9% iš 10,5% vidutinio metinio BVP augimo pastaruosiu dešimtmečiu bei 5,7% iš 10,1% vidutinio metinio augimo 1990-ųjų – 2002-ųjų m. laikotarpiu ir net 7,2% iš 9,7% metinio vidutinio BVP augimo 1979-ųjų – 1989-ųjų laikotarpiu. Bendras gamybos veiksnių produktyvumas pasižymėjo nepastovumu – jo dalis, lyginant su laikotarpio pradžia, augo, tačiau vėliau krito. Tuo tarpu darbo įnašas į augimą, laikotarpio pradžioje siekęs beveik 2%, menko ir laikotarpio pabaigoje nesiekė 1% ribos. Apibendrinant šiuos duomenis galima teigti, jog kapitalo svarba Kinijos augimui buvo ir išlieka didelė, tačiau ne mažiau svarbus bendro veiksnių produktyvumo komponentas nėra stabiliai augantis rodiklis, kas vėliau gali lemti ekonomikos augimo lėtėjimą.

Vertinant kapitalo formavimosi prielaidas, jį sudarė du komponentai: jau aptartos vis augančios TUI ir gyventojų taupymas. Pastovi aukšto taupymo norma šalyje, Pasaulio Banko

duomenimis siekė apie 38% 1978-aisiais ir per visą laikotarpį nekrito žemiau, nei 30% – nuo 2004-ųjų šis rodiklis visuomet svyruoja 46% – 52% ribose⁵⁹. Decentralizavus ekonomiką, augo Kinijos namų ūkių taupymo norma bei įmonių santaupos. Kinija yra didžiausią taupymo normą nuo BVP turinti didžioji ekonomika. Didelės santaupos leidžia nuolatos investuoti, didinant šaliai svarbios pramonės našumą.

Antra, didelė vidinė Kinijos rinka buvo patraukli ir verslo perkėlimo į šalį aspektu: didelė šalies **populiacija** ir žemesnis darbo užmokestis sudarė atitinkamą pigios, nekvalifikuotos, tačiau dėl kultūrinių ypatumų, stipriai disciplinuotos, darbo jėgos kiekį⁶⁰ (žr. 3 paveikslą):

3 pav. Kinijos populiacijos sandara pagal amžių (1990 m. – 2050 m.)

Cit. pagal Tarptautinį Valiutos Fondą

Dar 1990-aisiais didžiąją populiacijos dalį sudarė 15 – 65 metų individai – darbingo amžiaus populiacija sudarė daugiau nei 65% visos populiacijos ir šis rodiklis nuolat augo, kol pasiekė piką – apie 73% 2010-aisiais ir ėmė mažėti. Remiantis Pasaulio Banko duomenimis, Kinijos populiacija 1990-ųjų – 2014-ųjų laikotarpiu sudarė 23% – 27% visos pasaulio populiacijos, todėl šalis tiko darbui intensyvių pramonės šakų plėtrai (remiantis D. Ricardo

⁵⁹ “Gross domestic savings (% of GDP),“ The World Bank, žiūrėta 2017 kovo 5 d., <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.TOTL.ZS?locations=CN>

⁶⁰ Se Yan ir Shuang Ding, *China's demographic dividend – Shift to quality* (Standard Chartered Bank, 2016), <https://www.sc.com/BeyondBorders/wp-content/uploads/2016/01/2016-01-28-BeyondBorders-Report-Se-Yan-China-demographic-Final.pdf>

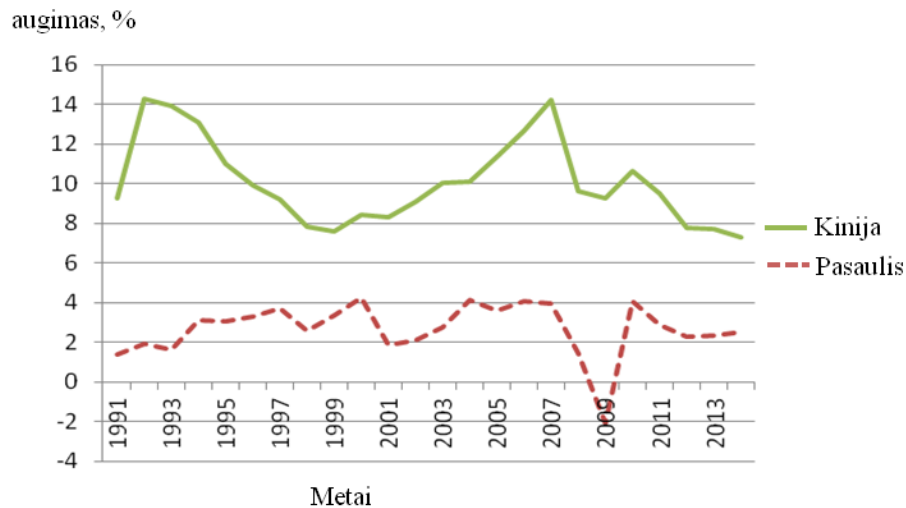
lyginamojo pranašumo teorija); pramonės plėtra, anksčiau minėtoji žemės ūkio reforma, padidinusi sektoriaus našumą, leido perkelti perteklinę darbo jėgą iš mažiau produktyvaus žemės ūkio į našesnę ir ekonominį augimą greitinantį pramonės sektorių⁶¹. Dėl to, išsivysčiusiems šalims buvo itin palanku perkelti gamybą bei gamyklas į Kiniją, kur galiojo anksčiau minėtos mokestinės lengvatos bei pigi, gausi darbo jėga leido dar labiau padidinti iš gamybos gaunamą pelną.

Galima daryti išvadą, jog liberaliosios reformos nebuvo vienintelė priežastis, lėmusi Kinijos ekonomikos patrauklumą užsienio investicijoms. Vertinant Kiniją kaip rinką, reikia atsižvelgti ir į tokius faktorius kaip sukauptas šalyje kapitalas, kurio susiformavimą lėmė aukšta gyventojų taupymo norma. Taip pat būtina paminėti kitą unikalų Kinijos bruožą – gausią, disciplinuotą ir santykinai pigią darbo jėgą, kurios didžioji dauguma ekonominių reformų pradžioje buvo darbingo amžiaus.

2.4. Kinijos ekonominės liberalizacijos pasiekimai

Liberaliosios reformos bei unikalūs Kinijos augimo veiksniai lėmė sėkmingus dviženklį augimo dešimtmečius ir Kinijos klestėjimą. Pastebimas teigiamas poveikis Kinijos bendrajam vidaus produktui, gyventojų gyvenimo kokybės standartui, ekonominiams santykiams su užsienio valstybėmis bei pačiai Kinijos ekonominei sistemai. Galima pabrėžti, jog reformų periodu, itin įspūdingas buvo Kinijos ekonomikos augimas (žr. 4 paveikslą):

⁶¹ World Bank ir the Development Research Center of the State Council, P. R. China, *China 2030. Building a Modern, Harmonious, and Creative Society* (Washington, DC: World Bank), 8.

4 pav. Metinis Kinijos ir pasaulio augimas (1991 m. – 2013 m., % nuo BVP)

Sudaryta autorės pagal Pasaulio Banko statistinius duomenis

Nuo 1992-ųjų iki 1996-ųjų, Kinijos metinis BVP augimas viršijo dešimties procentų ribą, kuomet pasaulio vidurkis svyravo 2 – 4% ribose. Nors iki pat 2004-ųjų BVP neviršijo 10-ies procentų augimo ribos, tačiau vis vien išliko dvigubai didesnis, nei pasaulio vidurkis. Naujas sėkmingo augimo periodas buvo ir 2005-ųjų – 2007-ųjų laikotarpis, kuomet vėl pasiektas 14% augimo pikas. Verta pastebėti, jog pasaulinė finansų krizė, smogusi 2008-aisiais, neigiamai paveikė pasaulio augimą – jis tapo neigiamu; taip pat krizės banga atsiliepė ir Kinijos augimui, kuris, nors ir pastebimai sulėtėjo, nekrito žemiau, negu 5% iki laikotarpio pabaigos. Skaičiuojama, jog bendram augimui siekiant vidutiniškai 10% per metus, skurdo lygis sumažėjo nuo 66,6% 1990-aisiais iki maždaug 10% 2012-aisiais⁶².

Spartus Kinijos augimas iškėlė klausimą, ar Kinija sugebės aplenkti JAV ir tapti nauja didžiausia pasaulio ekonomine galia. Pasaulio Banko duomenimis, 2015-aisiais Kinija buvo didžiausia eksportuotoja pasaulyje (žr. 2 lentelę):

2 lentelė. Didžiausios pasaulio eksportuotojos, 2015 m., JAV doleriais

<i>Šalis</i>	<i>Eksportas, mlrd. JAV dol.</i>
Kinija	2.274,95
JAV	1.504,91
Vokietija	1.329,47

⁶² Jomo Kwame Sundaram, “The Geography of Poverty,” Inter Press Service, 2016 birželio 30 d., <http://www.globalissues.org/news/2016/06/30/22285>

2 lentelės tęsinys

Japonija	624.94
Nyderlandai	567.22

Sudaryta autorės pagal Statista portalo duomenis

Remiantis Pasaulio Prekybos organizacijos duomenimis, Kinija tapo didžiausia pasaulyje eksportuotoja, kuomet aplenkė JAV 2007-aisiais ir Vokietiją 2009-aisiais⁶³. Galima pastebėti, kad 2015-aisiais JAV eksportas sudarė vos 66% Kinijos eksporto. Taip pat Kinija buvo pirma pagal prekių eksportą į JAV⁶⁴. Pagal eksporto sandarą, daugiausia iš Kinijos buvo eksportuojama pramoninės produkcijos – mechanikos bei elektronikos produktų (41%), aukštųjų technologijų produktų (20%), darbui intensyvios pramonės produkcijos – rūbų, tekstilės, avalynės, baldų, plastiko bei keramikos produkcijos (16%), motorų bei generatorių (5%) bei integruotų elektros grandinių (5%)⁶⁵. Eksporto duomenys leidžia daryti išvadą, jog liberalizacija leido šaliai ne tik įsivežti trūkstamą produkciją ir taip kompensuoti maisto bei būtiniausių produktų trūkumą, bet kartu įgalino Kiniją eksportuoti vidaus produkcijos pasiūlą, atitinkančią pasaulinę paklausą, ir išsiveržti į didžiausių eksportuotojų gretas.

Remiantis Tarptautinio Valiutos Fondo duomenimis, 2015-aisiais Kinija buvo antra didžiausia ekonomika pasaulyje, sukurdama apie 15% globalaus BVP (žr. 3 lentelę):

3 lentelė. Didžiausios ekonomikos pagal BVP, 2015 m., JAV doleriais

<i>Vieta</i>	<i>Šalis</i>	<i>JAV doleriai, mln.</i>
1	JAV	17.946.996
2	Kinija	10.866.444
3	Japonija	4.123.258

Sudaryta autorės pagal Pasaulio Banko statistinius duomenis

Matuojant nominaliuoju valiutos keitimo kursu, Kinijos BVP 2015-aisiais siekė vos 60,5% JAV BVP, tačiau jos BVP augimo tendencijos leidžia daryti prielaidą, jog atsilikimas

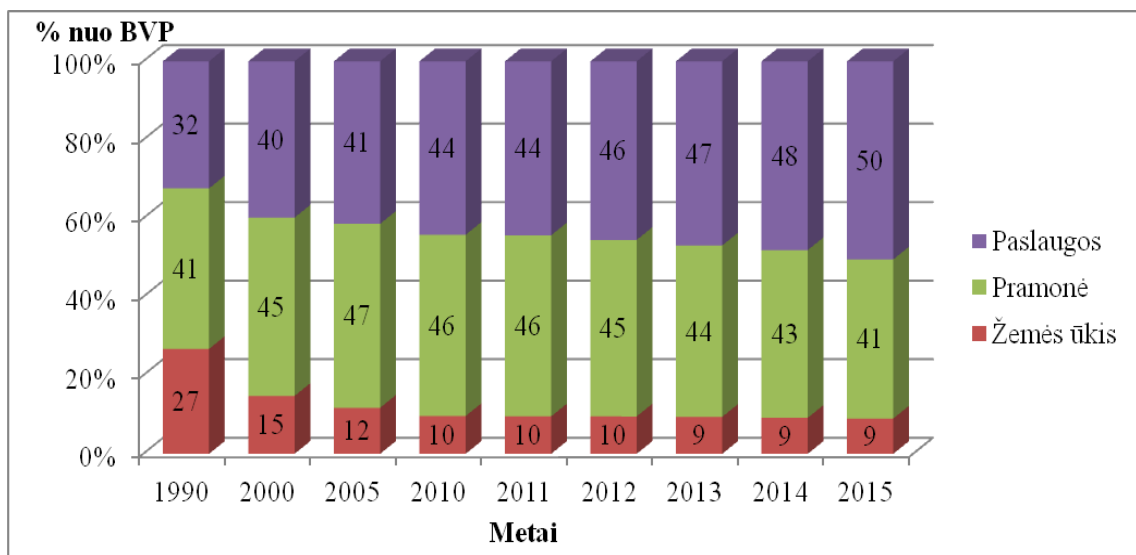
⁶³ World Trade Organization, *International Trade Statistics 2015* (World Trade Organization, 2015), https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2015_e/its2015_e.pdf

⁶⁴ “The People's Republic of China,” United States Trade Representative, žiūrėta 2017 sausio 12 d., <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china>

⁶⁵ “China exports,” Trading Economics, žiūrėta 2017 sausio 12 d., <http://www.tradingeconomics.com/china/exports>

nuo JAV vis mažės, tuo tarpu skirtumas su 3-ioje vietoje esančia Japonija yra pakankamai didelis, tad Japonija negali sudaryti konkurencijos Kinijai.

Ekonominės struktūros pokyčiai yra svarbūs kiekvienai šaliai: tradiciškai, menkai išsivysčiusiose šalyse dominuoja žemės ūkis; ekonomikai augant ir tobulėjant vis daugiau pridėtinės vertės imama kurti pramonės sektoriuje, tai lemia industrializacijos procesai; išsivysčiusiose valstybėse, didžiausią ekonomikos dalį sukuria paslaugų sektorius, žemės ūkio dalis tesiekia kelis procentus nuo BVP. Pasaulinė patirtis Jungtinių Tautų Pramonės Plėtros Organizacijos duomenimis rodo, jog labiausiai išsivysčiusiose ir post-industrinėse valstybėse žemės ūkio dalis BVP siekia 2%, agreguota pramonė apie 26%, o paslaugos – apie 73%⁶⁶. Kinijos atveju, lyginant 1990 – 2015-ųjų metų duomenis, galima pastebėti teigiamus ekonomikos struktūros pokyčius (žr. 5 paveikslą):

5 pav. Kinijos ekonomikos struktūros kaita (1990 m. – 2015 m., % nuo BVP)

Sudaryta autorės pagal Pasaulio Banko statistinius duomenis

1990-aisiais žemės ūkis sudarė beveik 3-dalį Kinijos BVP, tačiau per dešimtmetį šis sektorius susitraukė beveik dvigubai dėl industrializacijos proceso, didindamas pramonės bei paslaugų sektorių atotrūkį. Paslaugų dalis BVP sudėtyje tapo svarbiausiuoju komponentu 2012-aisiais, kuomet 1% ėmė viršyti pramonę (46% ir 45% atitinkamai). Nuo 2013-ųjų, žemės

⁶⁶ Amadou Boly, *Industrial Development in Least Developed Countries* (United Nations Industrial Development Organization, 2012), http://www.unido.org/fileadmin/user_media/Publications/Research_and_statistics/Branch_publications/Research_and_Policy/Files/Working_Papers/2012/WP052012_Ebook.pdf

ūkis stabiliai sukuria 9% viso BVP, vyrauja paslaugų sektorius, todėl Kiniją galima priskirti prie industrinių valstybių.

Galima teigti, jog nuosekli bei laipsniška ekonominė liberalizacija lėmė svarbius Kinijos ekonomikos pokyčius: šalies BVP per tris dešimtmečius augo daug ženkliau, nei pasaulinis vidurkis net recesijos laikotarpiu; milijonų gyventojų gyvenimo kokybės standartai buvo pakelti virš skurdo lygio; šalis tapo didžiausia pasaulio eksportuotoja ir antra pagal dydį pasaulyje ekonomika; ekonominės struktūros prasme, Kinija priartėjo prie išsivysčiusių ekonomikų.

Apibendrinant liberalizaciją ir ekonominį Kinijos iškilimą, Dengo Xiaopingo reformas galima laikyti sėkmingomis. Komunų sistemos panaikinimas, MVI bei VVI privatizacija, laipsniškas rinkos santykių įvedimas leido padidinti našumą žemės ūkio sektoriuje, prekių pasiūlą, pagerinti gyvenimo kokybės standartą šalyje. Taip pat ne mažiau svarbios buvo ir „atvirų durų politikos“ reformos, įgalinusios technologijų iš užsienio įsisavinimą bei užsienio kapitalo įplaukas į šalies ekonomiką. Šalies prieigą prie pasaulinės produkcijos pagerino tarifinių ir netarifinių kliūčių šalinimas prekybai su užsieniu. Vertinant veiksnius, kurie neįtraukti į liberaliąją augimo teoriją, populiacijos dividendai bei sukauptas kapitalas buvo labai svarbūs siekiant pritraukti užsienio investuotojų kapitalą bei įmones į Kiniją. Liberalizacija prisidėjo prie ekonominės šalies struktūros kaitos: žemės ūkis ekonomikoje užleido vietą pramonei ir paslaugoms, taip priartindamas Kiniją prie išsivysčiusių šalių ekonominių struktūrų modelio. Visi šie veiksniai lėmė ženklų BVP augimą Kinijoje, padidėjusias eksporto į užsienį apimtis bei tapimą viena didžiausių ekonomikų pasaulyje.

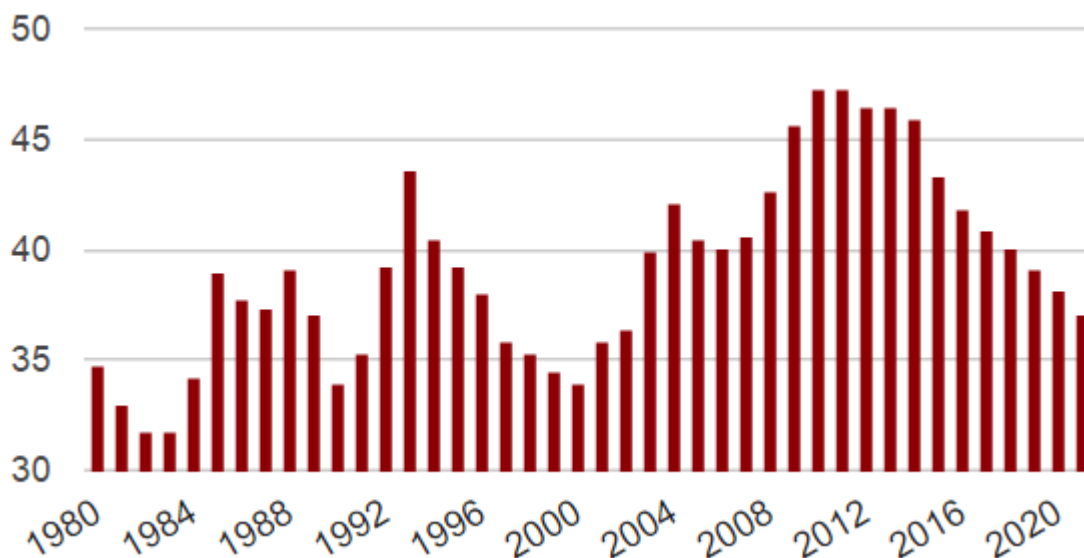
3. KINIJOS VIDINĖS EKONOMINĖS LIBERALIZACIJOS IŠŠŪKIAI: „NAUJO NORMALUMO“ LINK

Nepaisant sėkmingo Kinijos patekimo į galingiausių pasaulio ekonomikų gretas, daugelis ekonomistų pabrėžia, jog Kinijos augimas yra „nepatvarus“ (Paulas Krugmanas, 1994) arba „ekstensyvus“ (Premjeras Wenas Jiabao, 2006). Kinija sulaukia kritikos dėl augimo skatinimo per investicijas, darant ribotą technologinį progresą bei skatinant menką bendrojo gamybos veiksnių produktyvumo augimą. Nepatvarų augimą nulėmė pasirinktas ir tebegyvuojantis į eksportą orientuoto augimo modelis, kuomet resursai nukreipiami į tuo metu esančias perspektyviausias eksportui tinkamas pramonės šakas. Toks modelis, nors sėkmingai įgyvendintas modernizuojant šalies ekonomiką, didinant BVP bei eksporto rinkos dalį pasauliniame kontekste, iššaukė vidinius disbalansus. Pagrindinės kliūtys, kylančios tolimesniam sėkmingam ekonominiam augimui yra svarbiausių ekonomikai sektorių stagnacija, perprodukcija, vietinės valdžios skolos bei socialiniai disbalansai. Siekdama kovoti su kylančiais iššūkiais, Kinijos valdžia ėmė planuoti „Naujo Normalumo“ reformas, turinčias užtikrinti ekonominio augimo perkėlimą nuo investicijomis bei eksportu paremto augimo į vidiniu vartojimu paremtą augimo modelį. Remiantis Lardy, toks ekonomikos rebalansavimas padidintų tikimybę išlaikyti Kinijos augimo tempus, kurti naujas darbo vietas, pagerinti pajamų pasiskirstymą arba sumažinti augančią pajamų nelygybę šalyje, sumažinti riziką dėl protekcionistinių priemonių prieš Kiniją iš ES bei JAV⁶⁷.

3.1. Kinijos ekonominės liberalizacijos iššūkiai

Visų ekonomikų augimą lemia vartojimo (privataus bei valdžios sektoriaus) augimas, prie kurio prisideda investicijos bei grynasis prekių bei paslaugų eksportas (bendras prekių bei paslaugų eksportas, iš kurio atimamas bendras prekių bei paslaugų importas). Investicijos, ekonominės liberalizacijos pradžioje siekė apie 32% - 35% nuo BVP, 2007-aisiais ėmė viršyti 40% ribą (žr. 6 paveikslą):

⁶⁷ Nicholas R. Lardy, “China’s Consumption Driven Growth Path,” iš *China’s Agricultural Trade: Issues and Prospects*, Ian Sheldon (International Agricultural Trade Research Consortium, 2007), 7.

6 pav. Investicijų dinamika Kinijoje (1980 m. – 2020 m., % nuo BVP)

Cit. pagal Economy Watch

2009-aisiais investicijos šalyje viršijo 45% ir toliau augo. Investicijų lygis išliko aukštas iki laikotarpio pabaigos ir prognozuojama, jog nekris žemiau 37% net 2020-aisiais. Toks investicijų augimas bendrame BVP augimo kontekste nėra būdingas nei vienai šaliai, vertinant pagal tarptautinius standartus⁶⁸. Kaip jau minėta, ekonominio augimo bei liberalizacijos periodu, didžioji dalis investicijų buvo skirta pramonės puoselėjimui. Vienas didžiausių naudos gavėjų buvo nekilnojamojo turto sektorius. NT buvo svarbus augimo variklis daugiau nei 40-čiai kitų pramonės šakų: plieno, stiklo, cemento ir kt. šakoms, kurių produkcija naudotina statybų reikmėms. Kinijos ekonominės sistemos suvaržymai suformavo padėtį, kuomet didelė dalis gyventojų sutaupę dėl riboto namų ūkių priėjimo prie investavimo alternatyvų labai išaugino būstų, kaip investicinių produktų, paklausą. Taip pat prisidėjo ir valdžia, miestuose įvedusi „socialinio būsto programą“, siekdama skatinti būstų pardavimus žemesnėmis nei rinkos kainomis ir subsidijuodama nuomą; daug lėmė ir susiformavę lūkesčiai dėl tolimesnės urbanizacijos bei siekiai pakeisti esamus, prastos kokybės statinius. Tačiau sektorius pasiekė piką ir 2014-aisiais NT pardavimai krito 7,6%, o gyvenamosios nuosavybės kainos krito vidutiniškai 4% – 5% didžiuosiuose miestuose. Nacionaliniais duomenimis, gyvenamųjų pastatų statybų apimtys krito 14%⁶⁹. Ilgainiui, dėl sumažėjusio poreikio statyboms,

⁶⁸ Nicholas R. Lardy, *supra* note 67, p. 9.

⁶⁹ Barbara Barone ir Roberto Bendin, *China: Economic outlook* (European Parliament, 2015), [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/549063/EXPO_IDA\(2015\)549063_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/549063/EXPO_IDA(2015)549063_EN.pdf)

pagrindinėmis laikytose pramonės šakose pasireiškė perprodukcija – nuolatos investicijomis didinami gamybos pajėgumai ėmė ženkliai viršyti gamybos mastus (žr. 7 paveikslą):

7 pav. Utilizavimo norma 6 Kinijos pramonės šakose (2008 m. – 2015 m., % nuo gamybos pajėgumų)

Cit. pagal European Union Chamber of Commerce in China

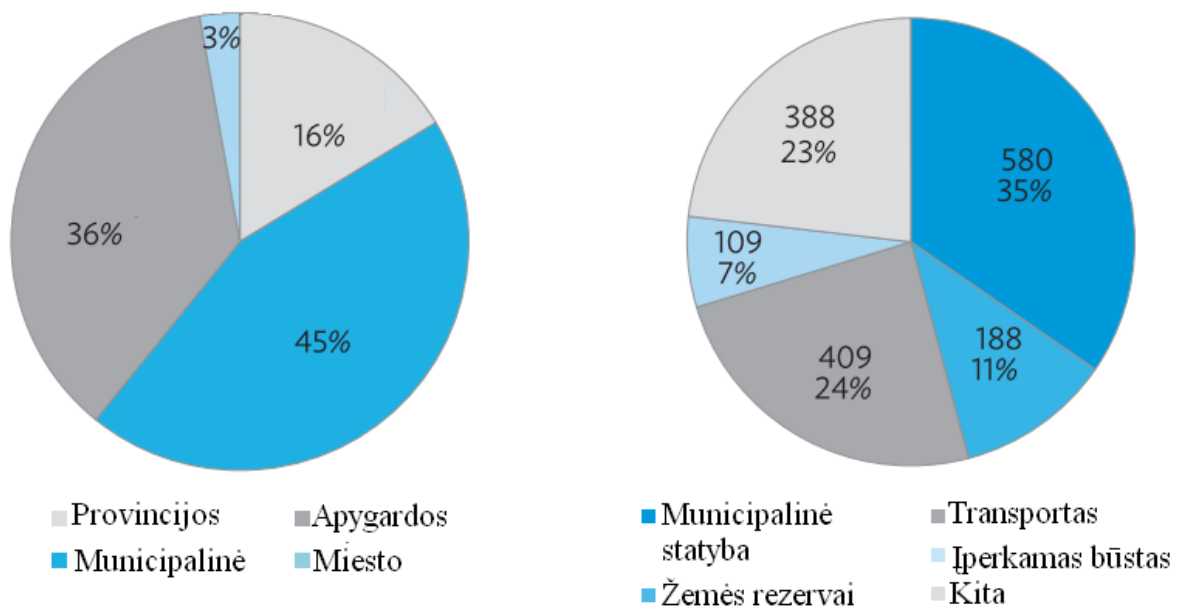
Lyginant su 2008-aisiais, kuomet mažiausia utilizavimo norma buvo maždaug 76% cemento gamyboje, nei vieno iš aptariamų sektorių (plieno, aliuminio, cemento, perdirbimo, stiklo lakštų bei popieriaus ir kartono) utilizacija neaugo – priešingai, visuose sektoriuose imta gaminti dar 5% – 10% mažiau, negu leidžia gamybos pajėgumai. Tokia padėtis reiškia, jog investicijos, skirtos gamybos pajėgumams didinti, nebėra tikslingos, kadangi, neradus naujų rinkų pramonės produkcijai, vietinėje rinkoje taip pat nėra galimybės realizuoti potencialius gamybos mastus.

Siekis absorbuoti investicijas ir perteklinę pramonės sektoriaus produkciją lėmė neefektyvų kapitalo panaudojimą ir su tuo susijusius **didelius vietinės valdžios įsiskolinimus**. 2008-ųjų metų krizės laikotarpiu, Kinijos centrinė valdžia per vietinę valdžią skyrė 586 mlrd. JAV dolerių stimulą, skirtą padidinti bankų skolinimui⁷⁰. Taip sukurta terpė toliau vykdyti infrastruktūros projektus. Tačiau, Kinijos kapitalo ir našumo santykio rodiklis, rodantis kiek investicijų reikia kiekvienam papildomam augimo vienetui, suprastėjo nuo vidutinio 3,6 metinio rodiklio 1991 m. – 2011 m. laikotarpiu iki 4,7 metinio vidurkio 2009 m. – 2011 m. laikotarpiu⁷¹. Kapitalo neefektyvumo akivaizdus padarinys šalyje – valdžios vykdyta naujų

⁷⁰ Wayne M. Morrison, *supra* note 34.

⁷¹ World Bank ir the Development Research Center of the State Council, P. R. China, *Urban China. Toward Efficient, Inclusive, and Sustainable Urbanization* (Washington, DC: World Bank, 2014), 8.

miestų, šandien žinomų kaip „vaiduoklių miestai“, plėtra: atriboti nuo rinkos paklauso miestai neturi arba turi labai mažai gyventojų, tuo tarpu kituose miestuose išplėtota perteklinė infrastruktūra negali būti išlaikoma dėl ribotų biudžeto resursų⁷². Nekilnojamojo turto bei infrastruktūros plėtra vietiniu lygmeniu buvo tinkama priemonė absorbuoti bent dalį perteklinės statybų pramonės produkcijos, tačiau dėl to augo vietinės valdžios skola. Tai tapo vienu iš esminių ekonominių iššūkių, kadangi bendri valdžios įsiskolinimai Azijos Plėtros Banko duomenimis ėmė siekti apie 50% nuo BVP, vis artėdami link pavojinga laikoma 60% ribos⁷³. Nepaisant to, jog tokia skola neviršija pavojinga laikomos ribos, jos didžiąją dalį sudaro vietinės valdžios įsiskolinimai (žr. 8 paveikslą):

8 pav. Kinijos skola pagal valdžios lygmenis bei pagal paskirtį (2013 m., mlrd. Kinijos juanių ir % dalimi)

Cit. pagal Azijos Plėtros Banką

Kinijoje, be centrinės valdžios, yra susiformavusi 4 lygių valdžios sistema: provincijos bei municipalinė, kurios yra tiesiogiai valdomos centrinės valdžios, bei apygardos ir miesto valdžios⁷⁴. Dėl laisvės ir konkurencijos, kiekviena valdžia yra motyvuota pritraukti investicijas ir vykdyti plėtrą. Galima pastebėti, kad labiausiai įsiskolinusi 2013-aisiais buvo municipalinė

⁷² World Bank ir the Development Research Center of the State Council, *supra* note 61, p. 9.

⁷³ Asian Development Bank, *Money Matters. Local Government Finance in the People's Republic of China* (Asian Development Bank, 2014), <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/151515/money-matters-local-government-finance-peoples-republic-china.pdf>

⁷⁴ „VI. The Local Administrative System,“ China Internet Information Center, žiūrėta 2017 vasario 18 d., <http://www.china.org.cn/english/Political/28842.htm>

bei apygardų valdžia, tuo tarpu daugiausia skolintų lėšų buvo skiriama statyboms, transportui (infrastruktūrai) bei kitoms investicijoms, siekiant išlikti konkurencingomis bei pritraukti investuotojus ir darbo jėgą, taip pildant nacionalinius augimo tikslus. Nepaisant griežtų limitų skolinimuisi pagal valstybės Biudžeto Įstatymą, vietinė valdžia naudojami miestų plėtros bei infrastruktūros korporacijų ir vietinės valdžios finansavimo mechanizmais: pagal skolintoją, valstybiniai padaliniai užėmė 23%, o vietinės valdžios finansavimo mechanizmai – 39% skolintojų rinkos⁷⁵. Nacionalinio Audito Biuro duomenimis, 2013-aisiais centrinės valdžios skola buvo 12,38 mlrd. juanių, tuo tarpu vietinė valdžia įsiskolino net 17,89 mlrd. juanių⁷⁶. Vietinės valdžios gebėjimas apeiti centrinės valdžios apibrėžtus įstatymus ir skolintis daugiau, negu numatyta, kelia riziką finansų sistemai, kadangi nėra įmanoma tiksliai nustatyti skolų dydžio ir mokumo, kas gali lemti investuotojų nenorą skolinti arba aukštas skolinimo palūkanų normas ateityje.

Socialiniai disbalansai Kinijoje atsiranda dėl vyraujančios gyventojų klasifikacijos sistemos. Kinijos namų ūkių registrų sistema – hukou – daugiau nei 50 metų daro reikšmingą įtaką daugeliui Kinijos gyventojų gyvenimo aspektų. Hukou sistema yra vienas pagrindinių neteisybės bei nelygybės šaltinių šalyje, pagrindas Kinijos socialinei ir erdvinei stratifikacijai⁷⁷, prisidedantis prie žmogaus teisių pažeidinėjimo šalyje. Pagal šią sistemą, Kinijos gyventojai skirstomi į dvi klases – pagal du kriterijus: socio-ekonominį (kaimo ir miesto gyventojai) bei gyvenamąją vietą. Socio-ekonominis miesto gyventojų statusas suteikė privilegijas gauti valstybinį būstą, darbo vietą, grūdų davinius, išsilavinimą bei prieigą prie medicininės priežiūros ir kt., tuo tarpu kaimo gyventojų statusui valstybės parama nepriklausė⁷⁸. Skirstymas pagal kriterijus buvo griežtai reguliuojamas centrinės valdžios ir dažniausiai vykdavo tik siekiant perskirstyti darbo jėgą pagal planinės ekonomikos reikmes. Nuo 2005-ųjų, kaimo ir miesto gyventojų hukou klasifikacija laipsniškai buvo uždrausta kai kuriose vietovėse⁷⁹.

Gyvenamosios vietos klasifikacija – vietinis bei ne vietinis hukou – priklauso nuo oficialios gyvenamosios vietos – kiekvienas gyventojas privalo būti registruotas vienintelėje nuolatinėje gyvenamojoje vietoje tam tikrame administraciniame vienete (mieste,

⁷⁵ Asian Development Bank, *supra* note 73.

⁷⁶ Xun Wu, *An Introduction to Chinese Local Government Debt* (MIT Golub Center for Finance and Policy, 2015), <http://gcfp.mit.edu/wp-content/uploads/2013/08/Policy-Report-of-Chinese-Local-Government-Debt-final.pdf>

⁷⁷ Xiaogang Wu ir Donald J. Treiman, “The household registration system and social stratification in China: 1955–1996,” *Demography* 41, 2 (2004): 363-84.

⁷⁸ Kam Wing Chan, “The Household Registration System and Migrant Labor in China: Notes on a Debate,” *Population and Development Review* 36, 2 (2010): 358, <http://faculty.washington.edu/kwchan/Chan-hukou.pdf>

⁷⁹ OECD, *OECD Economic Surveys: China* (OECD, 2010), 164.

gyvenvietėje, kaime), taip apibrėžiant teises į veiklas bei paslaugas tam tikroje vietovėje⁸⁰. Vidinė migracija šalyje yra ribojama vietinėmis „įėjimo sąlygomis“, kuriomis dažniausiai siekiama pritraukti pasiturinčius, gerai išsilavinusius asmenis, kas dažniausiai nėra aktualu didžiąjai daugumai migrantų, kilusių iš kaimo⁸¹. Dėl šios sistemos apie 800 mln. kaimo vietovių gyventojų yra atimta teisė įgyti nuolatinio gyventojų statusą miestuose ir naudotis dauguma bazinių bei valstybės teikiamų paslaugų, kuriomis naudojasi miesto gyventojai, pradedant galimybe pirkti nuolatinį autobuso bilietą, tačiau apimant ir svarbesnius aspektus – vaikų užrašymą į viešąsias mokyklas ir kt.⁸². Sistema taip pat riboja įsidarbinimo galimybes, palikdama daugiausiai galimybių dirbti darbus, laikomus „purvinais“, pavojingais arba menkai apmokamais.

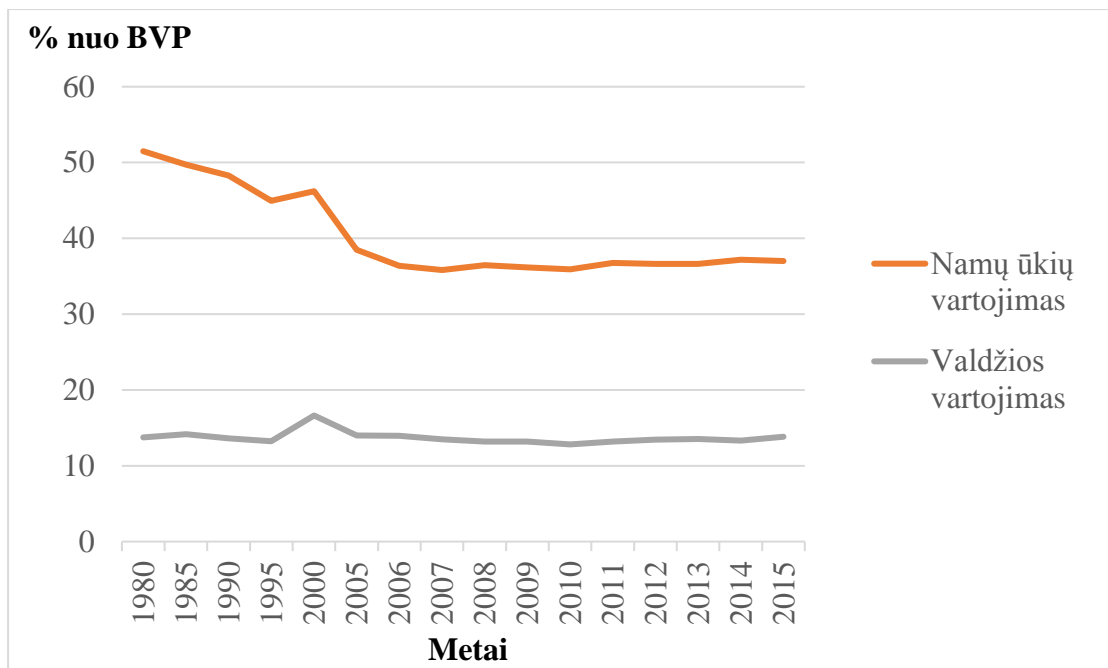
Orientacija į fizines investicijas lėmė ir mažesnes investicijas į žmogiškąjį kapitalą. Kapitalui intensyvus augimas reiškė, jog Kinijos ekonomika kūrė mažai darbų vietų vienam vienietui miesto BVP augimo. Namų ūkių pajamų augimas lėtėja – jų augimo tempai panašūs į dešimtmečio pradžioje buvusius augimo tempus. Vidutinės disponuojamos pajamos miesto namų ūkiuose augo apie 8% 2010 m. – 2012 m., bet tik 6,9% 2014-aisiais. Panašiai augo ir vidutinės pajamos kaimo vietovėse: nuo 12,1% 2011-aisiais iki 9,4% 2014-aisiais. Migrantų pajamų vidurkio augimas krito nuo 16% 2010 m. – 2011 m. iki 7,7% 2014-aisiais⁸³. Įsitraukimas į darbo rinką ir užimtumas tarp migrantų buvo labai aukštas (beveik 95%), daugiausia pramonėje bei nekvalifikuotų paslaugų sektoriuje, tačiau migrantų uždarbis buvo beveik lygus vos pusei miesto darbuotojo pajamų. Migrantai sudaro didžiąją dalį neformaliojo (šešėlinio) sektoriaus darbo jėgos, jų darbai daugiausia vyrauja privačiame sektoriuje bei žemos kvalifikacijos pramonės sektoriuose, tad yra labiau jautrūs augimo sulėtėjimui, nei miestiečių darbai. Šios tendencijos prisidėjo prie didelės ir gilėjančios pajamų nelygybės. Didelė ir nuolat auganti pajamų nelygybė yra pagrindinė santykinai silpno vidinio vartojimo augimo ir aukštos taupymo normos priežastis (žr. 9 paveikslą):

⁸⁰ Kam Wing Chan, *supra* note 78, p. 357-358.

⁸¹ The World Bank, *supra* note 61, p. 9.

⁸² Kam Wing Chan ir Will Buckingham, “Is China Abolishing the Hukou System?“, *The China Quarterly* 195 (2008): 582-583.

⁸³ The World Bank, *China Economic Update* (The World Bank, 2015), 11.

9 pav. Kinijos namų ūkių bei valdžios sektoriaus vartojimas (1980 m. – 2015 m., % nuo BVP)

Cit. pagal The World Bank

Galima pastebėti, jog 1980-aisiais namų ūkių vartojimas sudarė daugiau nei 50% BVP, tačiau per laikotarpį iki 1995-ųjų krito iki maždaug 45%. Nors penkmečiu iki 2000-ųjų buvo pastebimas nežymus vartojimo augimas, nuo 2005-ųjų namų ūkiai vartojo tik apie 38% nuo BVP. Šio rodiklio augimas iki laikotarpio pabaigos nebuvo ženklus, nepaisant įspūdingo ekonominio šalies augimo. Anot Lardy, toks namų ūkių vartojimo rodiklis yra vienas žemiausių pasaulyje⁸⁴. Valdžios sektoriaus vartojimas per visą laikotarpį išsilaikė apie 13% - 18% ribose ir taip pat nežymiai augo nuo 2005-ųjų. Sumuojant šiuos rodiklius, apie 1980-uosius bendras vartojimas lėmė apie tris ketvirtadalius bendro augimo, tačiau 2005-aisiais bendro vartojimo dalis BVP siekė apie 50%. Iki laikotarpio pabaigos bendras vartojimas išliko apie 50% nuo BVP, tad jo įtaka bendram ekonominiam augimui nedidėjo.

Apibendrinant, Kinijos ekonominei liberalizacijai kyla nemažai iššūkių. Valstybės investicijų srautų išaugintas NT sektorius bei su juo susijusios pramonės šakos pasiekė naudingumo ribą, kuomet plėtra nebėra pakankama absorbuoti produkciją. Vietinė valdžia, skatinusi statybas bei infrastruktūros plėtrą konkurenciniais tikslais, sukaupe didelę skolą, kuri gali kelti grėsmę ekonomikos funkcionavimui ateityje. Tuo tarpu gyventojai, vis dar varžomi 50-ies metų senumo registracijos sistemos hukou, susiduria su iš to kylančia nelygybės bei

⁸⁴ Nicholas R. Lardy, *supra* note 67, p. 10.

privilegijų sistema, ribojančia jų galimybes dirbti bei būti pilnaverčiais visuomenės nariais. Socialiniai disbalansai sukuria pajamų nelygybę ir lemia silpną vartojimą bei didelį gyventojų taupymą. Didelę svarbą ekonominiam augimui išsivysčiusiose šalyse lemiantis bendras vartojimas šalyje nuo ekonominės liberalizacijos pradžios menko, taip ribodamas šalies ekonominio augimo potencialą.

3.2. Tolimesnė Kinijos ekonominė politika ir „Naujas Normalumas“

Siekiant užtikrinti mažesnius ekonominius svyravimus bei stabilumą, Kinijos valdžioje imta svarstyti „Naujo Normalumo“ reformas⁸⁵. „Naujas Normalumas“ – sąvoka, apibūdinanti dabartinę Kinijos ekonomiką, atsiradusi 2014-aisiais. Šis terminas naudojamas apibrėžti Kinijos ekonomikos perėjimą į naują etapą: iš greito ekonominio augimo į lėtesnį, tačiau patvaresnį, vidutinio – aukšto ekonominio augimo režimą, pasižymintį didesniu efektyvumu bei mažesniais kaštais. Šalis, ilgus dešimtmečius rėmusi į eksportą orientuotos pramonės ekonomiką, pasiekė tašką, kuriame susidūrė su ekonomikos apribojimais, išaugusiais gyventojų poreikiais, pasikeitusia visuomenės struktūra bei kitomis grėsmėmis.

Kinijos augimo sulėtėjimo atveju, siekiama pertvarkyti ekonomiką, eliminuojant joje kylančias problemas. Trumpuoju laikotarpiu, „Naujas Normalumas“ apibendrina politikas, sukurtas sulėtinti spartų kreditų augimą, riboti vietinės valdžios skolinimąsi bei sumažinti gamybos perviršį pramonėje. Vidutiniu laikotarpiu, „Naujas Normalumas“ sutaps su laipsnišku ekonominio augimo modelio keitimu: iš pramonės į paslaugas, iš investicijų į vartojimą ir iš eksporto į vidinį vartojimą⁸⁶. Projektuojama, jog ir toliau vyks labiausiai išsivysčiusių ekonomikų vijimasis, bus artėjama ir prie tikslo padvigubinti BVP 2010 m. – 2020 m. laikotarpiu, kurio pabaigoje Kinija galės būti laikoma „vidutiniškai klestinčia visuomene“⁸⁷. Šiame kontekste, valdžia yra pasiryžusi paaukoti dalį augimo trumpuoju laikotarpiu tam, kad užtikrintų didesnę stabilumą ilguoju laikotarpiu, su platesniu naudos iš augimo pasiskirstymu visuomenėje⁸⁸. Šalies valdžia teigia, jog „Naujo Normalumo“ sąlygomis, BVP nebėra pagrindinis šalies gerovės indikatorius, svarbiausios – fundamentalios ekonominės reformos, apimančios septynias veiklos sritis:

⁸⁵ “The economy: Go slow. The prime minister seeks to lower expectations for the economy,” *The Economist*, kovo 5, 2015, <http://www.economist.com/news/china/21645839-prime-minister-seeks-lower-expectations-economy-go-slow/>

⁸⁶ The World Bank, *supra* note 83, p. 2.

⁸⁷ Bert Hofman, “Reforms to Build a Xiaokang Society in China,” The World Bank, 2016 kovo 4 d., <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2016/03/04/reforms-to-build-a-xiaokang-society-in-china>

⁸⁸ OECD, *supra* note 79, p. 12.

• **Žemės ūkio sektoriaus reformos bei produktyvumo didinimas:** produktyvumo srityje planuojama užtikrinti rinkos kainas vandeniui bei trąšoms žemės ūkio sektoriuje; siekiama modernizuoti sėjos bei derliaus nurinkimo procesus, juos mechanizuojant: šiuo metu, žemės ūkio sektoriuje dirba 35% darbo jėgos, tačiau sukuriama vos 10% BVP⁸⁹. Kaimo vietovėse, žemė yra naudojama nepakankamai – vidutinis ūkio dydis siekia 0,6 hektaro⁹⁰. Ūkinių plotų konsolidavimas vyksta lėtai dėl neaiškių nuosavybės teisių. Teisių užtikrinimas padidintų investicijas žemės ūkio srityje ir produktyvumą dėl mechanizavimo, padidėjusio ūkių ploto⁹¹. Mechanizavus procesus, padidėtų našumas, o nebereikalingą darbo jėgos perteklių absorbuotų pramonės ir ypač paslaugų sektoriai, taip būtų užtikrinamos ir aukštesnės pajamos, kadangi būtų kuriami didesnės pridėtinės vertės produktai bei paslaugos. Dėl darbo jėgos gausos sektoriuje, tikimasi užtikrinti socialinę apsaugą, kadangi žemės ūkyje dirbantys gyventojai, dėl nesamų socialinių garantijų, linkę daug pajamų sutaupyti, taip apribodami vartojimą.

• **Urbanizacijos progresyvumo didinimas:** planuojama sudaryti sąlygas darbo jėgai persikelti iš žemės ūkio į pramonės bei paslaugų sektorius. Įgyvendinama hukou sistemos reforma: 100 mln. kaimo gyventojų turi gauti leidimus gyventi mažuose bei vidutiniuose miestuose⁹². Šiuo metu, ūkininkai negali perleisti ar parduoti kaimo žemės naudojimo teisių net persikėlę į miestus, tad nėra paskatos bei piniginių resursų migracijai į miestus⁹³. Dažnai vykstantis laikinas persikraustymas į miestą nesudaro ekonominio augimo patvarumo. Valdžia jau nustatė kriterijus, kuriuos turi atitikti migrantai, kad galėtų aplikuoti vietinio gyventojų statusui – kuo didesnis miestas, tuo griežtesni kriterijai. Kriterijais siekiama sumažinti žmonių perkrovą didžiuosiuose miestuose ir skatinti mažesnių miestų plėtrą.

• **Investicijų į aukštesnės pridėtinės vertės pramonės kūrimą skatinimas.** Kinijos pramonė ilgai užėmė žemesniąją padėtį globaliose pramonės grandinėse, gamino skurdesnių rinkų produkciją, neplėtojo esminių technologijų ir neišvystė konkurencingų tarptautinių ženklų. Ekonomika buvo paremta investicijoms į sunkiąją pramonę bei gamybą žemais kaštais pramoninio eksporto tikslais, dabar siekiama skatinti investuoti kapitalą į tyrimus bei plėtrą,

⁸⁹ Yang Yao, “A New Normal, but with Robust Growth: China’s Growth Prospects in the Next 10 Years,” iš *THINK TANK 20: Growth, Convergence and Income Distribution: The Road from the Brisbane G-20 Summit* (Brookings Institution, 2016), 77.

⁹⁰ Jikun Huang, Xiaobing Wang ir Huanguang Qiu, *Small-scale farmers in China in the face of modernisation and globalisation* (IIED/HIVOS, 2012), <http://pubs.iied.org/pdfs/16515IIED.pdf>

⁹¹ The World Bank, *supra* note 61, p. 108.

⁹² Victoria Rietig, “Migration with Chinese Characteristics: Hukou Reform and Elite Emigration,” Migration policy institute, 2014 gruodžio 10 d., http://domide.colmex.mx/Archivos/Doc_6606.pdf

⁹³ Chris Leung ir Lily Lo, *China Defining the New Normal* (DBS Group Research, 2015), <http://www.dbs.com/insights/article/china-defining-the-new-normal.html>

išmaniųjų technologijų diegimą. Auga išlaidos mokslui bei tyrimams – 2020-aisiais jos turi siekti 2,5% BVP ir artėti prie išsivysčiusių ekonomikų lygio⁹⁴. Sprendžiama „zuikio“ problema intelektinės nuosavybės srityje; kuriama teisinė sistema užsienio korporacijoms, perkėlusioms technologijas į Kiniją. Siekiama gauti ne populiacijos kiekio, o žmogiškojo kapitalo dividendus – pereiti nuo kiekybės prie kokybės aspekto⁹⁵. Mažėjančios gražos efekto Kinija išvengs tik per modernizaciją bei inovacijas, atsirandant naujai produkcijai.

Sukurta „Made in China 2025“ strategija, turinti padėti šaliai tapti viena labiausiai išsivysčiusių bei konkurencingiausių valstybių pasaulyje, diegiant inovatyvias pramonines technologijas („išmanioji pramonė“). Ši strategija aprėpia visas aukštųjų technologijų pramonės šakas: automatiką, aviaciją, mašineriją, robotiką, aukštųjų technologijų jūrininkystės bei geležinkelio įrangą, energiją taupančius automobilius, medicinos prietaisus, informacines technologijas ir kt⁹⁶. Taip pat siekiama skatinti privataus sektoriaus verslumą, atverti pramonės šakas užsienio investicijoms – per laikotarpį iki 2025-ųjų, atverti savo rinkas užsieniui turi pusė pramonės šakų. Siekiama užtikrinti pagrindinių komunalinių paslaugų rinkos veikimą: naftos, dujų, elektros bei vandens rinkos kainų užtikrinimą siekiant skatinti investicijas bei vengti švaistymo.

• **VVĮ reformos, siekiant didinti jų efektyvumą bei produktyvumą:** šioje srityje bus siekiama diegti mišrios nuosavybės principus, taip pat vykdoma antikorupcijos programa, apimanti ir visą institucinę šalies sandarą, siekiant išvengti susitarimų tarp verslo bei valdžios atstovų. 2001 m., valstybės valdomos įmonės kūrė beveik trečdalį BVP, dabar - apie 25%, tačiau jos vis dar kuria apie 60 mln. darbo vietų⁹⁷. Numatoma VVĮ kategorizuoti į dvi grupes: viešojo klasė (gongyilei) – veikla, nukreipta į viešąją gerovę, bei komercinė klasė (shagyeyei) – veikla, siekiant pelno. Numatoma, jog viešųjų įmonių veiklos vertinimo kriterijais bus gebėjimas kontroliuoti veiklos kaštus, prekių bei paslaugų kokybę, užtikrinti stabilią ir efektyvią veiklą: ši grupė ir toliau veiks remiantis politiniais, o ne rinkos sprendimais.

⁹⁴ Michel Aglietta ir Guo Bai, *China's 13th Five-Year Plan. In Pursuit of a "Moderately Prosperous Society"* (CEPII, 2016), 1.

⁹⁵ Vasilis Trigkas, "China's New Normal: An Indispensable Locomotive of Global Growth," *China US Focus*, 2016 kovo 7 d., <http://www.chinausfocus.com/finance-economy/chinas-new-normal-an-indispensable-locomotive-of-global-growth/>

⁹⁶ Jost Wübbeke ir kt., *Made in China 2025. The making of a high-tech superpower and consequences for industrial countries* (MERICS, 2016), http://espas.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/MPOC_No.2_MadeinChina_2025.pdf

⁹⁷ Winter Nie, "Why Panicked Investors Are Wrong About China's 'New Normal'," *Fortune*, sausio 21, 2016, <http://fortune.com/2016/01/20/investors-chinas-new-normal/>

Komercinės klasės vertinimo kriterijumi bus kuriama pridėtinė vertė, tad čia bus siekiama didinti konkurencinį pranašumą ir siekti finansinės naudos⁹⁸.

• **Bankų sistemos bei finansų rinkos liberalizacija:** dabartinė sistema, kuriai būdingas bankų dominavimas ir stipri valdžios intervencija, buvo tinkama ekonominio kilimo laikotarpiu, tačiau jos nauda yra vis labiau persveriamą išlaidų, kurios kyla dėl iškreiptos veiklos ir lemia besikaupiančius disbalansus bei riziką⁹⁹. Sumažinus privalomųjų rezervų normą atskiriems bankams bei paskoloms taikomas palūkanas, tikimasi padidinti skolinimą kaimo vietovėms ir mažiesiems verslams. Padidinus depozitų normos viršutinę ribą nuo 10% iki 20% bei sukūrus pirminę depozitų draudimo schemą¹⁰⁰, siekiama toliau liberalizuoti finansų rinkas. Tikimasi, jog depozitų lubos galiausiai bus panaikintos ir bankų tarpusavio konkurencija pakels depozitų normas. Reformos valstybės valdomų įmonių srityje taip pat svarbios, kadangi bankai ir finansinės institucijos yra linkę skolinti neefektyvioms ir nepelningoms, prie bankroto ribos esančioms valstybinėms įmonėms tikėdamiesi, jog krizės atveju, valstybė jų skolas išpirks.

Šiuo metu, Kinijoje vos tarp 5% ir 10% kapitalo yra sukuriama per akcijas, sudarančias apie 25% – 35% nuo BVP (labiausiai išsivysčiusiose šalyse akcijos sukuria 85% – 100% nuo BVP vertę)¹⁰¹. Esamos kapitalo rinkos yra uždaros, šiuo metu egzistuoja tik Šanchajaus LPZ su Hong Kong'u dėl tarpusavio investicijų, kurios sėkmės atveju, tikimasi sukurti susitarimą ir su Shen-zhenu. Išaugusi valstybės skola riboja fiskalinę ir monetarinę politiką, valiutos kurso laisvėjimas vykdomas labai atsargiai. Bendrai, pokyčiai ekonomikai būtų naudingi ilguoju, ne trumpuoju laikotarpiu.

• **Fiskalinės reformos:** fiskalinėje srityje siekiama įtvirtinti skaidraus vietinės valdžios biudžeto principus bei sudaryti galimybes vietinei valdžiai didinti pajamas bei mažinti skolų lygį. 20-ies metų senumo mokesčių perskirstymo sistema lemia, kad vietinė valdžia turi ribotą autonomiją – pajamos dalijamos tarp centrinės bei vietinės valdžių daugiau ar mažiau lygiai, tačiau vietinei valdžiai priklauso daugiau nei 80% viešųjų išlaidų¹⁰². Leidžiant vietinei valdžiai gauti pajamas išleidžiant obligacijas, bus siekiama skaidrumo ir biudžeto bei finansinių

⁹⁸ Wendy Leutert, "Challenges Ahead in China's Reform of State-Owned Enterprises," *Asia policy* 21, 1 (2016): 86, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/Wendy-Leutert-Challenges-ahead-in-Chinas-reform-of-stateowned-enterprises.pdf>

⁹⁹ World Bank ir the Development Research Center of the State Council, P. R. China, *supra* note 61, p. 8.

¹⁰⁰ Miaomiao Lv, "Discussion on the Trend of China's Commercial Banks Management: Based on the Influence of Financial Market Development," *Modern Economy* 22, 7 (2016): 384, http://file.scirp.org/pdf/ME_2016072214281650.pdf

¹⁰¹ Winter Nie, *supra* note 97.

¹⁰² World Bank ir the Development Research Center of the State Council, P. R. China, *op. cit.*, p. 8.

sąskaitų duomenų prieinamumo užtikrinimo. Tikimasi, jog ateityje vietinė valdžia įgaus fiskalinės galios savarankiškai keisti mokesčius arba gaus didesnę bendrų mokesčių pajamų dalį.

• **Socialinės reformos:** dėl demografinės grėsmės ir pokyčių darbo rinkoje, susijusių su darbo jėgos amžiumi, kokybe bei augančiu pajamų poreikiu, Kinijos valdžia nusprendė keisti „vieno vaiko“ politiką ir leisti šeimoms turėti daugiau vaikų¹⁰³ bei vykdyti reformas, susijusias su žmogiškojo kapitalo kokybės gerinimu¹⁰⁴. Investicijos į žmogiškąjį kapitalą bei socialinės apsaugos sistemą padidintų šalies vidaus ūkių finansinį saugumą bei lemtų didesnius dividendus iš padidėjusio vidinio vartojimo, nei gaunamus iš žemų kaštų pramoninės gamybos, orientuotos į eksportą¹⁰⁵. Šalyje jau gerėja mokslo aprėptis – dabar apie 27% 18-22 metų jaunuolių turi koleginių išsilavinimą, 2020-aisiais numatoma, jog jį turės jau apie 40% jaunuolių. Žmogiškojo kapitalo kokybės gerinimas atsvers dalį dėl senėjimo atsiradusio grynojo darbo jėgos praradimo nuostolio. Esamas pensinis amžius yra labai žemas – moterų – 50 metų, vyrų – 55-eri. Darbo jėgos užimtumas yra vos virš 60%, o pusė 52-ejų metų moterų bei pusė 58-erių metų vyrų yra nedirbantys¹⁰⁶. Tad numatoma didinti pensinį amžių, taipogi atsveriant darbingo amžiaus populiacijos mažėjimo praradimus.

Nepaisant tolimesnės ekonominės liberalizacijos, remiantis klasikiniiais ir (neo)liberaliaisiais teiginiais, liberaliosios idėjos turėtų prasiskverbti ir į politinį šalies gyvenimą, lemdamos demokratijos atsiradimą ir labai ribotą valstybės kišimąsi į ekonomiką. Vis dėlto, Kinijoje egzistuoja požiūris, jog finansinė parama valstybės sektoriui, privataus sektoriaus ribojimai ir griežta politinė kontrolė yra neatsiejami nuo Kinijos augimo modelio sėkmės. Remiantis Pasaulio Banku, Kinijos politikoje galima išskirti kelis unikalius bruožus:

Tiesioginė administracinė intervencija naudojama perskirstyti resursus iš sektorių, kurie valdžiai nebeatrodo perspektyvūs, į sektorius, kurie tampa preferenciniais. Pasitaikė nemažai atvejų, kuomet preferenciniai sektoriai nesugebėjo pasiekti norimo proveržio: 1986 m. – 1990 m., nusprendus, jog automobilių pramonė yra preferencinė, resursai buvo nukreipti į ją, tačiau dėl nepakankamo gyventojų pajamų lygio sprendimas nepasiteisino ir automobilių sektorius savo iškilimo sulaukė tik pastaruoju dešimtmečiu, kuomet išaugo pragyvenimo lygis

¹⁰³ Laurie Burkitt, “China Abandons One-Child Policy,” *The Wall Street Journal*, spalio 30, 2015, <https://www.wsj.com/articles/china-abandons-one-child-policy-1446116462>

¹⁰⁴ World Bank ir the Development Research Center of the State Council, P. R. China, *supra* note 61, p. 287.

¹⁰⁵ Wharton University of Pennsylvania, *supra* note 86.

¹⁰⁶ Alessia Amighini ir Axel Berkofsky, *Xi's Policy Gambles: The Bumpy Road Ahead* (Epokė (Novi Ligure), 2015), 57-58.

šalyje¹⁰⁷. Netikrumas dėl galimų intervencijų lemia įmonių, nepriklausančių valstybei, mažesnę norą investuoti į technologijas bei modernizaciją, taip stabdant ekonominę augimą.

Kuriama **pramonė, orientuota į didelių įmonių plėtrą**. Įmonės yra valdžios diskriminuojamos priklausomai nuo jų dydžio ir nuosavybės formos (privati arba valstybės valdoma įmonė). Resursai dažniausiai nukreipiami į valstybines ir dideles įmones, kuriose pajėgumai ir taip pertekliniai¹⁰⁸. Pramonė iškreipiama: mažos, tačiau našios įmonės, nesulaukia paramos, tačiau didelės ir nebeefektyvios įmonės, kurios rinkos sąlygomis bankrutuotų, veikia toliau. Skatinama įmonių plėtra, paremta ne ekonominėmis priežastimis, o siekiu užsitikrinti valdžios paramą. Centrinei valdžiai šiuo metu priklauso 106 įmonės, kurių 47-ios 2014-iaisiais buvo įtrauktos į „Global 500“ sąrašą, sudarytą „Fortune“¹⁰⁹. Teoriškai, jungiant įmones, sujungiami vieni kitus papildantys pajėgumai ir padidinami resursai – darbuotojai, kapitalas, klientų tinklai, eliminuojami kainų karai tarp įmonių. Politiškai, KKP siekia sustiprinti valstybinę nuosavybę kaip vidinio stabilumo šalyje garantą¹¹⁰ (išvengiamos problemos, susijusios su valstybinių įmonių pardavimu, uždarymu, visų darbuotojų atleidimu) ir padidinti įtaką užsienyje, dėl to šios įmonės koncentruojasi ir išlaiko absoliučią kontrolę strateginėse srityse: gynyboje, naftos, degalų, anglies bei elektros tiekime, komunikacijų, aviacijos ir laivininkystės sektoriuose; stipri valdžios įtaka išlaikoma ir mašinerijos, elektronikos, IT, automobilių, plieno, spalvotųjų metalų, chemijos bei statybų sektoriuose.

VVI statusas suteikia svarbias privilegijas, galinčias padidinti valdytojų galimybes siekti naudos savo kompanijoms – kreditų išdavimo sąlygos yra palankesnės VVI, nei privačiam verslui, antitrestiniai įstatymai joms galioja rečiau¹¹¹. VVI yra ypatingos dėl santykio su valdžia: vyrauja „kadrų kultūra“ – organizacinė įmonių kultūra, kilusi iš socialistinės sistemos bei tradicinių vertybių – valdžios bei naudos skirstymo vyresniems, turintiems stažą, lojaliems vyrams, būdingas įdarbinimas visam gyvenimui, santykiai grįsti asmeniniais bei šeimyniniais ryšiais¹¹². Profesinis kilimas paremtas biurokratine „pažymių“ sistema: priklauso nuo tarnybos laiko, asmeninio pasiaukojimo dėl įmonės gerovės,

¹⁰⁷ World Bank ir the Development Research Center of the State Council, P. R. China, *supra* note 61, p. 141-142.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Wendy Leutert, *supra* note 98, p. 86.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Gary H. Jefferson, *State-Owned Enterprise in China: Reform, Performance, and Prospects* (Brandeis University, 2016), http://www.brandeis.edu/departments/economics/RePEc/brd/doc/Brandeis_WP109.pdf

¹¹² John Child, *Management in China during the Age of Reform* (Cambridge University Press, 1996), 190.

pasiektų ideologinių, politinių, ekonominių ir kt. tikslų¹¹³. Tik lojalūs partijai kadrai gali tapti geriausiaisiais, juos motyvuojant galimu pakėlimu į aukštesnę politinę poziciją.

Kinijos **finansinę sistemą taip pat varžo valdžios vaidmuo** – valdžios nuosavybės lygis bankiniame sektoriuje bei valdžios intervencijos į finansų sistemą yra daug didesnės nei kitose, panašiai išsivysčiusiose ekonomikose. Nepaisant to, jog buvo pakeista nuosavybės struktūra komerciniams bankams įvedant mišrų valdymą, valdžia išlieka dominuojančiu veikėju sektoriuje¹¹⁴. Besitęsiantis protekcionizmas bei intervencija į finansinių institucijų verslo sprendimus paverčia institucijas politikos instrumentais, kas lemia tolesnį biurokratinės kultūros gyvavimą bei iškreiptą motyvaciją tolesnei komercializacijai bei dirbtinį finansinių resursų paskirstymą į „produktyviausias“ sritis. Nepaisant pastangų skatinti diversifikuotą veiklą, dar 2011-aisiais, bankų sistemoje valstybės valdomi bankai turėjo 16 mlrd. JAV dolerių finansinio turto, arba 75% bendro Kinijos finansinio turto, kurio 60% priklausė 4-iems didiesiems bankams¹¹⁵. Galima daryti išvadas, jog dėl didelės finansų koncentracijos valstybės valdomuose bankuose, sektorius veikia rizikos sąlygomis, kadangi silpna komercinė orientacija lemia homogenišką bankų elgseną, palankią VVI. Dėl apsunkintų sąlygų, MVĮ nėra motyvuotos steigti arba yra priverstos veikti šešėlinės bankininkystės sferoje, kadangi priklauso oficialių bankų neaptarnaujamam segmentui. Ilguoju laikotarpiu, tokia politika gali atsiliesti pridėtinės vertės kūrimui, kadangi mažieji verslai, kuriantys inovacijas ir siūlantys produkcijos įvairovę, neturi palankių veikimo sąlygų Kinijoje.

Vertinant visas planuojamas Kinijos ekonominės politikos reformas, kurias apima „Naujas Normalumas“, galima pastebėti tolimesnės liberalizacijos užmojus: žemės ūkio modernizaciją ir ūkininkų veiklos plėtrą, padidinsiančius sektoriaus našumą; hukou sistemos pokyčius, leisiančius migrantams iš kaimo vietovių legaliai veikti miestuose ir gauti paslaugas; išlaidų inovacijoms ir konkurencingų pasauliniu mastu prekių gamybai didinimą; dalies VVI reformas, suteikiant joms komercinės veiklos kryptį. Reformų sėkmės atveju, bus užtikrintas ekonominio augimo tvarumas bei pagerinti gyvenimo kokybės šalyje standartai. Nepaisant ekonominės liberalizacijos, galima pastebėti, jog politinė intervencija į ekonominius procesus išlieka nemaža: resursai bei lėšos nukreipiamos į VVI ir jų veiklai palankių sąlygų sudarymą;

¹¹³ Bo Rothstein, “The Chinese Paradox of High Growth and Low Quality of Government: The Cadre Organization Meets Max Weber,” *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions* 4, 10 (2015): 6.

¹¹⁴ Michael F. Martin, *China's Banking System: Issues for Congress* (Congressional Research Service, 2012), 2.

¹¹⁵ Carl Walter, “Statement of Dr. Carl Walter,” iš *Hearing on Corporate Accountability, Access to Credit, and Access to Markets in China's Financial System: Rules and their Ramifications for U.S. Investors* (U.S.-China Economic and Security Review Commission, 2013), 78.

puoselėjama „kadru kultūra“; reguliuojama bankų veikla, išlaikant galios koncentraciją valstybės rankose.

Galima daryti išvadą, jog liberalizacijai būdingi ne tik teigiami pasiekimai, tačiau ir su ja susiję iššūkiai. Kinijos atveju, valstybės investicijų srautais remti pramonės sektoriai ėmė susidurti su perprodukcijos problema, o vietinės valdžios siekiai išlaikyti konkurencingumą ir pritraukti investicijas lėmė augančias skolas. Šalyje galima ir socialinių neramumų grėsmė, kylanti iš nelygybės bei privilegijų sistemos skirstant gyventojus į klases. Sėkmingas vidinės ekonominės liberalizacijos iššūkių suvaldymas įgyvendinant „Naujo Normalumo“ reformas yra būtinas siekiant užtikrinti stabilumą šalyje. Žemės ūkio sektoriaus, VVI įmonių ir socialinės reformos leis Kinijos valdžiai išlaikyti esamą politinį modelį; nesėkmės atveju, nesuvaldyti socialiniai disbalansai gali iššaukti visuomenės reakciją ir poreikį demokratizacijos procesams politiškai reguliuojamame ekonominiame šalies gyvenime. Vis dėlto, vertinant dabartinę VVI vadovų įtaką ir verslo bei politinių postų tarpusavio priklausomybę, galima teigti, jog esama situacija artimiausiu metu nepakis, kadangi demokratizacija lemtų egzistuojančių resursų bei galios monopolijų pabaigą.

4. KINIJOS EKONOMINĖ LIBERALIZACIJA PASAULINIAME IR REGIONINIAME KONTEKSTE

Remiantis Zhihai Xie, Kinija, apie 1970-uosius pradėjusi vidinę liberalizaciją, per sekančius 4-is dešimtmečius praėjo 4-is skirtingus etapus, susijusius su tarptautiniu bendradarbiavimu: pirmiausia, pasisakė prieš tarptautines organizacijas; vėliau laikėsi atsargaus požiūrio tarptautinių organizacijų atžvilgiu; aktyviai įsijungė į tarptautinių organizacijų veiklą; galiausiai, prisiėmė lyderės vaidmenį daugumoje jų ir pati ėmė steigti naujus forumus bei organizacijas¹¹⁶. Nors istoriškai Kinija vengė daugiašalio bendradarbiavimo formatų dėl pavojaus šalies nepriklausomybei bei potencialaus išnaudojimo, pasaulinės liberalaus daugiašališkumo tendencijos ir pačios Kinijos augimo reikmės kūrė spaudimą tradicinei Kinijos diplomatijai. Pastaraisiais metais, Kinijos lyderiai savo oficialiosiose kalbose aktyviai skatina globalios bendruomenės veiklą. 2016-aisiais, liberali Kinijos lyderių kryptis lėmė vis didesnę įsitraukimą į bendradarbiavimą su kitomis valstybėmis ir vis tvirtesnę poziciją dėl bendradarbiavimo tarptautinėje sistemoje, siekiant sukurti pasitikėjimą. Šiame skyriuje bus aptartas Kinijos įsitraukimas į globalius bei regioninius bendradarbiavimo formatus ir Kinijos inicijuojamus didžiausius bendradarbiavimo projektus bei su jais susijusių organizacijų steigimą.

4.1. Kinijos įsitraukimas į globalius politinio – ekonominio bendradarbiavimo formatus

Po II-ojo Pasaulinio Karo bei Didžiosios Depresijos, JAV pasitaikė proga įsteigti daugiašales politines – ekonomines institucijas, paremtas savo filosofija: Tarptautinį Valiutos Fondą, Pasaulio Banką. Siekiant institucionalizuoti mainus, vykstančius tarp valstybių, buvo pasirašytas Bendrasis Susitarimas dėl Muitų Tarifų ir Prekybos, kuris tapo Pasaulio Prekybos Organizacijos veiklos pagrindu. Nepaisant Kinijos atsargumo tarptautinių organizacijų atžvilgiu, tiek vidaus, tiek išorės atsivėrimo reformas pradėjusi įgyvendinti valstybė galiausiai įsitraukė į šių tarptautinių institucijų veiklą ir tapo aktyvia jų nare. Šiuo metu, galios balansu šiose organizacijose nepatenkinti Kinijos lyderiai siekia reformuoti egzistuojančias daugiašales institucijas taip, jog jos atspindėtų esamą geopolitinę padėtį, kurioje didelį ekonominį svorį turi

¹¹⁶ Zhihai Xie, “The Rise of China and Its Growing Role in International Organizations,” *ICCS Journal of Modern Chinese Studies* 4, 1 (2011): 85, <http://iccs.aichi-u.ac.jp/archives/report/038/5099f0477e37a.pdf>

kylančios valstybės. Siekdama institucijų valdymo pokyčių, Kinija prisiima aktyvų vaidmenį skatindama TVF bei PB reformas.

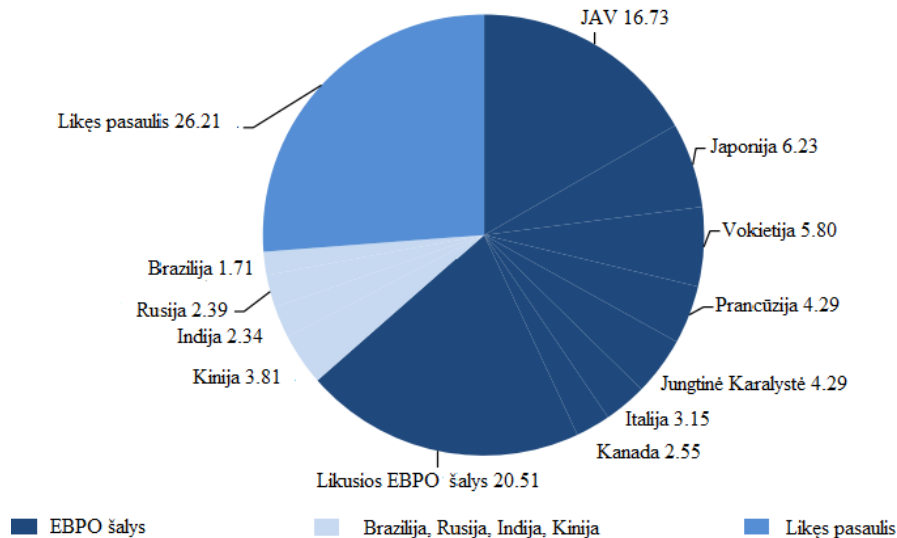
TVF buvo įsteigtas 1944-aisiais Bretton Woods Konferencijos metu 44-ių šalių susitarimu, siekiant sukurti ekonominio bendradarbiavimo formatą, leisiantį išvengti devalvacijų, sukeltų konkurenciniais tikslais ir sukeliančių krizes. Esminiu TVF tikslu tapo tarptautinės monetarinės sistemos (valiutų mainų kursų, tarptautinių mokėjimų) stabilumas. 2012-aisiais Fondo tikslų sąrašas praplėstas siekiu apimti visas makroekonominės bei finansų sektoriaus problemas, kylančias siekiant užtikrinti globalų stabilumą. Tam, jog pasiektų tikslus, Fondas taiko tris pagrindines priemones: stebi pasaulines, regionines bei nacionalines ekonominės plėtros tendencijas bei vertina atskirų valstybių politikos įtaką kitoms valstybėms; teikia techninę paramą ir apmokymus fiskalinės, monetarinės, valiutų mainų kursų politikų srityse, stebi bei kontroliuoja bankų bei finansų sistemų veiklą, pateikia susijusią statistiką; skolina lėšas probleminį mokėjimų balansą turinčioms valstybėms¹¹⁷. Šiuo metu, organizacijai priklauso 189 šalys, puoselėjančios globalų monetarinį bendradarbiavimą, saugančios finansinį stabilumą ir siekiančios skatinti tarptautinę prekybą, užimtumą, patvarų ekonominį augimą bei sumažinti skurdą pasaulyje.

Nepaisant fakto, jog Bretton Woods Konferencijoje Kinija turėjo 4-ą pagal dydį kvotą ir balsų dalį TVF bei PB, garantavusias Kinijai vietą abiejų organizacijų valdyboje, dėl šios pozicijos teko kovoti Šaltojo Karo metu bei 1970-aisiais. Nors Komunistų Partija kontroliavo žemyninę Kinijos dalį bei įkūrė KKP 1949-aisiais, JT ir TVF oficialiaja Kinijos valdžia laikė Kuomintang valdžią (Taivano Kinijos Respubliką), kuriai 1944-aisiais buvo atiduota Kinijos vieta TVF valdyboje. Taivano Kinijos Respublika 1946-aisiais paskyrė vykdomąjį direktorių, kuris TVF veikė iki 1960-ųjų. Laikui bėgant pakito kvotų struktūra ir Taivano Kinijos Respublika neteko vietos valdyboje. Kinijos Liaudies Respublikai pavyko užginčyti sprendimą dėl Taivano tik 1980-aisiais, kuomet Taivanas buvo pašalintas ir vieta suteikta Kinijos Liaudies Respublikai¹¹⁸. Nuo pat įsitraukimo į TVF veiklą pradžios, Kinija siekė padidinti savo politines ir sprendimų priėmimo galias vykdomojoje valdyboje bei pasisakė už kylančių rinkos ekonomikų galios ir įtakos didinimą TVF. Kinijos lyderių nuomone, TVF neatspindi naujo, globalaus bei daugiašalio pasaulio, kuriame kylančios rinkos ekonomikos daro didesnę įtaką globaliam ekonominiam augimui, negu ankstesnis vienpolis, JAV dominuojamas pasaulio

¹¹⁷ "How we do it," International Monetary Fund, žiūrėta 2017 kovo 25 d., <https://www.imf.org/external/about/howwedo.htm>

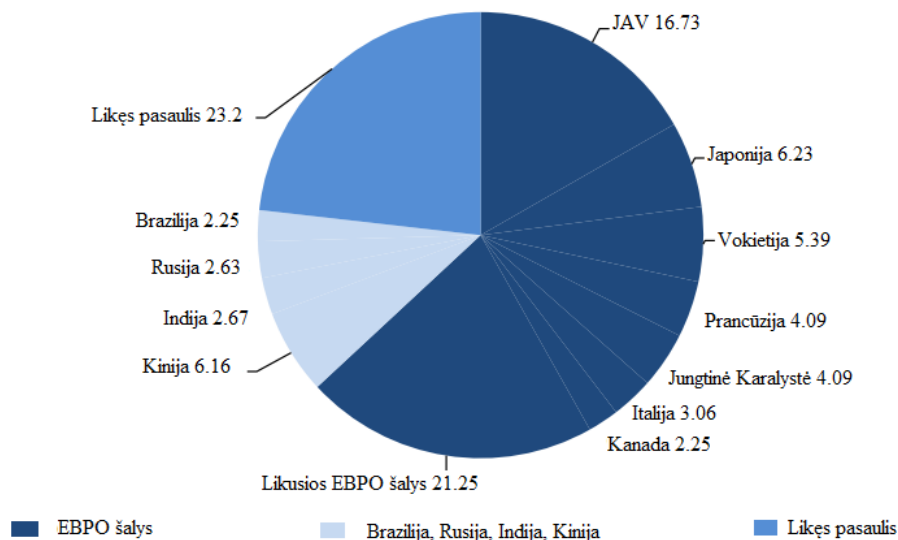
¹¹⁸ Bessma Momani, "China at the International Monetary Fund: Continued Engagement In Its Drive for Membership and Added Voice at the IMF Executive Board," *Journal of Chinese Economics* 1, 1 (2013): 126-137.

ekonomikos modelis. Esamoje sistemoje, išsivysčiusių ekonomikų dalis balsuojant yra didesnė nei kylančių, nepaisant mažėjančios išsivysčiusių ekonomikų reikšmės pasaulinei ekonomikai. 2016-aisiais buvo įgyvendinti pirmieji TVF kvotų skirstymo sistemos pokyčiai (10 ir 11 pav.):

10 pav. TVF narių balsų dalis iki 2016-ųjų metų reformos

Cit. pagal Tarptautinį Valiutos Fondą

11 pav. TVF narių balsų dalis po 2016-ųjų metų reformos

Cit. pagal Tarptautinį Valiutos Fondą

Galima pastebėti, jog JAV balsų dalis nepakito ir išliko 16,73%. Tai reiškia, jog JAV išlaikė veto teisę priimant svarbius sprendimus, reikalaujančius 85% daugumos palaikymo. Priimant sprendimą dėl balsų skaičiaus keitimo, JAV buvo viena iš nedaugelio šalių, pasisakiusių prieš ir JAV Kongreso sprendimu, balsų dalies keitimas buvo užlaikytas nuo 2010-

ujų. Kuriant instituciją, JAV buvo didžiausia pasaulyje pramoninė galia, tačiau šiuo metu Kinija ir ES aplenkė JAV ekonomikos dydžiu. Nepaisant to, jų balso galia išliko mažai pakitusi: nors Kinijos balsų dalis augo beveik 2%, toks augimas neatspindi ekonominės šalies įtakos. EBPO šalys išlaikė didžiąją daugumą balsų, o kylančių valstybių balsų dalis, išskyrus Braziliją, Rusiją, Indiją ir Kiniją, tik sumažėjo 3%, dar labiau sumenkinant jų svarbą sprendimų priėmimo procesuose.

Dar 2010-aisiais Kinija nesėkmingai siekė prijungti juanį prie TVF specialių skolinimosi teisių krepšelio. Šis krepšelis naudojamas kaip piniginis vienetas tarptautiniams atsiskaitymams tarp TVF priklausančių valstybių. SSTK buvo sukurtas 1969-aisiais, valstybėms turint turto tarptautiniams rezervams poreikį, tačiau nesant pakankamai aukso bei dolerių rezervų. Nors SSTK nėra valiuta, jo turėtojai turi teisę į valiutas, esančias krepšelyje. Valiutos svoris krepšelyje nustatomas pagal šalies dalį tarptautinėje prekyboje. Krepšelis peržiūrimas kas penkmetį, o kiekvienos valiutos svoris krepšelyje priklauso nuo tos šalies dalies tarptautinėje prekyboje¹¹⁹. Tam, jog juanis būtų prijungtas prie krepšelio, Kinija įvedė labiau rinka paremtą juanio kurso nustatymo politiką, išplėtė užsienio šalių prieigą prie obligacijų rinkų, pardavė skolas ir vykdė drastiškas intervencijas, siekiant sumažinti skirtumus tarp užjūrio ir valstybės vidaus valiutų mainų kursų¹²⁰. 2016-ųjų spalio 1 d. juanis buvo įtrauktas į TVF specialių skolinimosi teisių krepšelio sudėtį, kurį iki tol sudarė JAV doleris, euras, Didžiosios Britanijos svaras sterlingų ir Japonijos jena. Lyginant su senuoju krepšeliu, juanis tapo trečia pagal svarbą valiuta krepšelyje (žr. 4 ir 5 lenteles):

4 lentelė. TVF specialių skolinimosi teisių krepšelio sudėtis iki 2016 m. spalio 1 d.

Valiuta	Valiutos svoris krepšelyje
JAV doleris	41,9%
Euras	37,4%
Didžiosios Britanijos svaras sterlingų	11,3%
Japonijos jena	9,4%

Sudaryta autorės pagal Verslo Žinių duomenis

¹¹⁹ “TVF priėmė juanį į didžiausių valiutų klubą,” *Verslo Žinios*, gruodžio 30, 2015, <http://vz.lt/rinkos/2015/11/30/tvf-prieme-juani-i-didziausiu-valiutu-kluba>

¹²⁰ Sarah McDonald, “Why China’s Yuan Is Set to Join IMF’s Elite Club: Quick Take Q&A,” Bloomberg Markets, 2016 rugsėjo 27 d., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-09-27/why-china-s-yuan-is-set-to-join-imf-s-elite-club-quicktake-q-a>

5 lentelė. TVF specialių skolinimosi teisių krepšelio sudėtis nuo 2016 m. spalio 1 d.

Valiuta	Valiutos svoris krepšelyje
JAV doleris	41,73%
Euras	30,93%
Juanis	10,92%
Japonijos jena	8,33%
Didžiosios Britanijos svaras sterlingų	8,09%

Sudaryta autorės pagal Bloomberg Markets duomenis

Juanio įtraukimas į SSTK buvo svarbus Kinijai, kadangi reiškė Kinijos svarbos globaliojoje ekonomikoje pripažinimą bei juanio naudojimo tarptautiniams atsiskaitymams augimą. Šis sprendimas rodo, jog Kinijos pastangos reformuoti užsienio mainus, finansinę sistemą, liberalizuoti finansų rinkas buvo pripažintas pasaulinėje sistemoje. Su juanio priėmimu į SSTK, Kinija įsipareigojo toliau liberalizuoti investicinę aplinką, teikti finansinius duomenis apie valiutinę šalies rezervų sudėtį TVF daugiašaliams tikslams įgyvendinti, taip pat teikti Kinijos bankų sektoriaus statistiką¹²¹. Šis susitarimas turi labiau įtraukti Kiniją į tarptautinę finansinę sistemą, taip didinant Kinijos finansų sistemos skaidrumą ir kartu užtikrinant didesnę tarptautinių rezervų diversifikaciją.

Pasaulio Banko veikla prasidėjo 1944-aisiais, su misija skatinti pokario rekonstrukciją bei plėtrą, vėliau iškeltas tikslas – panaikinti skurdą pasaulyje. Kinija su Pasaulio Banku bendradarbiauti ėmė 1980-aisiais, kuomet pradėjo modernizaciją ir atsivėrimo politiką. PB misija buvo asistuoti Kinijai modernizacijos metu, naudojant tarptautinę patirtį, tačiau leidžiant Kinijai adaptuoti ją pagal šalies ypatumus. Per visą laikotarpį, Kinija tapo didžiausia PB kliente, pasiskolinusia virš 40 mlrd. JAV dolerių daugiau nei 280-čiai investicinių projektų, pasiekusių, tarp visų skolininkų, didžiausią pasisekimą¹²². Tokia parama buvo itin reikšminga Kinijai, kadangi leido diegti inovacijas bei modernizuoti esamas technologijas ir taip prisidėjo prie bendro šalies ekonominio augimo.

¹²¹ “IMF Adds Chinese Renminbi to Special Drawing Rights Basket,” International Monetary Fund, žiūrėta 2017 kovo 22 d., <http://www.imf.org/en/News/Articles/2016/09/29/AM16-NA093016IMF-Adds-Chinese-Renminbi-to-Special-Drawing-Rights-Basket>

¹²² The International Bank for Reconstruction and Development ir The World Bank, *CHINA AND THE WORLD BANK: A Partnership for Innovation* (The World Bank, 2007), 13.

Siekdama didinti globalią įtaką, 2015-aisiais Kinija pasirašė sutartį su Pasaulio Banku, kuria įsiteigė 50 mln. JAV dolerių patikos fondą kovai su pasauliniu skurdu¹²³. Šios sutarties pagrindu, trečiosioms pasaulio šalims bus skiriamos investicijos bei kuriamos organizacijos, teikiančios finansinę bei informacinę paramą plėtrai. 2015-aisiais įsteigtas ir Investicijų į Afriką Forumas, kuris veikia kaip platforma daugiašaliam bendradarbiavimui, skirta skatinti Kinijos investicijas Afrikoje. Kasmet organizuojamą forumą sudaro Pasaulio Banko Grupės, Kinijos Plėtros Banko bei Kinijos Finansų Ministerijos partnerystė. Renginio metu, bendradarbiauja privataus ir viešojo sektorių iš Kinijos bei Afrikos atstovai, tarptautinės bei kontinentinės institucijos, plėtros partneriai ir idėjų centrai¹²⁴. Forumas veikia kaip kontaktų užmezgimo, žinių dalijimosi, dialogo ir diskusijų vieta.

2016-ųjų gegužę PB su Azijos Plėtros Banko parama inicijavo Globalaus Skurdo Mažinimo ir Integruoto Augimo Portalą, skirtą dalintis geriausiomis skurdo mažinimo praktikomis tarp Kinijos, Azijos ir likusio pasaulio. Atsakomybė už portalo veiklą yra skirta Kinijos Tarptautiniam Skurdo Mažinimo Centrai bei Kinijos Plėtros Vartams, tačiau patirtimi gali dalintis ir idėjų centrai iš Azijos, Afrikos bei Amerikos¹²⁵. Tikimasi, jog portalo dėka bus pagyventas tarptautinis bendradarbiavimas ir informacijos apie skurdo mažinimo iniciatyvas mainai. Portalo priežiūros skyrimas ir didelis dėmesys Kinijos skurdo sumažinimo sėkmės istorijai rodo, jog Kinija yra globaliai pripažįstama kaip sėkmingas plėtros pavyzdys bei šalis, savo patirtimi galinti remti nacionalines plėtros iniciatyvas pasauliniu mastu. 2016-ųjų rugsėjį Kinijos Nacionalinė Energetikos Administracija ir Kinijos Finansų Ministerija su Pasaulio Banku pasirašė susitarimo memorandumą dėl bendradarbiavimo Afrikos energetikos sektoriuje (atsinaujinančios saulės, vėjo, geoterminės, vandens energijos bei natūralių dujų ir energetinių sistemų) stiprinimo. Taip siekiama skatinti trišalį Afrikos, turinčios gausius energetinius išteklius, Kinijos ir Pasaulio Banko bendradarbiavimą. Tuo pat metu įsteigtas ir Afrikos Idėjų Centrų Aljansas, turintis tapti žinių dalijimosi tarp Afrikos ir Kinijos bei likusio pasaulio platforma¹²⁶. Šios iniciatyvos labai naudingos Afrikai, siekiančiai pritraukti investicijas bei technologijas į šalį, tuo tarpu Kinijai šie projektai suteikia prieigą prie gausių Afrikos energetinių išteklių ir galimybes didinti investicijas šalyje. Pasaulio Banko įsitraukimas į šias

¹²³ Diego Catala, "China's First World Bank Trust Fund," The Borgen Project, 2015 liepos 26 d., <http://borgenproject.org/chinas-first-world-bank-trust/>

¹²⁴ "World Bank and China Scale Up Support for Africa," The World Bank, žiūrėta 2017 kovo 24 d., <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/09/08/world-bank-and-china-scale-up-support-for-africa>

¹²⁵ "Understanding China's Poverty Reduction Success to Benefit the Global South," The World Bank, žiūrėta 2017 kovo 24 d., <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2016/05/17/understanding-chinas-poverty-reduction-success-to-benefit-the-global-south>

¹²⁶ "World Bank and China Scale Up Support for Africa," The World Bank, *op. cit.*

iniciatyvas rodo pastangas įtraukti Kiniją į institucionalizuotus daugiašalius santykius, taip išvengiant didelės Kinijos įtakos ir merkantilizmo apraiškų besivystančiose valstybėse.

Vis dėlto, didėjantis Kinijos įsitraukimas į su Pasaulio Banku susietus projektus nenulėmė didesnės šalies įtakos priimant sprendimus organizacijoje. Kaip ir TVF atveju, imta siekti pertvarkos ir galių perskirstymo. Pasaulio Banko balsavimo tvarkos reforma siekta dviejų pokyčių – vienodo didelės pajamas turinčių valstybių (nesiskolinančių iš PB) bei žemas ir vidutines pajamas turinčių valstybių (besiskolinančių iš PB) balsų dalies suvienodinimo bei balsavimo dalies proporcingumo ekonominiam šalies svoriui. 2010-aisiais, besivystančių valstybių ir šalių, kurių ekonomikos yra pereinamajame laikotarpyje, dalis buvo padidinta nuo 42,60% iki 47,19%, tuo tarpu išsivysčiusių šalių dalis sumenko nuo 57,40% iki 52,81%. Vis dėlto, PB šalių skirstymo metodika lemia, jog kai kurios išsivysčiusios šalys patenka į pereinamojo laikotarpio ekonomikų sąrašą, tad išsivysčiusių ekonomikų balsų dalis iš tiesų išliko apie 60%¹²⁷. Skirstant šalims balsus pagal ekonominį svorį, didelių pokyčių taip pat nevyko (žr. 6 lentelę):

6 lentelė. Pasaulio Banko balsavimo reforma

Padidėjimas	Sumažėjimas
Kinija 1,64	Japonija -1,01
Pietų Korėja 0,58	Prancūzija -0,55
Turkija 0,55	Jungtinė Karalystė -0,55
Meksika 0,5	Jungtinės Amerikos Valstijos -0,51
Singapūras 0,24	Vokietija -0,48

Sudaryta autorės pagal Danish Institute for International Studies duomenis

Kinija, kaip dinamiška kylanti valstybė, gavo didžiausią balsų prieaugį ir tapo trečia didžiausia pagal balsų skaičių PB dalyve po JAV bei Japonijos. Galima pastebėti, jog kitos kylančios ekonomikos taip pat padidino savo balsų svorį, o daugiausia balsų prarado Europos valstybės. Vis dėlto, įgyvendinti pokyčiai buvo minimalūs ir netenkino daugelio dalyvių: vos 22 iš 187 valstybių sulaukė pokyčio, kuris didesnis nei 0,1 procentinio punkto; tik 8 valstybės sulaukė pokyčio, kuris viršijo 0,5 procentinio punkto; tik dviems valstybėms įgyvendinti didesni nei 1 procentinio punkto pokyčiai¹²⁸.

¹²⁷ Jakob Vestergaard ir Robert H. Wade, *Out of the woods: Gridlock in the IMF, and the World Bank puts multilateralism at risk* (Danish Institute for International Studies, 2014),

https://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/rp2014-06_gridlock-imf-wb_jve_wade_web_2.pdf

¹²⁸ *Ibid.*

Kinija buvo viena iš steigiančiųjų **Bendrajį Susitarimą dėl Muitų Tarifų ir Prekybos** 1945-aisiais, tačiau 1949-aisiais vykusio Kinijos revoliucija, kuomet Kinijos Taivano Respublika įvedė savo režimą, lėmė, jog Kuomintang valdžia nusprendė pasitraukti iš susitarimo 1950-aisiais. Po Kinijos Komunistų Partijos valdžios įtvirtinimo, 1986-aisiais Kinija pareiškė norą atnaujinti prieigą prie daugiašalės prekybos sistemos per Bendrajį Susitarimą dėl Muitų Tarifų ir Prekybos. Tai buvo pirmasis žingsnis siekiant narystės **PPO**. Stojimo į Bendrajį Susitarimą dėl Muitų Tarifų ir Prekybos darbo grupė buvo įsteigta 1987-aisiais, tais pat metais sudarytos stojimo sąlygos darbo grupės narystei patvirtinti. Stojimas į PPO reikalauja daugelio etapų įgyvendinimo: Kinijos paraiška tapti nare gauta 1995-aisiais, tuomet pradėtas ir stojimo procesas (žr. 1 priedą).

Remiantis Pasaulio Prekybos Organizacijos duomenimis, nuo darbo grupės dėl stojimo proceso įsteigimo 1995-aisiais iki narystės patvirtinimo 2001-ųjų gruodžio 11 d., Kinija surengė 18-ką darbo grupės susitikimų; 1987-aisiais pasirašius memorandumą dėl Užsienio Prekybos Režimo, iki 1993-ųjų Bendrojo Susitarimo dėl Muitų Tarifų ir Prekybos rėmuose vykdytos 6-ios sesijos, kurių metu vyko klausimų – atsakymų ciklai, memorandumo atnaujinimai ir papildomos informacijos kaupimas. Juodraštinė darbo grupės ataskaita PPO rėmuose buvo sukurta tik 2000-aisiais: dėl žemės ūkio liberalizacijos nuo 1994-ųjų iki 2000-ųjų vyko keturi pasitarimo ciklai, 2000-aisiais įgyvendinti ir teisiniai reikalavimai. Tais pat metais pateikti rinkos atvėrimo prekėms bei paslaugoms pasiūlymai, kurių įgyvendinimo tvarkaraščiai sudėlioti tik 2001-aisiais. Tam, jog taptų PPO nare, Kinijai teko 15 metų derėtis su dauguma iš 150 PPO narių: daugelis tarptautinių ekspertų baiminosi, jog Kinijos priėmimas sukels daug disputų tarp šalių, šalis nesivadovaus tarptautinėmis globalios organizacijos normomis (prekių nediskriminavimo ir skaidrumo principais), todėl buvo siekta specialių atitikimo reikalavimams priemonių taikymo¹²⁹. Daugumos PPO narių šalių nuomone, Kinijai įstojimas į PPO garantuotų didelius išlošius, todėl jai taikytini ir didesni nei įprasta reikalavimai. Tuo tarpu ekonomiškai kylantys Kinijai stojimas į PPO buvo reikiamybė, kadangi tarptautinėje bendruomenėje kylantys disputai dėl prekybos PPO galėjo būti sprendžiami institucionalizuotai, be rizikos patirti vienašalius eksporto iš Kinijos ribojimus, taip pat kaip PPO narė, šalis pritrauktų daugiau TUI.

¹²⁹ “Looking Back, Looking Forward: China and the World Trade Organization 10 Years after Accession,” Centre for International Governance Innovation, žiūrėta 2017 kovo 23 d., <https://www.cigionline.org/series/looking-back-looking-forward-china-and-world-trade-organization-10-years-after-accession>

Siekiant įsijungti į PPO veiklą, Kinija susidūrė su prekybos barjeriais. Tarifų mažinimas iki vienaženklų dydžių, ypač jautriuose sektoriuose, tokiuose kaip žemės ūkis, buvo didelis iššūkis, kadangi tuo metu valstybė buvo itin priklausoma nuo žemės ūkio sektoriaus. Tuo tarpu daugelis besiderančių šalių taikė Kinijos prekėms aukštus netarifinius barjerus bei subsidijas nacionalinėms įmonėms, kad apsaugotų savo ekonomikas. Taipogi nesutapo Kinijos bei JAV ir ES požiūriai dėl pokyčių. Kinija, stodama į PPO, siekė laipsniško prisitaikymo mažinant tarifus, tuo tarpu JAV reikalavo greitų pokyčių. Nors Kinija sumažino vidutinius tarifus nuo 47,2% iki 21,5% per mažiau nei 6 metus, jos tarifai buvo sąlyginai aukšti lyginant su kitomis kylančiomis ekonomikomis, kurios buvo PPO narės. Kinija sutiko sumažinti tarifų vidurkį iki 15% per trejus metus pramonės produktams ir per šešerius metus žemės ūkio produktams, tačiau JAV reikalavo 7% tarifų pritaikymo prieš įstojimą, ES pozicija buvo 8% tarifai. Prekybos licencijų taikymo pokyčiams Kinija norėjo 5 metų laikotarpio, tačiau JAV derėjosi dėl 2 – 3 metų laikotarpio. Tiek JAV, tiek ES šalys reikalavo ankstyvo importo licencijų sistemos liberalizavimo. EBPO šalys norėjo Kinijos distribucijos sektoriaus atvėrimo įgyvendinimo per porą metų, tačiau Kinija siekė atverti sektorių tik 2020-aisiais¹³⁰. Aptariant diskriminacinę pramonės politiką, Kinija atsisakė, tačiau vėliau sutiko laikyti užsienio valstybes lygiavertėmis (taikyti nacionalinę politiką).

Dėl lyginamojo Kinijos pranašumo pasaulinėje pramonėje (žaislų, tekstilės, apavo bei kt. sektoriuose), JAV bei kitos išsivysčiusios valstybės siekė apsaugos priemonių nuo importo srauto iš Kinijos įvedimo. ES siūlė įvesti „apsaugančius“ tarifus bei kvotas Kinijos eksportui, tačiau Kinija nesutiko, motyvuodama, jog tai prieštarauja didžiausio palankumo statuso PPO šalims taikymo principui ir diskriminuoja šalį. Vis dėlto, Kinijai teko sutikti su šiuo reikalavimu. Taip pat Kinija siekė išlaikyti protekcionistines kylančių pramonės sektorių saugojimo priemones, tačiau tam prieštaravo JAV. Su JAV nesutarimai kilo ir dėl statuso PPO: Kinija siekė būti laikoma kylančia, o JAV siūlė išsivysčiusios ekonomikos statusą ir sumažinti liberalizacijai didinti bei protekcionizmui šalinti skirtą laiką¹³¹.

Stojimo į PPO proceso metu Kinija pasirašė istoriškai beprecedentį stojimo įsipareigojimų sąrašą ir sutiko dalyvauti 8-erių metų trukmės „Pereinamojo laikotarpio priežiūros mechanizme“. Kinija oficialiai priimta į PPO globalų prekybos režimą 2001-ųjų m. gruodį, šis įvykis laikomas vienu iš esminių žingsnių globalaus valdymo režimo link per pastarąjį dešimtmetį. Globalus prekybos režimas tapo dar universalesnis – tik Rusijos

¹³⁰ Anil Kumar Kanungo, “China’s Process of Accession to WTO: Obstacles and Challenges*“, žiūrėta 2017 kovo 24 d., <http://www.freit.org/WorkingPapers/Papers/TradePolicyMultilateral/FREIT510.pdf>

¹³¹ *Ibid.*

Federacija bei 30 mažesnių ekonomikų nėra PPO dalis¹³². Įstojimas į PPO Kinijai reiškė tarptautinį jos ekonominės galios pripažinimą, galimybę įsitraukti į naujų tarptautinių prekybos taisyklių kūrimą bei institucionalizuotai spręsti prekybos disputus, taip išvengiant vienašališkų ribojimų Kinijos eksportui nesutarimų atveju. Narystė PPO taip pat reiškė didžiausio palankumo statusą prekyboje su JAV bei kitomis išsivysčiusiomis valstybėmis bei rinkų atvirumą Kinijos prekėms.

Nepaisant aktyvaus Kinijos įsitraukimo į bendradarbiavimo organizacijas, esama padėtis TVF, PB ir PPO neleido Kinijai plėtoti savo bei kitų kylančių valstybių įtakos priimančias sprendimus. Tai lėmė aktyvią Kinijos veiklą alternatyviose organizacijose, kuriose mažiau įtakos turi JAV bei ES. Dažniausiai išskiriama Kinijos veikla G20 bei BRICS formatuose.

G20 – forumas tarptautiniam ekonominiam bendradarbiavimui bei sprendimų priėmimui, kuriame kasmet susitinka 19 valstybių ir ES lyderiai. G20 veikla pradėta 1999-aisiais, po Azijos finansų krizės susitikus finansų ministrams bei Centrinį Bankų valdytojams. Nuo tada, finansų ministrai bei Centrinį Bankų valdytojai susitinka reguliariai, siekiant aptarti būdus, kaip stiprinti globalią ekonomiką, reformuoti tarptautines finansines institucijas bei pagerinti finansinį reguliavimą ir įdiegti svarbiausias ekonomines reformas, reikalingas kiekvienai šaliai – narei. 2008-aisiais įvyko pirmasis G20 lyderių suvažiavimas siekiant kovoti su globalia finansine krize, nuo tada įvyko dar 9 suvažiavimai. G20 suteikė milijardus dolerių siekiant stimuliuoti ekonomikas pasauliniu mastu, taip buvo išsaugota bei sukurta milijonai darbo vietų. Taip pat šio forumo dėka buvo įgyvendintos priemonės, ribojančios finansinių rinkų žlugimą. G20 padėjus pasauliui išbristi iš krizės, dėmesys sutelktas į praktinius veiksmus, padėsiančius išlaikyti patvarų globalų augimą.

2016-aisiais Kinijai teko svarbus G20 suvažiavimo organizatorės vaidmuo. Kinija Hangzhou suvažiavimui parinko temą, aktualią pačios šalies ekonomikai ir daugeliui stagnuojančių ekonomikų: „Inovatyvios, gyvybingos, tarpusavyje susijusios pasaulio ekonomikos link“. Kinijos prezidento teigimu, inovacijos yra esminė patvaraus, ilgalaikio globalaus augimo sąlyga, tad turima puoselėti tarptautines mokslines, technologines, institucines, verslo inovacijas; gyvybingumas gali būti pasiektas per vidines struktūrines reformas, tarptautinį ekonominį bendradarbiavimą, lygiateisį ir efektyvų globalų ekonominį valdymą; G20 šalys yra įsipareigoję konkrečiais veiksmais mažinti nelygybę tarp šalių ir

¹³² “Looking Back, Looking Forward: China and the World Trade Organization 10 Years after Accession,” *supra* note 129.

disbalansus globalioje plėtroje¹³³. Hangzhou priimtas oficialus pranešimas, skirtas G20 augimo darbotvarkės stiprinimui, inovatyvių augimo koncepcijų bei politikų tęsimui, atviros pasaulinės ekonomikos kūrimui bei ekonominio augimo naudos paskirstymui tarp šalių per koordinuotą makroekonominę politiką, atvirą prekybą ir inovacijas. Taip pat įsipareigota imtis veiksmų verslo finansavimo, tarptautinių mokesčių vengimo, antikorupcijos priemonių srityse. Pranešime apimtos ir migracijos, migrantų krizės, kovos su terorizmu, klimato kaitos bei sveikatos problemos.

Prekybos srityje, šalių lyderiai dar kartą patvirtino įsipareigojimą netaikyti protekcionizmo ir mažinti taikomas importo ribojimo priemones, 4-ios šalys, iki šiol neratifikavusios PPO Prekybos Skatinimo sutarties (Argentina, Kanada, Indonezija bei Pietų Afrika), sutiko ratifikuoti sutartį iki metų pabaigos¹³⁴. Nepaisant to, jog oficialusis pranešimas apėmė visas Kinijos išsikeltas temas, Hangzhou susitikimas buvo kritikuojamas: oficialus pranešimas vertintas kaip neturintis naujų įžvalgų, pompastiškas ir techniškas. Pastebėta, jog trūksta ir bendros ilgalaikės vizijos, jog G20 narės yra susikoncentravusios į vidines problemas, ne į daugiašalius santykius¹³⁵. Galima pastebėti, jog Kinijos iškeltos temos buvo labai aktualios jos vidinei ekonomikai, kuriai būtinos inovacijos ir tolimesnis atvirumas.

BRICS akronimą 2001-aisiais pasiūlė Goldman Sachs ekonomistas Jimas O'Neillas, aptardamas Brazilijos, Rusijos, Indijos bei Kinijos augimo perspektyvas. 2006-aisiais šios valstybės inicijavo reguliarių neformalų diplomatinį bendradarbiavimą, rengdamos kasmetinius Užsienio Reikalų Ministrų susitikimus. Sėkmingas bendradarbiavimas lėmė sprendimą dialogą perkelti į valstybių vadovų lygmenį. Pirmasis suvažiavimas įvyko 2009-aisiais Rusijoje, 2011-aisiais prie BRICS prisijungė Pietų Afrika¹³⁶. Visos šios valstybės kartu atstovauja daugiau nei 4-dalį žemės ploto, 42% pasaulio populiacijos, beveik 25% pasaulio BVP bei beveik pusę tarptautinių mainų ir pasaulio aukso rezervų¹³⁷. Be kylančių ekonomikų perspektyvumo, BRICS tapo ir daug žadančiu politiniu – diplomatišku vienetu. Per visą laikotarpį nuo įsteigimo, bendradarbiaujant siekiama dviejų tikslų: koordinuoti veiklą daugiašalėse struktūrose, koncentruojantis į ekonominį bei politinį valdymą (G20, TVF, PB); užtikrinti tarpusavio

¹³³ Xi Jinping, "G20 SUMMIT 2016, CHINA," žiūrėta 2017 kovo 9 d., <http://www.g20chn.org/English/China2016/G202016/201512/P020151210392071823168.pdf>

¹³⁴ "G20 Leaders' Communique," Hangzhou Summit, žiūrėta 2017 kovo 9 d., <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/09/05-g20-leaders-communique/>

¹³⁵ Elena Lazarou, "Outcome of the G20 Summit in Hangzhou, China," European Parliament, žiūrėta 2017 kovo 9 d., [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/586674/EPRS_ATA\(2016\)586674_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/586674/EPRS_ATA(2016)586674_EN.pdf)

¹³⁶ "Information about BRICS," BRICS Ministry of External Relations, žiūrėta 2017 kovo 24 d., <http://brics.itamaraty.gov.br/about-brics/information-about-brics>

¹³⁷ Brahma Chellaney, "BRICS falls under China's sway," *The Japan Times*, lapkričio 23, 2016, <http://www.japantimes.co.jp/opinion/2016/11/23/commentary/world-commentary/brics-falls-chinas-sway/>

bendradarbiavimą finansų, žemės ūkio, ekonomikos, prekybos, kovos su tarptautiniu nusikalstamumu, mokslo ir technologijų, sveikatos, akademinio dialogo ir saugumo srityse.

Siekdamos glaudesnio bendradarbiavimo finansų srityje, valstybės 2015-aisiais įsteigė **Naują Plėtros Banką**, skirtą infrastruktūrai bei tvarios plėtros projektams finansuoti BRICS bei kitose besivystančiose valstybėse¹³⁸. Naujos institucijos steigimui skirtas 50 mlrd. JAV dolerių kapitalas. Tikimasi, jog naujoji institucija padės besivystančioms valstybėms, nusivylusioms esama, Bretton Woods Konferencijoje sukurta globalia finansine sistema bei jos griežtomis taisyklėmis plėtros finansavimui, taip pat sistemos negebėjimu apsaugoti valstybes nuo finansinių šokų. Prognozuojama, jog Bankas padidins kylančių ekonomikų įtaką globaliojoje finansų sistemoje, atlieps egzistuojantį skolinimosi infrastuktūros finansavimui poreikį ir leis gerinti ekonominę besivystančių valstybių padėtį. Siekiant apsaugoti BRICS ekonomikas nuo krizių, taip pat buvo pasirašyta **Sąlyginių Rezervų Sutartis**, kuria įkurtas 100 mlrd. JAV dolerių fondas, 41% kapitalo jame įnešė Kinija. Šio fondo lėšomis BRICS valstybės gali naudotis, kuomet susiduria su trumpalaikiais likvidumo sunkumais. Susitarimo dėka, užtikrinamas tarptautinis finansinis stabilumas¹³⁹. Nors Naujojo Plėtros Banko bei Sąlyginių Rezervų Sutarties įsteigimu nesiekta mesti iššūkio Bretton Woods sistemai, šie bendradarbiavimo formatai sukuria tam tikrą konkurencinę aplinką tarptautinių finansinių institucijų tarpe.

Tačiau BRICS perspektyvos išlieka neaiškios dėl bendros vizijos trūkumo: visos valstybės kovoja su nacionaliniais iššūkiais, kurie yra skirtingi. Nerimą daugeliui valstybių kelia ir Kinijos noras dar labiau institucionalizuoti BRICS bendradarbiavimą – baiminamasi, jog Kinija iš lyderiaujančios valstybės taps formatą dominuojančia. Šiuo metu, dvišaliai mainai tarp Kinijos ir kitų 4 BRICS narių siekia 85% visos bloko prekybos, kiniškos prekės sudaro didelę konkurenciją kitų šalių rinkose. PPO rėmuose Kinijai iškelti prekybos disputai pastaraisiais metais daugiausia teikti besivystančių ir kylančių ekonomikų, tarp jų ir formato narių Indijos bei Brazilijos¹⁴⁰.

Galima daryti išvadą, jog stojimas į tarptautines organizacijas reikšmingai prisidėjo prie Kinijos ekonominės liberalizacijos ir tarptautinio bendradarbiavimo plėtros. Nepaisant Taivano Kinijos Respublikos valdymo periodo ir Kuomintang valdžios įsitvirtinimo TVF bei

¹³⁸ East Asia Forum, “BRICS creation of the New Development Bank called a landmark achievement,” *Economy Watch*, rugsėjo 11, 2014, <http://www.economywatch.com/features/BRICS-creation-of-the-New-Development-Bank-called-a-landmark-achievement.09-11.html>

¹³⁹ “Information about BRICS,” *supra* note 136.

¹⁴⁰ Minghao Zhao, “What is China’s role in the BRICS?,” *World Economic Forum*, liepos 20, 2015, <https://www.weforum.org/agenda/2015/07/what-is-chinas-role-in-the-brics/>

PB valdybose, Kinijos Komunistų Partija nuosekliu darbu perėmė šias pozicijas ir kryptingai siekė didinti savo veiklos mastus bei įtaką institucijose. Aktyvus rinkos procesų diegimas valiutų kursų nustatymo politikoje, obligacijų rinkų atvėrimas užsienio šalims, skirtumų tarp vidaus ir užjūrio valiutų kursų mažinimas lėmė Kinijos pripažinimą TVF. 2016-aisiais TVF įtraukė juanį kaip trečią pagal svarbą valiutą į specialių skolinimosi teisių krepšelio sudėtį, kuri iki tol sudarė JAV doleris, euras, Didžiosios Britanijos svaras sterlingų bei Japonijos jena. Nors valstybių baimė dėl Kinijos konkurencingumo ir protekcionistinės aspiracijos lėmė, jog Kinija į PPO stoji 15 metų, stojimo procedūros dėka buvo panaikinta didelė dalis tarifinių ir netarifinių prekybos kliūčių. 2001-aisiais įvykęs Kinijos įstojimas laikomas vienu svarbiausių žingsnių globalaus valdymo režimo link. PB rėmuose, Kinija ėmėsi skurdo ir atskirties mažinimo iniciatyvų ir 2015 – 2016 metų laikotarpiu įsteigė 50 mln. JAV dolerių patikos fondą kovai su pasauliniu skurdu, Investicijų į Afriką Forumą, Globalaus Skurdo Mažinimo ir Integruoto Augimo Portalą, pasirašė susitarimo memorandumą dėl bendradarbiavimo Afrikos energetikos sektoriuje. Nors dėl aktyvios liberalizacijos ir globalios veiklos tiek TVF, tiek PB Kinijos balsų dalis išaugo (TVF beveik 2%, PB virš 1%), JAV liko dominuojančia valstybe, galinčia vetuoti priimtus sprendimus, o daugeliu atveju kylančių ekonomikų bendras balsų skaičius, kurio augimas buvo esminis Kinijos siūlytų reformų tikslas, tik sumažėjo. Įtakos atsvarą bandyta kurti G20 bei BRICS organizacijų rėmuose, palaikant aktyvų bendradarbiavimą su kitomis kylančiomis ekonomikomis ir steigiant alternatyvias finansines institucijas – Naująjį Plėtros Banką, Sąlyginių Rezervų Sutartį. Vis dėlto, aktyvi Kinijos veikla šiose organizacijose lėmė daugelio valstybių atsargumą, kadangi daugelis organizacijų rėmuose keliamų klausimų yra aktualūs Kinijos vidaus ekonomikai, taip pat baiminamasi dėl galimo lyderystės virtimo dominavimu ir besivystančių ekonomikų išteklių grobstymo.

4.2. Kinijos įsitraukimas į regioninius politinio – ekonominio bendradarbiavimo formatus

Dauguma mažųjų Azijos valstybių dėl Kinijos ekonominės bei karinės galios yra labiau linkę į daugiašalį bendradarbiavimą, sukuriantį kolektyvinio derėjimosi galią bei padidinantį saugumą. Kartu su vidine liberalizacija, maždaug 1980-aisiais Kinijos lyderiai ėmėsi ir regioninės politikos pertvarkos, kuri dažnai vadinama „periferijos politika“ arba „gero kaimyno politika“¹⁴¹. Šalies lyderiams suvokus, jog spartus ekonominis augimas kaimyninėms

¹⁴¹ Suisheng Zhao, *Chinese Nationalism and Approaches toward East Asian Regional Cooperation* (Council on Foreign Relations, 2009), <http://www.cfr.org/content/publications/attachments/NEAsiaSecurityZhao.pdf>

šalims gali atrodyti grėsmingas, nuspręsta įsitraukti į Pietų Azijos kolektyvizmą, siekiant išsklaidyti abejones. Kinijai būdingi ir bendri iššūkiai, su kuriais susiduria kaimyninės šalys: saugumo, ekonominiai, socialinės plėtros, terorizmo, prekybos, aplinkosaugos ir kt. Tad palaipsniui regione išplėtoti daugiašalio regioninio bendradarbiavimo formatai: Azijos ir Ramiojo Vandenyno Šalių Ekonominio Bendradarbiavimo Organizacija, Pietryčių Azijos Tautų Asociacija bei ŠBO.

Azijos ir Ramiojo Vandenyno Šalių Ekonominio Bendradarbiavimo Organizacija, įsteigta 1989-aisiais, į veiklą įtraukė visas pagrindines regiono ekonomikas, taip pat dinamiškiausias, greičiausiai augančias pasaulyje ekonomikas. Pagrindinė Organizacijos paskirtis yra teikti formalų mechanizmą regioninių ekonomikų integracijai, sukurti labiau atvirą bendradarbiavimo aplinką ilgalaikiai plėtrai bei turtėjimui per liberalizaciją ir bendradarbiavimą. 1991-aisiais Kinija prisijungė prie Bendradarbiavimo Organizacijos, Kinijos prezidentas dalyvavo visuose viršūnių susitikimuose nuo jų pradžios 1993-aisiais. Kinijoje vyko 2001-ųjų metų viršūnių susitikimas. Remiantis Takoh, veikla Azijos ir Ramiojo Vandenyno Šalių Ekonominio Bendradarbiavimo organizacijoje Kinijai buvo tarsi pasiruošimas stojimui į PPO: suteikė praktines patirtis, kaip kontroliuoti vidinę ir tarptautinę aplinką, įgyti tarptautinį pasitikėjimą¹⁴². 2014-ųjų metų 26-ajame Organizacijos ministrų susirinkime, išskirtos trys prioritetinės veiklos sritys: Regioninės Ekonominės Integracijos Plėtra; Inovatyvios Plėtros, Ekonominių Reformų ir Augimo Skatinimas bei Ryšių ir Infrastruktūros Plėtros stiprinimas¹⁴³. Tikimasi, jog ateityje šis bendradarbiavimo formatas išsivystys į laisvos prekybos zoną.

Pietryčių Azijos Tautų Asociacija 1967-aisiais įkurta Indonezijos, Malaizijos, Filipinų, Singapūro bei Tailando, 1990-aisiais papildė Burma (Mianmaru), Kambodža, Laosu bei Vietnamu. 1997-ųjų – 1998-ųjų metų Azijos finansų krizės įkarštyje, susiformavo Kinijos bei Asociacijos bendradarbiavimas per valiutų apsikeitimo iniciatyvą, tuomet pradėtos derybos dėl Asociacijos – Kinijos LPZ susitarimo. Krizės metu, dauguma Azijos šalių tikėjosi pagalbos bei lyderystės iš JAV ir Japonijos, tačiau būtent Kinija ėmėsi veiksmų ir atsisakė devaluoti savo valiutą kaimyninių šalių naudai. Kinijos prezidentas aktyviai derino pastangas su Asociacija, Japonija bei Pietų Korėja. Taip buvo išvystytas Pietryčių Azijos Tautų

¹⁴² Daisuke Takoh, "China's Policy for the Liberalization of Trade and Investment through the APEC/IAP and Negotiations for the Accession to the WTO in 1977," Institute of Developing Economies, žiūrėta 2017 kovo 8 d., http://www.ide.go.jp/English/Publish/Download/Apec/pdf/1997_07.pdf

¹⁴³ "Joint Ministerial Statement," APEC, žiūrėta 2017 kovo 8 d., http://www.apec.org/~media/Files/MinisterialStatements/Annual/2014/2014_AMM_JointMinisterialStatement.pdf

Asociacijos+3 (Asociacija + Kinija, Japonija bei Pietų Korėja) bendradarbiavimo formatas. Asociacijos+1 formate (Asociacija + Kinija), Kinija paskelbė apie „gero kaimyno politiką“ bei „abipusio pasitikėjimo partnerystę“, kas 1999-aisiais leido institucionalizuoti šio bendradarbiavimo formato mechanizmą bei 2003-iaisiais pasirašyti Draugystės ir Bendradarbiavimo Sutartį bei Deklaraciją dėl Šalių Veiksmų Pietų Kinijos jūroje, įpareigojusias visas pasirašiusias šalis taikiai spręsti kylančius nesutarimus. Aktyvus bendradarbiavimas leido Kinijai sukurti palankesnę regioninę įvaizdį bei numalšinti skepticizmą dėl „Kiniškosios grėsmės“ bei padidinti įtaką regione¹⁴⁴.

Asociacijos ekonominiai ryšiai su Kinija prasidėjo 2004-aisiais, pasirašius Prekybos Prekėmis Susitarimą, įsigaliojusį 2005-aisiais; Prekybos Paslaugomis Susitarimą, pasirašytą 2007-aisiais bei įsigaliojusį 2008-aisiais; Investicijų Susitarimą, pasirašytą 2009-aisiais ir įsigaliojusį 2010-aisiais. Prekybos Prekėmis Susitarimas laikytinas visiškai įsigaliojusiu, kuomet visos 11-ka šalių įgyvendins importo prievolių pašalinimą 94-iems procentams tarifų linijų¹⁴⁵. Šiuo metu, Kinija yra tarp 5-ių didžiausių prekybos partnerių Asociacijos šalims (ši priklausomybė didesnė menkiau išsivysčiusiose arba besivystančiose valstybėse). Labiausiai prekiaujama pramonės produkcija, mašinerija ir elektronika, tad regioninės gamybos tinklas yra išvystytas. Nors Asociacija 2013-aisiais sudarė 10,7% Kinijos bendros prekybos, tik 6,7% TUI iš Kinijos buvo nukreipti į Asociacijos šalis¹⁴⁶.

1996-aisiais Kinija kartu su Rusija inicijavo **Šanchajaus Bendradarbiavimo Organizacijos** steigimą. ŠBO, kurio narės yra Kinija, Rusija, Kazachstanas, Kirgizija, Tadžikistanas bei Uzbekistanas, buvo įkurta 1996-aisiais kaip mechanizmas, skirtas spręsti disputams dėl sienų. Nors esminis mechanizmo aspektas yra saugumas, tačiau veikla praplėsta į kultūrinį bendradarbiavimą, ekonomines problemas, užsienio politiką bei netgi bankines ir finansines reformas. Tikimasi, jog ilguoju laikotarpiu ŠBO turėtų tapti laisvos prekybos zona. ŠBO bendradarbiauja su kitomis organizacijomis, kurioms nepriklauso JAV: NVS, Azijos ir Ramiojo Vandenyno Šalių Ekonominio Bendradarbiavimo Organizacija bei ES¹⁴⁷.

Galima daryti išvadą, jog Kinija į regionines ekonomines – politines organizacijas įsitraukė siekdama pagerinti savo įvaizdį mažųjų regiono valstybių atžvilgiu. „Gero

¹⁴⁴ Suisheng Zhao, *supra* note 141, p. 3-6.

¹⁴⁵ “ASEAN’s Bilateral Free Trade Areas,” Ministry of International Trade and Industry, žiūrėta 2017 kovo 7 d., [http://www.miti.gov.my/miti/resources/fileupload/ASEAN's%20Bilateral%20FTA%20\(website\).pdf](http://www.miti.gov.my/miti/resources/fileupload/ASEAN's%20Bilateral%20FTA%20(website).pdf)

¹⁴⁶ Nargiza Salidjanova ir Iakob Koch-Weser, *China’s Economic Ties with ASEAN: A Country-by-Country Analysis* (U.S.-China Economic and Security Review Commission, 2015), <https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China's%20Economic%20Ties%20with%20ASEAN.pdf>

¹⁴⁷ Stephen Olson ir Clyde Prestowitz, *The Evolving Role of China in International Institutions* (The Economic Strategy Institute, 2011), <https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/TheEvolvingRoleofChinainInternationalInstitutions.pdf>

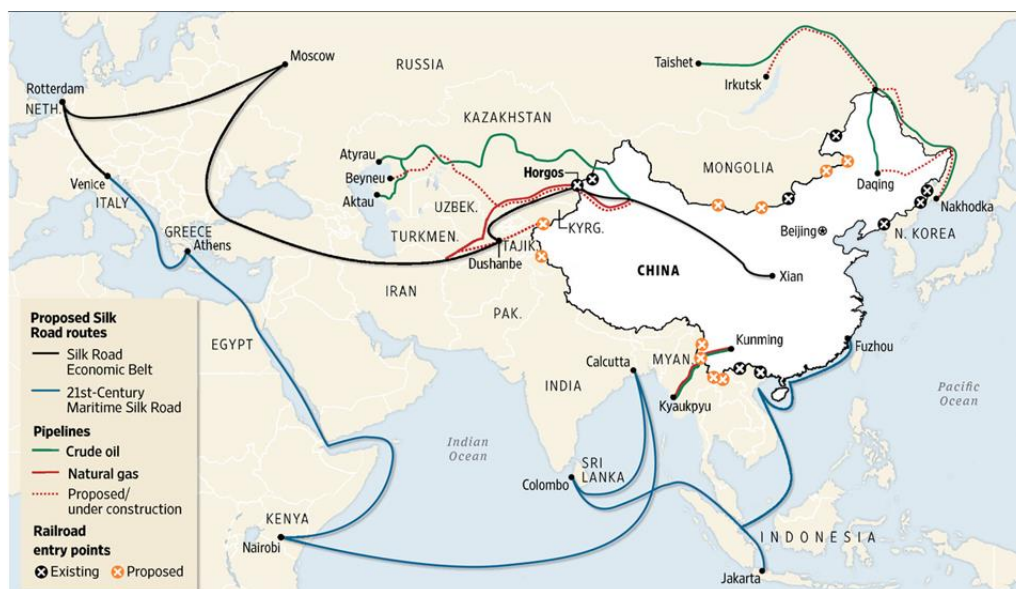
kaimyno“ politikos įgyvendinimo dėka, institucionalizuotas bendradarbiavimas visoms valstybėms aktualiais ekonominiais, socialiniais, prekybos bei saugumo klausimais. Nors įsitraukimas į regioninę veiklą gali būti siejamas su Kinijos siekiais susikurti pagrindus stojimui į PPO, veikla Azijos ir Ramiojo Vandenyno Šalių Ekonominio Bendradarbiavimo Organizacijoje bei Pietryčių Azijos Tautų Asociacijoje padėjo liberalizuoti ekonominius santykius su regiono valstybėmis, o įsitraukimas į ŠBO pagerino saugumo regione perspektyvas.

Apibendrinant Kinijos ekonominę liberalizaciją globaliame ir regioniniame kontekste, galima pastebėti, jog Kinija aktyviai įsitraukė į daugiašalių organizacijų veiklą ir liberalizavo ekonomiką, siekdama atitikti globalių organizacijų standartus. Tokiu būdu, šalis ėmė efektyviau naudotis tarptautinių organizacijų teikiamais privalumais, lemiančiais nacionalinių Kinijos interesų įgyvendinimą. Auganti Kinijos įtaka ne tik padeda įgyvendinti strateginius interesus, tačiau tuo pat metu realizuoja konstruktyvias ir naudingas reformas institucijų, kuriose dalyvauja, veikloje. Kinija daugiašalėse organizacijose pasižymi skurdo mažinimo iniciatyvų steigimu bei parama besivystančiai Afrikai. Nors globaliu mastu šalies svarba pripažinta įtraukiant jos valiutą, juanį į TVF specialių skolinimosi teisių krepšelio sudėtį, bei priimant Kiniją į Pasaulio Prekybos Organizaciją, vis dėlto, šalies siekis padidinti tiek savo, tiek kitų kylančių valstybių balsų skaičių priimant sprendimus šiose organizacijose nebuvo toks sėkmingas kaip tikėtasi. Alternatyvą JAV institucinei santvarkai Kinija aktyviai bando įgyvendinti per G20 bei BRICS ir naujas institucijas – Naująjį Plėtros Banką, Sąlyginių Rezervų Sutartį. Nors naujosios institucijos yra patrauklios kylančioms valstybėms, kurios nėra tinkamai atstovaujamos TVF bei PB ir neatitinka griežtų TVF skolinimosi standartų, vis dėlto, Kinijos dosnumą šalys vertina su atsargumu. Regioniniu mastu, įsitraukdama į Pietryčių Azijos organizacijas Kinija siekė pagerinti savo įvaizdį kaimyninių valstybių atžvilgiu ir aktyviai ėmėsi ekonominės liberalizacijos reformų. Šiuose bendradarbiavimo formatuose numatoma sėkminga tolimesnė liberalizacija ir bendradarbiavimo gilinimas, naudingas visoms dalyvaujančioms šalims. Konstruktyvus įsitraukimas į tarptautines organizacijas bei ekonominės liberalizacijos pastangos nuolat didina Kinijos įtaką ir galimybes siekti išsikeltų liberalizacijos tikslų.

5. KINIJOS „NAUJOJO ŠILKO KELIO“ PROJEKTAS

Kinijos premjeras Li Keqiangas, kalbėdamas vasaros Davoso forumo atidarymo ceremonijoje, pabrėžė, jog „būtina skatinti pasaulio ekonomikos atsigavimą bei visų ekonomikų augimą, bendromis pastangomis kovoti su iššūkiais, stiprinti pasitikėjimą bei puoselėti stabilią tarptautinę aplinką“¹⁴⁸. 2017-ųjų metų Davoso forume kalbėjo Kinijos prezidentas Xi Jinpingas, aktyviai pasisakęs už globalizaciją bei poreikį „prisitaikyti prie ir valdyti ekonominę globalizaciją, mažinti neigiamus jos efektus ir teikti jos naudą visoms šalims bei visoms tautoms“¹⁴⁹. Prezidentas taip pat skatino „keisti globalią valdymo sistemą“, „skatinti atsivėrimą“ bei „koordinuotą veikimą“. Dėl vis augančios Kinijos ekonominės plėtros poreikio ir nepakankamo reprezentavimo egzistuojančiuose bendradarbiavimo formatuose, Kinija ėmėsi iniciatyvos pati kurti naujus bendradarbiavimo formatus, turinčius pagerinti jos išorinės ekonominės liberalizacijos perspektyvas. Viena ambicingiausių iniciatyvų laikomas „Naujasis Šilko Kelias“ ir su jo įgyvendinimu susijusios naujosios tarptautinės organizacijos.

„Naująjį Šilko Kelią“ arba „Vienos Juostos, Vieno Kelio“ projektą, sudaro du maršrutai: žemyninis („Šilko Kelio Ekonominė Juosta“) bei jūrinis („XXI-ojo amžiaus Jūrų Šilko Kelias“) (žr. 12 paveikslą):

12 pav. „Naujasis Šilko Kelias“

Cit. pagal The Wall Street Journal

¹⁴⁸ Li Keqiang, “Li Keqiang's speech at Summer Davos opening ceremony,” iš *the Opening Ceremony Of the Tenth Annual Meeting of the New Champions* (Tianjin: Davos Summer Forum, 2016)

¹⁴⁹ Xi Jinping, “President Xi's speech to Davos in full,” World Economic Forum, 2017 sausio 17 d., <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/full-text-of-xi-jinping-keynote-at-the-world-economic-forum>

Žemyninė maršruto dalis turi apjungti Centrinę Aziją, Rusiją bei Europą, o jūrinė dalis turi driektis per Ramiojo vandenyno vakarus bei Indijos vandenyną. Manoma, jog projektas padidintų prekybą su daugiau negu 40-čia šalių 2,5 trln. JAV dolerių per dešimtmetį. Sėkmės atveju, tai būtų didžiausia kada nors egzistavusi ekonominės plėtros schema žemėje, apimanti apie 55% pasaulio BVP, 70% pasaulio populiacijos ir 75% žinomų energijos rezervų¹⁵⁰. Oficialiai teigiama, jog ši tarptautinė iniciatyva skatins taiką bei gerovę pasaulyje, o taip pat „atlieps į šių laikų poreikį regioniniam bei globaliam bendradarbiavimui“.

5.1. „Naujojo Šilko Kelio“ tikslai ir priemonės

Šiame daugiašalių ryšių ir bendradarbiavimo kontekste yra išskiriami penki pagrindiniai projekto tikslai¹⁵¹:

- **Politikos koordinavimas:** tikimasi, kad „Naujojo Šilko Kelio“ maršrute esančios šalys derins bendrą plėtros strategiją bei politiką, darbinis planus ir priemones, skirtas regioniniam bendradarbiavimui skatinti; kartu kurs sprendimus, padėsiančius spręsti problemas, kylančias iš bendradarbiavimo, pasitelkdamos konsultavimo galimybes; formuos bendrą paramos, skirtos praktiniam bendradarbiavimui užtikrinti, politiką; kartu įgyvendins didelės apimties projektus.

- **Infrastruktūros sujungimas:** projektas atliepia į realų infrastruktūros poreikį Azijoje – Azijos Plėtros Banko duomenimis, reikalingi 8,2 trln. JAV dolerių investicijų 2010 – 2020-ųjų laikotarpiu, o Pasaulio Banko bei Azijos Plėtros Banko investicijos plėtrai bus mažesnės – „Naujojo Šilko Kelio“ projektas užpildys susidariusią spragą: manoma, jog suminės investicijos į transporto infrastruktūrą regione gali viršyti 5 trln. JAV dolerių per ateinantį penkmetį¹⁵². Planuojama maršruto šalyse apjungti geležinkelius, greitkelius, komunikacijas, statyti uostus. Tačiau geležinkeliai išliks svarbiausia infrastruktūrinės plėtros dalimi – per pastaruosius septynerius metus nutiesta daugiau nei 10 000 tūkst. km. bėgių greitiesiems traukiniams tiek Kinijoje, tiek užsienyje. 2014-aisiais, Kinija buvo įsitraukusi į 348 užsienio geležinkelių tiesimo projektus, bendra kontraktų vertė siekė 24,7 mlrd. JAV dolerių, tiesimo darbai lėmė, jog eksportuota įrangos už 4,3 mlrd. JAV dolerių. Tais pat metais

¹⁵⁰ David Cohen, “China’s “second opening”: Grand ambitions but a long road ahead,” iš *“One Belt, One Road”: China’s Great Leap Outward* (European Council on Foreign Relations, 2015), 4.

¹⁵¹ Tim Winter, “One Belt, One Road, One Heritage: Cultural Diplomacy and the Silk Road,” *The Diplomat*, kovo 29, 2016, <http://thediplomat.com/2016/03/one-belt-one-road-one-heritage-cultural-diplomacy-and-the-silk-road/>

¹⁵² Agatha Kratz, “China’s AIIB: A triumph in public diplomacy,” iš *“One Belt, One Road”: China’s Great Leap Outward* (European Council on Foreign Relations, 2015), 14.

Kinija įkūrė Kinijos „Tarpautinę Geležinkelių Įmonę“, atsakingą už pramonės eksportą į užsienį bei kartu tarnaujančią kaip komunikacijos su užsieniu platforma. Artimiausiu metu, dėmesys bus skiriamas daugiau nei 10-iai projektų: Laose, Tailande, Vengrijoje, Serbijoje, Rusijoje, Tanzanijoje, Zambijoje. Svarbiausiais laikomi dviejų greitųjų traukinių projektai, sujungiantys Kiniją su Tailandu bei Kiniją su Rusija. Greitasis traukinys iš Pekino į Maskvą apimtų 7 000 km. bėgių, taip pat kertančių Kazachstano teritoriją, suminės investicijos siektų 242 mlrd. JAV dolerių. Pareikšta galimybė sujungti visas Afrikos kontinento sostines greitaisiais traukiniais – Kinija jau yra atnaujinusi 1 344 km. geležinkelių Angoloje¹⁵³.

- **Prekyba be apribojimų:** planuojama mažinti prekybos barjerus bei su tuo susijusius kaštus, vienodinti techninius standartus, spręsti investicijų bei prekybos problemas, skatinti regioninę ekonominę integraciją.

- **Finansinė integracija:** „Naujojo Šilko Kelio“ regionas taip pat įsivaizduojamas kaip didesnės kapitalo konvergencijos bei valiutų integracijos zona, kurioje vietinių valiutų mainai yra gyvybingi ir lengvi. Jau naudojamas Mongolijoje, Kazachstane, Uzbekistane, Vietname bei Tailande, tad skatinama atsiskaitymams ir ekonominiams sandoriams naudoti jį bei kitas vietines valiutas, ne dolerį¹⁵⁴. Taipogi siekiama koordinuoti monetarinę politiką, didinti investicijas tarp šalių, kurti gilesnę daugiašalę bei dvišalę finansinio bendradarbiavimo sistemą, finansines regioninės plėtros institucijas, bendradarbiauti finansinių rizikų stebėjime bei jų suvaldyme.

- **Žmonės – žmonėms ryšiai:** skatinami kultūriniai, akademiniai, personalo mainai, spaudos bendradarbiavimas, jaunimo ir moterų mainai, siekiama didinti savanoriškų paslaugų prieinamumą. Šis tikslas yra plačiai pripažintas kaip svarbus mechanizmas dvišalių bei daugiašalių bendradarbiavimo ryšių plėtrai. Xi Jinpingo teigimu, „Naujasis Šilko Kelias“ sieks „tarpcivilizacinių mainų, statys draugystės tiltus tarp žmonių, skatins žmonijos progresą bei užtikrins taiką pasaulyje“¹⁵⁵. Istorinis „Šilko Kelio“ naratyvas atveria erdvę kitoms šalims atsigręžti į savo praeitį kuriant modernius prekybinius bei politinius ryšius: senovės „Šilko Kelias“ kirto sienas ir valstybes, prekybiniai ir kultūriniai mainai rėmėsi abipuse pagarba bei pasitikėjimu – daugeliui valstybių regione naujasis projektas asocijuojasi su šia praeitimi, tad

¹⁵³ “One Belt, One Road: Building Links, Strengthening Influence,” Fidelity International Limited, žiūrėta 2017 sausio 23 d., <https://www.fidelityinternational.com/static/pdf/nordic/2015-03-20%20One%20Belt%20One%20Road.pdf>

¹⁵⁴ Shannon Tiezzi, “China’s ‘New Silk Road’ Vision Revealed,” *The Diplomat*, gegužės 9, 2014, <http://thediplomat.com/2014/05/chinas-new-silk-road-vision-revealed/>

¹⁵⁵ Tim Winter, *supra* note 151.

sukuriamas pozityvus bendros gerovės įvaizdis, labai patrauklus valstybėms, draskomoms civilinių neramumų¹⁵⁶.

Šiems tikslams įgyvendinti, Kinija siūlo finansines priemones: paramą paskolų forma į maršrutą patenkančioms valstybėms, kuri teikiama iš trijų šaltinių:

Per Kinijos užsienio valiutų rezervus: paskelbti planai suteikti 62 mlrd. JAV dolerių užsienio valiutų mainų rezervų trims valstybės valdomiems bankams finansuoti „Naujojo Šilko Kelio“ plėtrai.

Per Azijos Infrastruktūros Investicijų Banką (toliau – AIIB): AIIB – 2014-aisiais 21-os Azijos šalies įsteigtas plėtros finansavimo bankas, turintis 50 mlrd. JAV dolerių pradinį ir registruotą 100 mlrd. JAV dolerių kapitalą. Bankas įsteigtas remti infrastruktūros projektams šalyse – narėse (Brazilijoje, Rusijoje, Indijoje, Kinijoje bei Pietų Afrikoje). 2015-aisiais prie AIIB prisijungė ir Didžioji Britanija, Prancūzija bei Vokietija¹⁵⁷. Ši daugiašalė institucija turi teikti finansinius sprendimus bei paramą besivystančioms ir kylančioms ekonomikoms geležinkelių, greitkelių, komunikacijų tiesime, uostų bei logistinės infrastruktūros vystyme.

Per Šilko Kelio Fondą (toliau – ŠKF): 40 mlrd. JAV dolerių fondas, skirtas prekybos bei transporto jungčių gerinimui Azijoje, taip pat remiantis „Vienos Juostos, Vieno Kelio“ plėtrą. Šio fondo pagrindinis (ir vienintelis) investuotojas yra Kinija, institucija yra komercinė ir planuojamos investicijos, turinčios nešti grąžą maždaug 15-os metų laikotarpio pabaigoje.

Pabrėžiama, jog „Naujojo Šilko Kelio“ projektas nesiekia atsvaros egzistuojančiai pasaulinei tvarkai, o tik papildo esamas tarptautines bei regionines institucijas: maršruto šalims palanku tai, jog „Naujojo Šilko Kelio“ projektai gali būti derinami su vietiniais egzistuojančiais bendradarbiavimo formatais. Planuojama, jog „Naujasis Šilko Kelias“ apjungs ir Kinijos – Pakistano, Bangladešo – Kinijos – Indijos – Mianmaro ekonominius koridorius į vieną bendradarbiavimo formatą¹⁵⁸.

Apibendrinant galima teigti, jog Kinijos inicijuotas „Naujojo Šilko Kelio“ projektas yra ambicinga iniciatyva, žadanti daugeliui į maršrutą įtrauktų valstybių reikalingą finansinę paramą, infrastruktūrinę plėtrą, kultūrinių bei socialinių ryšių su Kinija kūrimą bei liberalius ekonominius santykius. Projekto finansavimui Kinija siūlo didelius finansinius išteklius, pasiekiamus prisijungiant prie naujų institucijų: AIIB bei Šilko Kelio Fondo. Žadama, jog šių

¹⁵⁶ Tim Winter, *supra* note 151.

¹⁵⁷ “One Belt, One Road: Building Links, Strengthening Influence,” *supra* note 153.

¹⁵⁸ “China's new silk route. The long and winding road,” PwC's Growth Markets Centre, žiūrėta 2017 sausio 18 d., <https://www.pwc.com/gx/en/growth-markets-center/assets/pdf/china-new-silk-route.pdf>

institucijų valdymas bus paremtas daugiašališkumo principais, o veikla bus orientuota būtent į narių didžiausias reikmes – poreikį infrastruktūrai bei plėtrai.

5.2. „Naujojo Šilko Kelio“ projekto trūkumai

Nepaisant oficialių pareiškimų, dažnai pabrėžiama, jog Kinija, naujųjų projektų bei organizacijų kūrimu siekia ne daugiašalės gerovės, o individualių tikslų. Kinijai „Naujojo Šilko Kelio“ įgyvendinimas reikštų:

Vidinių ekonominių problemų sprendimo būdą: teigiama, jog “Vienos Juostos, Vieno Kelio” projektas padėtų bent dalinai spręsti anksčiau minėtas vidines ekonomines problemas: 16-ka provincijų yra įtrauktos į maršrutą, daugelis jų – menkiau išsivysčiusios vakarų Kinijos provincijos, kuriose jau patvirtinti 4 infrastruktūros projektai, galintys didinti ekonominį provincijų gyvybingumą ir absorbuoti pramonės produkcijos perteklių: geležinkeliai, greitkeliai bei civilinis oro uostas Yunan’yje¹⁵⁹. Realizuojant maršrutą užsienyje, didinama užsienio valstybių paklausa statybinėms medžiagoms ir palengvinama perprodukcijos dilema plieno, cemento sektoriuose. Dėl kainų konkurencingumo bei reputacijos, Kinijos geležinkelių įmonėms veikla užtikrinama per ilgalaikius projektus ir veiklos priežiūros įsipareigojimus užsienyje.

Infrastruktūros projektai gali didinti Kinijos įtaką globaliose finansų rinkose: Kinijos valdžios valdomos finansinės institucijos teikia paskolas projektams bei nuolatos investuoja į užsienio projektus. Kinijos remiamas finansavimas gali padėti įtvirtinti juanį tarptautinio masto atsiskaitymuose. Londone veikiančio prekybos banko „Grisons Peak“ studija parodė, jog 70% užsienio paskolų iš dviejų Kinijos valdžios valdomų bankų buvo išduotos su sąlyga, jog bent dalis lėšų bus panaudotos įsigyjant kiniškas prekes¹⁶⁰.

Prekių pergabenimo kaštų sumažinimas ir prieigos prie pagrindinių rinkų bei energetinių išteklių užtikrinimas: prekyba tarp Kinijos ir penkių Centrinės Azijos valstybių – Kazachstano, Kirgizijos, Tadžikistano, Turkmėnistanas bei Uzbekistano sparčiai augo pastaraisiais metais, pasiekdama 50 mlrd. JAV dolerių 2013-aisiais¹⁶¹. Dabar Kinija siekia tiesti kelius bei vamzdynus šiose šalyse, kad palengvintų prieigą prekybai bei užsitikrintų jai būtinų naftos bei dujų resursų tiekimą. Centrinė Azija yra ypatingai resursais turtingas regionas, turintis apie penktadalį viso pasaulio atrastų naftos rezervų bei apie 45% visų atrastų

¹⁵⁹ “One Belt, One Road: Building Links, Strengthening Influence,” *supra* note 153.

¹⁶⁰ Michael Schuman, “China’s New Silk Road Dream,” *Bloomberg*, lapkričio 25, 2015, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-11-25/china-s-new-silk-road-dream>

¹⁶¹ Helen H. Wang, “China’s Triple Wins: The New Silk Roads,” *Forbes*, sausio 15, 2016, <http://www.forbes.com/sites/helenwang/2016/01/15/chinas-triple-wins-the-new-silk-roads/#4c97cf20520b>

gamtinių dujų rezervų. ŠBO 2007-ųjų susirinkime, Rusijos prezidentas V. Putinas paskatino kurti „energetinį klubą“ ir šalys sutarė steigti „unifikuotą energetikos rinką“ naftos bei dujų eksportui, pasirašant preferencinius energetikos susitarimus¹⁶². Vis dėlto, dėl Kinijos ir Rusijos tarpusavio konkurencijos dėl įtakos ir energetinių išteklių, šios ambicijos vis dar nebuvo įgyvendintos.

Etninių nesutarimų ir separatizmo grėsmių, radikalaus islamo suvaldymas: istoriškai, vakarų Kinija buvo susidūrusi su įtampa tarp Uigurų, musulmonų etninės mažumos, bei Kinijos chanių daugumos. Kinijos valstybės sienos ribojasi su 14-ka valstybių, jos paribiuose gyvenantieji yra daugiausia ne chanių kilmės, todėl turi daugiau kultūrinių ryšių su etninėmis bendruomenėmis užsienyje. Skaičiuojama, jog yra per trisdešimt tautybių, kurios labiau kultūriškai susijusios su kitomis valstybėmis, tačiau gyvena Kinijos žemėse. Etninis nacionalizmas lieka gajus tarp etninių mažumų, kurioms nebuvo suteikta teisė steigti nepriklausomas etnines valstybes: Tibetiečių, Uigurų, Mongolų¹⁶³. Xinjiang provincija, turinti didžiausius energijos rezervus bei esanti nepaprastai svarbi „Naujojo Šilko Kelio“ projektui, patyrė daug rimtų smurto proveržių pastaraisiais metais. Kinijos valdžia tikisi, kad ekonominė plėtra taikiai išspręs regioninius maištus. Programa gali išspręsti etninius regiono konfliktus bei apsaugoti Xinjiang provinciją nuo atsiskyrimo ir tapimo separatistine valstybe, kam jau seniau yra kilusi grėsmė. Galiausiai, Kinijos strategų teigimu, „ekonominė plėtra pašalins radikalaus islamo Kinijoje, Pakistane, Afganistane bei Centrinėje Azijoje patrauklumą“¹⁶⁴.

Taip pat pabrėžiami ir esminiai didžiojo Kinijos projekto trūkumai bei susiduriama su neigiama šalių, tiek patenkančių į, tiek liekančių už projekto ribų, požiūriu į iniciatyvą:

„Akla“ trumpalaikė plėtra, projektų dubliavimasis: Kinijos infrastruktūrinė plėtra pavojinga pačiai Kinijai, vietinėms valdžioms siekiant prijungti savo provincijas prie „Naujojo Šilko Kelio“ maršrutų – šiuo metu, prie projekto siekia prisijungti daugiau nei 20-imt Kinijos provincijų¹⁶⁵. Konkurencija tarp provincijų lemia jų siekį kuo labiau įsitraukti, tačiau ne visi jų teikiami ir patvirtinami projektai yra ekonomiškai gyvybingi, arba yra orientuoti į regioninius tikslus, ne į bendros, nacionalinės strategijos įgyvendinimą. Tai padės išlaikyti trumpojo laikotarpio augimą, tačiau atidės neišvengiamą ekonomikos perėjimą nuo investicijomis paremto augimo į stabilesnį ir patvaresnį augimą, paremtą vidine paklausa. Ilguoju laikotarpiu, Kinijos ekonominiam augimui tai tampa grėsme, nes projektas atitinka senąjį augimo

¹⁶² Stephen Olson, Clyde Prestowitz, *supra* note 147.

¹⁶³ Suisheng Zhao, *supra* note 141, p. 3-6.

¹⁶⁴ Helen H. Wang, *supra* note 161.

¹⁶⁵ “One Belt, One Road: Building Links, Strengthening Influence,” *supra* note 153.

strategiją, paremtą eksportu – valstybiniai bankai finansuoja Kinijos kompanijų investicijas užsienyje, taip remiamos ne visada gražą duodančios investicijos, neveikia rinkos mechanizmai. Baiminamasi, jog investuotojais bus tik valstybės valdomos įmonės ir projektas nepritrauks privačių investuotojų.

Projekto koncepcija: pačioje Kinijoje „Naujasis Šilko Kelias“ suvokiamas skirtingai – kaip atsivėrimas per vakarinius arba pietinius Kinijos regionus užsieniui; kaip bandymas pasiekti ir įtraukti besivystančias ir kylančias ekonomikas; kaip naujas mechanizmas, strateginė ideologinė koncepcija, atversianti Kinijai naujas galimybes dominuoti. Nesutariama, ar pirminis tikslas yra ekonominis bendradarbiavimas, ar kultūriniai ryšiai tarp šalių. Projektas nėra visiškai aiškus, kadangi sudarytas planas nekonkretus: nėra žinoma, ar projektas bus ribojamas dvišalių susitarimų tarp Kinijos bei kitų pavienių šalių, ar tarp Kinijos bei regioninių grupių, tokių kaip ES susitarimais, ar tai bus regioninė laisvos prekybos zona¹⁶⁶.

Didelės, abejotinos gražos investicijos besivystančiose ir kylančiose ekonomikose: nors pasirašyta jau per 900 projektų, vertų 890 mlrd. JAV dolerių, neatmetama galimybė, kad ekonomiškai silpnose ir nestabilius politinio režimo šalyse Kinijos pinigai bus prarasti per korupciją bei iššvaistyti abejotiniems planams. „Amerikos Įmonių Instituto“ skaičiavimais, ketvirtadalis užsienio investicijų bei statybų ir inžinerijos projektų, apsiimtų Kinijos kompanijų 2005 – 2014-aisiais metais, vertų apie 246 mlrd. JAV dolerių, buvo nesėkmingi¹⁶⁷. Beveik pusė jų buvo transporto ir energetikos projektai, kurie dominuoja ir „Naujojo Šilko Kelio“ projekte.

Nacionalistinės aspiracijos šalyse: daugelyje šalių vyrauja nepasitikėjimas Kinijos tikslais bei strateginiais užmojais, įsitikinimas, jog Kinija siekia dominuoti regione. Kinijos VVI globalizacija jau sulaukė pasipriešinimo Afrikoje bei Lotynų Amerikoje siekiant įsisavinti naftos, žemės ūkiui tinkamos žemės bei kitus resursus. Daugelis šių žemynų susitarimų su Kinija buvo politizuoti, kai kurie – korupciniai, sulaukė didelio visuomenės pasipriešinimo. Taipogi, Kinijos įmonės buvo įtrauktos į juoduosius sąrašus nacionalinio saugumo pagrindais Amerikoje (techno-nacionalizmo apraiškos)¹⁶⁸.

Galima daryti išvadą, jog nepaisant patrauklaus „Naujojo Šilko Kelio“ įvaizdžio, yra išskiriama nemažai projekto trūkumų: pirmiausia pastebima, jog projektas galimai tarnauja ne daugiašalės liberalizacijos bei bendradarbiavimo plėtros tikslams, o Kinijos vidinės perprodukcijos, etninio separatizmo grėsmėms suvaldyti bei didinti įtaką globalioje finansų

¹⁶⁶ Shannon Tiezzi, *supra* note 154.

¹⁶⁷ Michael Schuman, , *supra* note 160.

¹⁶⁸ “The new Silk Road,” *The Economist*, žiūrėta 2017 sausio 25 d., <http://www.economist.com/news/special-report/21663326-chinas-latest-wave-globalisers-will-enrich-their-countryand-world-new-silk-road>

sistemoje ir gerinti prieigą prie mažiau išsivysčiusių šalių resursų. Antra, pastebima, jog pačioje Kinijoje nėra aiški projekto koncepcija, o planai įtraukti į maršrutą besivystančias valstybes leidžia daryti prielaidas apie galimą korupcinį lėšų iššvaistymą ir projektų žlugimą. Kinijos konkurencingumas sudaro terpę šalių nepasitikėjimui ir siekiui taikyti protekcines priemones prekėms bei paslaugoms iš Kinijos baiminantis dominavimo bei resursų grobstymo.

Apibendrinant galima teigti, jog „Naujasis Šilko Kelias“ yra ambicingas projektas, siekiantis atkurti žemyninius bei jūrinius Kinijos prekybos maršrutus, kurio realizavimas lemtų didžiausios ekonominės plėtros schemos pasaulyje įgyvendinimą. Projektui iškelti 5 pagrindiniai tikslai turi lemti šalių, įeinančių į maršrutą, ekonominę integraciją, infrastruktūros plėtrą bei skatinti gerovę ir taiką. Projekto įgyvendinimo išlaidoms dengti siūlomi trys alternatyvūs finansavimo šaltiniai: Kinijos užsienio valiutų rezervai, Azijos Infrastruktūros Investicijų Bankas bei Šilko Kelio Fondas, bendrai paskolinsiantys daugiau nei 150 mlrd. JAV dolerių iniciatyvų įgyvendinimui. „Naujasis Šilko Kelias“ būtų naudingas įsitraukusioms šalims, kadangi būtų kuriami nauji politiniai ir ekonominiai ryšiai, remiantis kadaise egzistavusiais ryšiais tarp valstybių. Taip pat projektas sukurtų sąlygas jau egzistuojančių projektų plėtrai bei didintų kylančių ekonomikų įtaką naujosiose tarptautinėse institucijose, atliepdamas jų poreikius plėtrai. Vis dėlto, projektas susiduria su negatyviu valstybių požiūriu į jo įgyvendinimą dėl galimo Kinijos siekio projektu spręsti vidines ekonomines problemas, įsisavinti mažiau išsivysčiusių valstybių resursus bei dėl abejotinos įgyvendinimo sėkmės korumpuotose valstybėse.

6. POLITINĖS KINIJOS IŠORINĖS EKONOMIKOS LIBERALIZACIJOS KLIŪTYS

Sparčiai vykdomos vidinės bei išorinės ekonominės reformos atnešė naudą ne tik Kinijai, tačiau ir daugeliui kitų pasaulio valstybių, susijusių su šalimi ekonomiais ryšiais. Remiantis liberalizmo teiginiais, liberalizacijos proceso dėka išlošia visi dalyvaujantieji ir naudingiausia yra maksimaliai įsitraukti į liberalius santykius tiek ekonomiais, tiek politiniais aspektais. Vis dėlto, nacionalistinės aspiracijos dėl „kiniškosios grėsmės“ ir Kinijos nenoras spręsti politinius – teritorinius disputus kelia klausimą, ar politiniai nesutarimai nepaveiks sėkmingos ekonominės liberalizacijos neigiamai. Šiame skyriuje bus aptariami Kinijos konfliktai su kaimyninėmis valstybėmis Pietų Kinijos jūroje, santykiai su Šiaurės Korėja bei galimos galios varžybos su Rusija bei JAV.

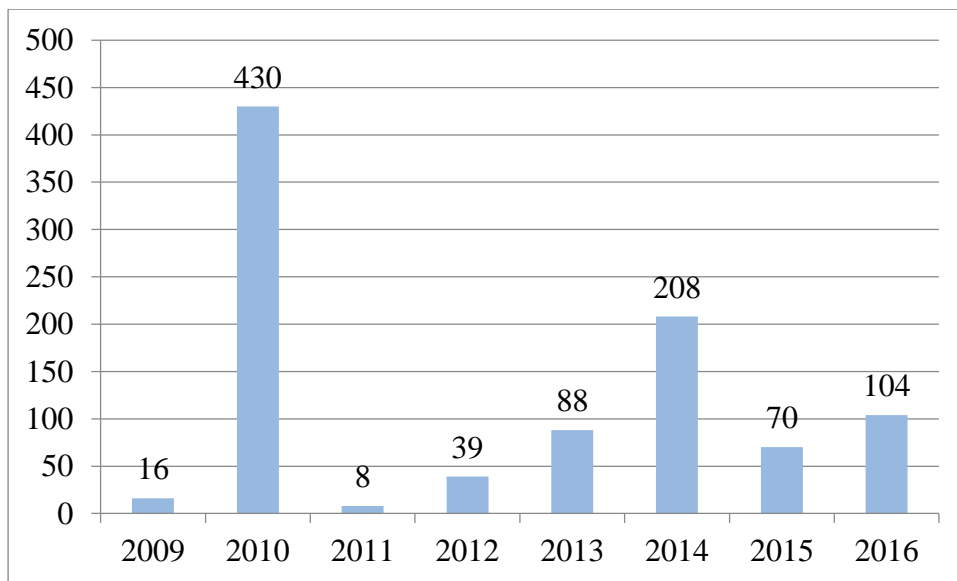
6.1. Įtampa Pietų Kinijos jūros regione

Pietų Kinijos jūroje yra per 30 000 salų bei rifų, pasiskirsčiusių 3-uose archipelaguose. Dauguma jų neturi nuolatinių gyventojų, tačiau regionas yra svarbus natūraliųjų resursų prasme bei kaip tranzito zona: skaičiuojama, jog kasmet Pietų Kinijos jūra pergabenama daugiau nei pusė pasaulio naftos tanklaivių bei daugiau nei pusė pasaulio prekybinių laivų¹⁶⁹. Kinijos bei kitų šalių disputai dėl šių salų trunka dešimtmečius. Kovos dėl persidengiančių išskirtinių ekonominių zonų Pietų Kinijos jūroje yra persipynę su neramumais Pietryčių Azijos regione, globalizacijos dėka pasirašytais laisvos prekybos susitarimais tarp šalių bei JAV „Ašies Azijoje“ rebalansavimo politika. Dėl Kinijos bei kaimyninių šalių ekonominio augimo ir didėjančių karinių pajėgumų bei griežtos pozicijos disputų atžvilgiu, įtampa dėl teritorijų nuolatos auga.

Disputas dėl **Diaoyu (kin.) / Senkaku (jap.)** salų kilo dar Kinijos – Japonijos karo 1894-aisiais metu. Šios salos yra svarbios dėl jose sukauptų energetinių resursų ir hidrovandenilio atsargų. Kinija laikosi pozicijos, jog salos priklausė Kinijai dar nuo Ming Dinastijos laikų XIV – XVII a., ir Kinijos – Japonijos karo pabaigoje Shimonoseki sutartimi (kurioje salų klausimas keliamas nebuvo) buvo perleistas Japonijai kartu su Taivanu. Kinija grindžia savo dabartines teises į Diaoyu / Senkaku po II-ojo Pasaulinio karo pasirašytais Kairo bei Potsdamo deklaracijomis, įpareigojusiomis Japoniją atsisakyti bet kokių pretenzijų į

¹⁶⁹ Jon Lunn ir Arabella Lang, *The South China Sea dispute: July 2016 update* (House of Commons Library, 2016), <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7481/CBP-7481.pdf>

karo būdu užimtas teritorijas (Taivaną)¹⁷⁰. Tuo tarpu Japonija teigia, jog salos jai priklausė nuo 1895-ųjų, kuomet Japonija oficialiai bei teisėtai aneksavo niekam nepriklausančias negyvenamas žemes ir ilgą laiką netrukdoma vykdė efektyvią teritorijų kontrolę¹⁷¹. Teritorijas 1945-ųjų – 1972-ųjų metų laikotarpiu administravo ir JAV, perėmusi Japonijos kontrolę ir Diaoyu / Senkaku laikiusi Japonijai priklausančių Ryukyu salų dalimi. Nors JAV nėra oficialiai pareiškusios savo pozicijos dėl salų nuosavybės teisių priklausymo vienai ar kitai disputo pusei, tačiau yra užtikrinusios paramą Japonijai konflikto atveju: dar 1960-aisiais JAV ir Japonija pasirašė dvišalę Bendradarbiavimo ir Saugumo Sutartį, atnaujinamą kas 10-metį, kurioje teigiama, jog bet kokia prieš Japoniją nukreipta teritorinė ataka, įskaitant ir Diaoyu / Senkaku salų atvejį, bus atremta bendromis pastangomis¹⁷². Nors konflikto eskalacija apie 1970-uosius buvo sumažinta dėl oficialių ekonominių ir diplomatinių ryšių tarp Japonijos ir Kinijos užmezgimo, disputas suintensyvėjo XI-ajame amžiuje, vis augant susidūrimų diskutuotinoje jūrinėje teritorijoje skaičiui (žr. 13 paveikslą):

13 pav. Įspėjimų Kinijos žvegybiniam laivams palikti Japonijos teritorinius vandenis skaičius (2009 m. – 2016 m. rugpjūčio mėn.)

Sudaryta autorės pagal Ministry of Foreign Affairs of Japan duomenis

¹⁷⁰ “China’s Maritime Disputes,” Council on Foreign Relations, žiūrėta 2017 kovo 25 d., <https://www.cfr.org/asia-and-pacific/chinas-maritime-disputes/p31345#!/>

¹⁷¹ Reinhard Drifte, “The Japan-China Confrontation Over the Senkaku/Diaoyu Islands – Between “shelving” and “dispute escalation”,“ Global Research, žiūrėta 2017 kovo 25 d., <http://www.globalresearch.ca/the-japan-china-confrontation-over-the-senkakudiaoyu-islands-between-shelving-and-dispute-escalation/5393760>

¹⁷² “China’s Maritime Disputes,” *op.cit.*

Japonijos Užsienio Reikalų Ministerijos pateikiama informacija rodo, jog daugiausia įspėjimų Kinijos laivai sulaukė 2010-aisiais, kuomet dauguma Kinijos laivų įsiterpė į Japonijos valdžios veiklos vykdymo operacijas. Nuo 2011-ųjų, kuomet buvo pateikti tik 8 įspėjimai, jų skaičius nuolat augo, kol 2015-aisiais pradėti taikyti aktyvesni Japonijos Pakrantės Apsaugos tarnybos veiksmai¹⁷³.

Eskalacija suintensyvėjo, kuomet 2010-aisiais Japonijos Pakrantės Apsaugos laivai susidūrė su kinų žvejų valtimi ir areštavo jos įgulą. Atsakydama Kinija sulaukė 4-is japonų verslininkus, teigdama, jog jie kirto Kinijos karinių objektų teritorijas. Vis dėlto, tais pačiais metais šalys bendru susitarimu paleido suimtuosius. Intensyvūs abipusiai veiksmai Pietų Kinijos jūroje ėmė vykti nuo 2012-ųjų, Japonijos valdžiai pasirašius kontraktą su privačiu asmeniu dėl Diaoyu / Senkaku pirkimo už 26 mln. JAV dolerių¹⁷⁴. Kinijoje kilusi protestų banga lėmė ir ekonomines pasekmes, palietusias Kinijoje veikiančius Japonijos verslininkus bei turizmo mastų tarp šių valstybių sumažėjimą. Kinijos valdžia ėmėsi aktyvių veiksmų ir padidino veiklos Pietų Kinijos jūros vandenyse mastus – patruliuoti vandenyse paleistas lėktuvnešis. Tuo tarpu Japonija siekė išitvirtinti Pietų Kinijos jūros vandenyse regioninių sąjungininkių stiprinimu: skyrė 2 mln. JAV dolerių vertės nelaimių valdymo mokymus Pietų Timore bei Kambodžoje bei pažadėjo teikti karinę techniką Filipinų Pakrantės Apsaugai. Kaip atsaką Kinijos Gynybos Ministerija 2013-aisiais perkėlė disputą ir į oro erdvę, esančią virš ginčytinų teritorijų, paskelbdama Pietų Kinijos Jūros Oro Erdvės Identifikacinės Zonos įsteigimą bei pareiškė, jog naudos karines priemones prieš nekomercinius orlaivius, nepateikusius skrydžio plano prieš kertant didžiąją dalį Pietų Kinijos jūros¹⁷⁵. Nuo tada Pietų Kinijos jūros vandenyse Kinija ėmė vykdyti intensyvią infrastruktūros plėtrą ir kurti dirbtinai sukurtą salų grandinę.

Situaciją eskaluoja ir JAV, nuolat užtikrinanti Bendradarbiavimo ir Saugumo Sutarties validumą ir vykdanti veiksmus Pietų Kinijos jūroje: 2015-aisiais JAV karinis jūrų laivynas plaukė 12 jūrinių mylių atstumu nuo Kinijos dirbtinai sukurtų salų tam, jog užtikrintų „navigacijos laisvę“ ginčytinuose vandenyse. Kinijos valdžia tokį elgesį pavadino „rimta politine bei karine provokacija“. 2015-ųjų m. pabaigoje, salas supančiuose vandenyse pirmąkart pasirodė ginkluotas Kinijos laivas, lydimas trijų įprastų laivų. Pastebima, jog nuo

¹⁷³ “Status of activities by Chinese government vessels and Chinese fishing vessels in waters surrounding the Senkaku Islands,” Ministry of Foreign Affairs, žiūrėta 2017 kovo 25 d.,

<http://www.mofa.go.jp/files/000180283.pdf>

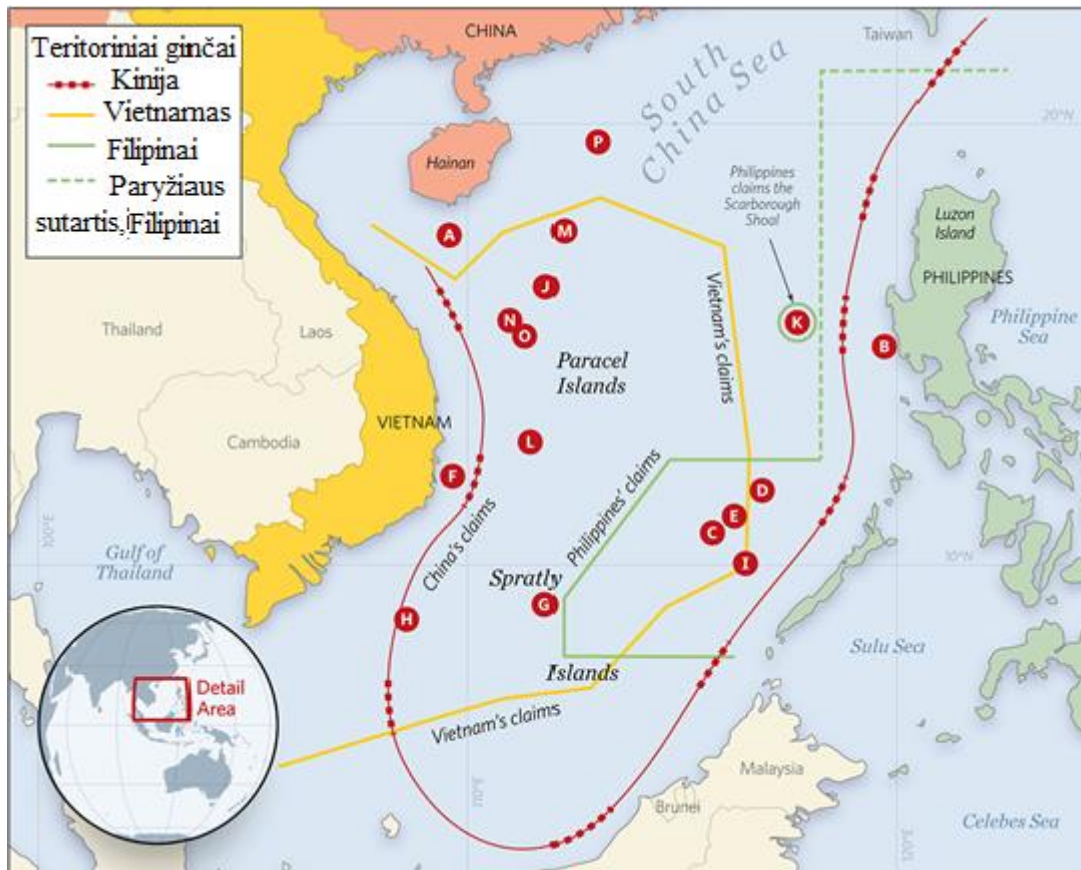
¹⁷⁴ Kiyoshi Takenaka, “Japan buys disputed islands, China sends patrol ships,” *Reuters*, rugsėjo 11, 2012,

<http://www.reuters.com/article/us-japan-china-idUSBRE88A0GY20120911>

¹⁷⁵ “China’s Maritime Disputes,” *supra* note 170.

tada teritorijoje plaukioja vis didesni ir labiau aprūpinti patuliniai laivai, savo ekipuote prilygstantys jūriniais koviniams laivams¹⁷⁶.

Be Diaoyu / Senkaku dispuo, nesutarimai dėl teritorijų Pietų Kinijos jūroje įtraukia ir kitas regiono valstybes (žr. 14 paveikslą):

14 pav. Kinijos disputai Pietų Kinijos jūroje

Cit. pagal The Heritage Foundation

Dėl Paracelio salų, nesutarimai vyksta tarp Kinijos, Taivano bei Vietnamo; Spratlio salos yra dispuo tarp Kinijos, Taivano, Malaizijos, Filipinų, Vietnamo bei Brunėjaus subjekto; Scarborough sekluma dalijama tarp Filipinų, Kinijos ir Taivano; jūrinės ribos Tonkin įlankoje nepasidalija Kinija ir Vietnamas. Visi nesutarimai susiję su nacionaline garbe bei prieiga prie žuvų, naftos bei dujų resursų, vieno svarbiausių jūrinių kelių pasaulyje valdymo.

¹⁷⁶ Robin Harding ir Charles Clover, "China steps up incursions around disputed Senkaku Islands," *Financial Times*, sausio 21, 2016, <https://www.ft.com/content/adf159d0-c007-11e5-846f-79b0e3d20eaf>

Paracelio salų vakarinę dalį 1974-aisiais okupavo Kinijos pajėgos, keliose vietose dislokavusios šalies vėliavą bei užgrobusias Pietų Vietnamo karinės įgulos bazę. Nuo tada teritoriją kontroliavo ir saloje karinę infrastruktūrą gerino Kinija, įrengusi pakilimo takus, dirbtinį uostą. Šiuose objektuose iki šiol veikia apie 1 000 Kinijos karių. 2012-aisiais, Vietnamas įteisino įstatymą dėl savo jurisdikcijos tiek Paracelio, tiek Spratlio salose, reikalaujamas pranešimo iš bet kurio užsienio laivo, kertančio teritoriją. Kaip atsaką, Kiniją paskelbė įkurianti Sansha miestą Paracelyje, kuris administruotų Paracelio bei Spratlio salas. 2014-aisiais JAV palengvino ginklų pardavimo Vietnamui embargo sąlygas, taip sudarydamos galimybę Vietnamui pirkti ginklus, gerinančius diskutuotinių teritorijų apsaugos galimybes. Tačiau įtampą sukėlė Kinija, kuomet įrengė žvalgomąsias naftos platformas. 2015-aisiais Kinijos Liaudies Išlaisvinimo Armija į salas atskraidino kovinį lėktuvą. 2016-aisiais Kinija paruošė antžeminių oro raketų platformas Woody saloje, esančioje Paracelio salyne. Pastebimas intensyvus karinės infrastruktūros salyne vystymas: įrengta 20 žvalgybos postų, trijuose iš kurių yra saugomi uostai, galintys priimti didelį jūrinių ir civilinių laivų skaičių. 4 postai turi mažesnius uostus, 5 salose yra įrengtos sraigtasparnių nusileidimo aikštelės, o Duncano salose – sraigtasparnių bazė. Jau minėtoji Woody sala turi ne tik antžeminių oro raketų platformas, tačiau ir kilimo taką bei angarus. Ši sala laikoma pagrindine salyno baze ir Kinija vykdo intensyvius žemės ploto didinimo darbus bei karinės infrastruktūros atnaujinimus¹⁷⁷. Nepaisant to, jog ne visuose žvalgybiniuose postuose įrengta reikšminga infrastruktūra ir daugelyje salų tėra vienas ar du pastatai, neatmetama, jog ateityje Kinija sieks toliau plėsti veiklą salyne.

Spratlio salų disputo pradžia laikomi 1988-ieji, kuomet Kinija išitraukė į ginkluotą konfliktą su Vietnamu, nuskandinusi tris Vietnamo laivus, taip pražudyti 74 jūreiviai. Ginkluotas susirėmimas įvyko ir 1996-aisiais, kuomet trys Kinijos jūriniai laivai 90 minučių kovėsi su ginkluota Filipinų valtimi prie Mischief rifo, priklausančio Spratlio salų grandinei. Šis incidentas atgaivino JAV ir Filipinų karinius ryšius, šalys surengė bendras pratybas, tačiau buvo teigiama, jog su Mischief rifo įvykiais tai nėra susiję. Tais pat metais, konflikto eskalacija sumažėjo dėl Kinijos ir Filipinų pasirašytos neįpareigojančios elgesio taisyklių sutarties, kurioje deklaruota siekti takaus teritorinio disputo sprendimo bei skatinti tarpusavio pasitikėjimą.

¹⁷⁷ “The Paracels: Beijing’s Other South China Sea Buildup,” Asia Maritime Transparency Initiative, žiūrėta 2017 kovo 25 d., <https://amti.csis.org/paracels-beijings-other-buildup/>

Vis dėlto, Filipinai ėmė eskaluoti situaciją 2011-aisiais, kuomet Pietų Kinijos jūrą ėmė vadinti Vakarų Filipinų jūra visuose oficialiuosiuose dokumentuose bei po metų įteisino naują pavadinimą administracine tvarka. Šis žingsnis sulaukė JAV senatorės Hillary Clinton palaikymo bendroje spaudos konferencijoje, kurioje JAV išreiškė paramą Filipinams, patiriantiems „teritorinio integralumo iššūkius“¹⁷⁸. 2012-aisiais Filipinai pasiuntė karinį laivą į Kinijos žvejybinių laivų pusę Scarborough seklumoje, taip iššaukdami Kinijos žvalgybinius laivus į teritoriją ir sukeldami dviejų mėnesių trukmės akistatą. Kinija ėmė taikyti ekonomines sankcijas vaisių iš Filipinų eksportui ir užtikrino patruliavimą teritorijoje, stabdžiusį Filipinų žvejybinę veiklą. Dvišalėms deryboms esant nesėkmingoms, Filipinai ieškojo užtarimo Azijos ir Ramiojo Vandenyno Šalių Ekonominio Bendradarbiavimo Organizacijoje bei siekė užsitikrinti JAV palaikymą. Filipinai inicijavo ir tarptautinio arbitražo bylą, tačiau Kinija atmetė kaltinimus ir atsisakė dalyvauti bylos nagrinėjimo procesuose. 2014-aisiais JAV pasirašė 10-ies metų trukmės karinę sutartį su Filipiniais, kuria įsipareigojo didinti rotacinės kariuomenės veiklą šalyje, vykdyti bendras pratybas ir gauti prieigą prie salyno uostų bei oro bazių. 2016-aisiais Nuolatinis Arbitražo Teismas Hagoje paskelbė, jog Kinija neturi teisės į Spratlio bei kitus salynus Pietų Kinijos jūroje, kadangi neatitinka JT Jūrų Teisės Konvencijos reikalavimų bei pažeidžia jūrinę aplinką plėsdama salų žemių plotą bei kurdama dirbtines salas. Tačiau Kinijos Užsienio Reikalų Ministerija atsisakė pripažinti teismo sprendimą¹⁷⁹. Dėl to Filipinų prezidentas paskelbė draudimą vykdyti žvejybinę veiklą Scarborough seklumoje, tačiau pastebėta, jog nesiimta aktyvių veiksmų ir siekta pagerinti ekonominius ryšius tarp dviejų valstybių neeskaluojant padėties salyne.

Problemą bandyta spręsti ir regioninių organizacijų pagalba, 2002-aisiais Kinijai bei Pietryčių Azijos Tautų Asociacijai pasirašius Deklaraciją dėl Šalių Veiksmų Pietų Kinijos Jūroje, siekiant sumažinti įtampą tarp šalių ir pateikti konfliktų sprendimo gaires. Nors nuo 2011-ųjų deramasi dėl teisinio įsipareigojimo šiai sutarčiai, realių veiksmų imtasi nebuvo. Įtampa regione pastaraisiais metais augo, šalims vis labiau ginkluojantis.

Apibendrinant padėtį Pietų Kinijos jūroje, galima pažymėti, jog disputai dėl teritorijų tarp regiono šalių trunka dešimtmečius. Situacija, eskaluojama tiek Kinijos, tiek kitų valstybių aktyvesnių veiksmų, lemia retų trumpalaikių ekonominių sankcijų įvedimą, prastinantį šalių bendradarbiavimą. Vis dėlto, diplomatiniai ir ekonominiai ryšiai dėl disputų nėra nutrūkę. Nors dvišaliai bandymai susitarti nei vieno salyno atveju nėra sėkmingi, trečiųjų šalių įsikišimas taip

¹⁷⁸ “China’s Maritime Disputes,” *supra* note 170.

¹⁷⁹ *Ibid.*

pat neatneša teigiamų rezultatų: JAV eskaluoja padėtį ir sukelia įtampą nuolat reikšdama paramą valstybėms, konfliktuojančioms su Kinija, taip provokuodama Kiniją imtis karinių veiksmų. Tuo tarpu Kinija nevensia demonstruoti vis augančių jūrinių pajėgumų ir naudojasi jais siekdama apsaugoti nuo pakrantės nutolusius angliavandenilio bei žuvų išteklių rezervus arba demonstruodama pranašumą prieš mažesnes kaimynines šalis pietų regione. Nepaisant „draugiško kaimyno“ politikos įgyvendinimo ir priklausymo regioninėms ekonominėms organizacijoms, Kinijos valdžia nėra linkusi diskutuoti Kinijos teritorinio integralumo klausimais.

6.2. Šiaurės Korėjos branduolinės programos grėsmė stabilumui regione

Po Šaltojo Karo pabaigos, Š. Korėja išplėtojo valstybinę ideologiją, kurioje pirmenybė teikiama karinių pajėgumų didinimui. Šalį valdant trečiajai Kim šeimos kartai, išvystyta mintis siekti tiek ekonominės plėtros, tiek branduolinių technologijų plėtros vienu metu, siekiant taikių ir karinių tikslų įgyvendinimo: „mokslinės socialistinės minties“ pritaikymo bei Korėjos revoliucijos tęstinumo¹⁸⁰. Šiuo metu, branduolinės valstybės statusas įtvirtintas konstitucija bei statutais, šalies propagandai skelbiant branduolinių ginklų, satelitinių raketų paleidimo sistemų bei branduolinių technologijų reikšmę šalies modernizacijai bei turtėjimui.

Kinija yra laikoma svarbiausia Šiaurės Korėjos sąjungininke, taip pat yra pripažinta didžiausia prekybos partnere ir pagrindine maisto, ginklų bei energijos tiekėja, padėjusia Kim Jong – unui išlaikyti valdžią, nepaisydama kitų šalių taikomų griežtų ekonominių sankcijų Šiaurės Korėjai¹⁸¹. Dėl glaudaus dvišalio bendradarbiavimo, Kinija atlieka esminį vaidmenį JAV politikoje Šiaurės Korėjos atžvilgiu, siekiant įgyvendinti Šiaurės Korėjos branduolinio ginklo bei balistinių raketų programų nutraukimą ir užtikrinti nusiginklavimą, garantuojantį taiką Korėjos pusiasalyje. Glaudūs ryšiai lemia Kinijos galią daryti įtaką Pchenjano politikai krizės arba karinės provokacijos atveju, kuomet JAV ir Pietų Korėjai nepavyksta užmegzti dialogo. Vis dėlto, besikartojantys Š. Korėjos branduoliniai bandymai bei balistinės raketos paleidimas 2016-aisiais komplikavo šalių tarpusavio santykius ir Kinija ėmė siekti aktyvesnio situacijos sprendimo per Šešiašalių Derybų mechanizmą.

Manoma, jog Kinija nenustoja teikti paramos Š. Korėjos režimui dėl šalies, kaip buferinės zonos tarp Kinijos bei Pietų Korėjos – JAV sąjungininkės, priimančios JAV

¹⁸⁰ “North Korea: Beyond the Six-Party Talks,” International Crisis Group, žiūrėta 2017 kovo 20 d., <https://www.crisisgroup.org/asia/north-east-asia/korean-peninsula/north-korea-beyond-six-party-talks>

¹⁸¹ Eleanor Albert ir Beina Xu, “The China-North Korea Relationship,” Council on Foreign Relations, žiūrėta 2017 kovo 20 d., <http://www.cfr.org/china/china-north-korea-relationship/p11097>

kariuomenę į bazes Korėjos pusiasalyje, reikšmės. Tuo atveju, jei režimas žlugtų ir susiformuotų vieninga, stipri Korėja, Kinijos pasienyje atsirastų tiesioginė karinė grėsmė. Istoriskai, per Š. Korėjos teritoriją į Kiniją XX a. pr. įsiveržė japonai, amžiaus viduryje kilo ir JAV įsiveržimo grėsmė. Bendradarbiavimas tarp Kinijos ir Š. Korėjos prasidėjo Korėjos karo metu, o 1961-aisiais, Kinijos – Šiaurės Korėjos Savitarpio Pagalbos bei Bendradarbiavimo ir Draugystės Sutartimi Kinija įsipareigojo prisidėti prie šalies gynybos nuo neišprovokuotos agresijos¹⁸². Š. Korėjos kaip buferinės zonos vaidmuo sumenko nuo 1979-ųjų, kuomet normalizavosi Kinijos santykiai su JAV; 1991-aisiais suiro Sovietų Sąjunga; 1992-aisiais normalizavosi Kinijos – P. Korėjos santykiai¹⁸³. Vis dėlto, XX a. pab. Š. Korėja įtikino Kinijos valdžią, jog režimo stabilumas yra neatsiejamas nuo šalies bendro stabilumo, taip užsitikrindama bent minimalią Kinijos ekonominę ir diplomatinę paramą bei bendradarbiavimą pasienio zonoje, užtikrinant sieną bandančių kirsti asmenų skaičiaus kontrolę¹⁸⁴. Be to, Š. Korėja yra viena iš nedaugelio valstybių, kurioms, kaip ir Kinijai, būdinga socialistinė politinė ideologija, kurią stengiasi puoselėti KKP. Sukurti glaudūs ekonominiai ryšiai lėmė ir dideles žmogiškojo bei finansinio kapitalo įplaukas iš Kinijos į Šiaurės Korėją, tad ryšių nutraukimas būtų nenaudingas abiem pusėms: krizės atveju Kinijai, turinčiai beveik 1 368 km. ilgio sieną su Š. Korėja, grėstų migrantų antplūdis, kuris galimai iššauktų ekonominės bei socialinės šalies padėties blogėjimą.

Vis dėlto, XXI-ojo a. pr. Š. Korėja ėmė kelti vis didesnę grėsmę Korėjos pusiasalio stabilumui: 2003-ųjų sausį vienašališkai nutraukta Branduolinio Ginklo Neplatavimo Sutartis. Siekiant spręsti pusiasalio stabilumo problemą, sukurtas Šešiašalių Derybų formatas. Šešiašalėse derybose dalyvauja Šiaurės bei Pietų Korėjos, JAV, Kinija, Japonija bei Rusija. Šis bendradarbiavimas pradėtas 2003-iaisiais, po Korėjos Liaudies Demokratinės Respublikos (Š. Korėjos) paskelbto pasitraukimo iš Branduolinio Ginklo Neplatavimo Susitarimo. Šešiašalių Derybų tikslas yra rasti veikimo būdą, užtikrinantį saugumą bei stabilumą Korėjos pusiasalyje. Derybų iniciatorė buvo JAV, tačiau derybos vykdomos Pekine, Kinijoje. **JAV** tikslas – Derybas naudoti kaip mechanizmą, siekiant pažangos daugiašaliame dialoge dėl Š. Korėjos branduolinės programos. Šalis siekia susitarti dėl branduolinio ginklo neplatavimo bei branduolinių technologijų plėtros priemonių vystymo nutraukimo. Taip pat norima išsiderėti

¹⁸² Timothy S. Rich, "China – North Korea Relations: Pitfalls and Possibilities," China Policy Institute, žiūrėta 2017 kovo 20 d., <https://cpianalysis.org/2017/02/24/china-north-korea-relations-pitfalls-and-possibilities/>

¹⁸³ Tianyi Wang, "Small State, Big Influence: China's North Korea Policy Dilemma," Georgetown Journal of Asian Affairs, žiūrėta 2017 kovo 20d., [https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/712752/GJAA%201.1%20Wang.pdf;sequence](https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/712752/GJAA%201.1%20Wang.pdf;sequence=1)

1

¹⁸⁴ Eleanor Albert ir Beina Xu, *supra* note 181.

teisę tikrinti Š. Korėjos branduolinę programą. **Š. Korėja** Šešiašalėse Derybose siekia užsitikrinti susitarimą dėl nepuolimo iš JAV pusės, bei ekonominę pagalbą iš kitų į derybas įsitraukusių valstybių. **Pietų Korėjos** pagrindinis tikslas yra pasiekti Š. Korėjos nusiginklavimą bei suvienyti dvi pusiasalio valstybes į vieną. Siekiant susijungimo, P. Korėja tikisi, jog Š. Korėjos ekonomika bus liberalizuojama bei jai bus teikiama didesnė parama. **Kinija**, pagrindinė Š. Korėjos prekybos partnerė, tikisi Derybų metu sutarti dėl didesnės paramos maistu bei energija izoliuotai valstybei, siekdama sumažinti nukentėjusiųjų, prieglobsčio ieškančių Kinijoje, skaičių. **Rusijos** pagrindinis tikslas – išsiderėti nuolaidas, leidžiančias jai didinti įtaką Šiaurės Rytų Azijoje. Vis dėlto, dėl agresyvaus Š. Korėjos elgesio, Rusija ėmė remti JT sankcijas šaliai. **Japonija** prisijungė prie Derybų dėl grėsmės nacionaliniam saugumui.

Po derybų 2005-ųjų rugsėjį, Šiaurės Korėja sutiko nutraukti branduolinę programą ir įsileisti stebėtojus mainais į maistą ir energetinę pagalbą, tačiau 2006-aisiais paleido ilgo nuotolio raketą. JT pasmerkė šalį ir apribojo su raketomis susijusių prekių bei technologijų pardavimus šaliai, vėliau įvestos sankcijos bet kokios karinės technikos ir jos dalių, prabangos prekių, techninių konsultacijų importui bei eksportui; nuspręsta išaldyti asmenų, tiesiogiai ar netiesiogiai susijusių su Š. Korėjos branduoline programa, finansinį turtą bei ekonominius resursus, esančius užsienio šalyse¹⁸⁵. 2007-ųjų vasarį Kinijos pastangomis Šiaurės Korėja vėl įsijungė į derybas dėl nusiginklavimo. 2008-aisiais paskelbta, jog Š. Korėja gamina ginklams tinkamą plutonį, o 2009-aisiais atliktas branduolinis bandymas paskatino JAV siekti griežtesnių sankcijų šaliai, JT įvedė dar griežtesnes ginklų importo nutraukimo sankcijas. Tačiau 2010-aisiais Š. Korėja išplatino pranešimą, jog vykdoma urano sodrinimo programa. Aktyvi branduolinio ginklo programa ir branduolinių bombų bandymai įvykdyti ir 2009-aisiais, 2013-aisiais bei dukart 2016-aisiais, 2012-aisiais bei 2016-aisiais šalis sėkmingai išbandė ilgojo nuotolio balistines raketas. 2013-aisiais metais Š. Korėjai paleidus palydovą į kosminę erdvę, JT pritaikė sankcijas asmenims bei organizacijoms, susijusioms su kosmoso programa, išaldant jų turtą bei sankcionuojant dar daugiau prabangos prekių¹⁸⁶. 2016-ųjų bandymai buvo sankcionuoti įgalinant valstybes apieškoti krovinius, vežamus į Š. Korėją, ieškant kontrabandinių prekių bei galiausiai 800 mln. JAV dolerių apribotas Š. Korėjos anglies eksportas¹⁸⁷. Nerimą tarptautinėje sistemoje kelia ir faktas, jog šalis nepasirašiusi Visuotinės

¹⁸⁵ “Security Council imposes sanctions on DPR Korea after its claimed nuclear test,” United Nations, žiūrėta 2017 kovo 20d., <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=20261&Cr=DPRK&Cr1=#.WN92GpMGPiV>

¹⁸⁶ Ben Westcott ir Joyce Tseng, “Timeline: North Korea nuclear tests versus United Nations sanctions,” *CNN*, sausio 20, 2017, <http://edition.cnn.com/2017/01/20/asia/north-korea-nuclear-sanctions-timeline/>

¹⁸⁷ *Ibid.*

Branduolinių Bandymų Uždraudimo Sutarties bei nėra Raketų Technologijų Kontrolės Režimo narė¹⁸⁸. Besikartojantys Š. Korėjos branduoliniai bandymai pavertė šalį tiesiogine grėsme Kinijai. Š. Korėjos siekis demonstruoti augančius branduolinius pajėgumus bei atgrasyti užsienio jėgas nuo kišimosi į šalies politinį, ekonominį gyvenimą lemia JAV – Japonijos – P. Korėjos aljanso stiprėjimą siekiant atremti provokacijas, JAV karinių pajėgumų koncentracijos regione augimą ir priešraketinių gynybos sistemų diegimą pusiasalyje¹⁸⁹, kas nėra palanku Kinijai. Režimo nenuspėjamumas lemia ir augantį Kinijos nerimą dėl tikimybės, jog Š. Korėja, nepaisant koncentracijos į JAV bei P. Korėją, atakuos Kinijos teritorijas.

2017 m. kovo 5 d., artėjant Kinijos prezidento Xi Jinping vizitui į JAV, Š. Korėja paleido 4 balistines raketas į vandenį 300 km. atstumu nuo Japonijos šiaurės – vakarų pakrantės¹⁹⁰. Dar viena provokacija įvyko balandžio 4 d., kuomet paleista balistinė raketa nusileido Japonijos jūroje¹⁹¹. Japonija bei Pietų Korėja pasmerkė Š. Korėjos veiksmus, naujasis JAV prezidentas D. Trumpas užtikrino Japonijos ministrą – premjerą Shinzo Abe, jog svarstomos įvairios galimybės, įskaitant ir karinius veiksmus prieš šalį¹⁹². Tuo tarpu Kinijos Užsienio Ministerijos atstovė ragino laikytis JT Saugumo Tarybos rezoliucijų ir skatino susijusias valstybes elgtis santūriai¹⁹³. Ši provokacija tapo viena iš balandžio 6 d. prasidėjusio dviejų dienų trukmės prezidentų Mar-a-Lago susitikimo temų. Nors JAV valstybės sekretorius Rexas Tillersonas užtikrino, jog šalių vadovai susitarė veikti kartu, jog Š. Korėjos problema būtų išspręsta „taikiai“ bei „patvirtino savo įsipareigojimus dėl Korėjos pusiasalio nusiginklavimo bei įsipareigojo didinti bendradarbiavimą ir dirbti kartu su tarptautine bendruomene siekiant įtikinti [Š. Korėją] taikiai išspręsti problemą bei nutraukti neteisėtas ginklų programas“¹⁹⁴, balandžio 8 d. JAV vienašališkai nusprendė pasiūsti kovinę laivyno flotilę į Korėjos pusiasalį¹⁹⁵, o D. Trumpas savo „Twitter“ paskyroje paskelbė, jog „Šiaurės Korėja ieško problemų. Jei Kinija nuspręs padėti, bus puiku. Jei ne, mes problemą išspręsimė

¹⁸⁸ “North Korea,” Nuclear Threat Initiative, žiūrėta 2017 kovo 20 d., <http://www.nti.org/learn/countries/north-korea/>

¹⁸⁹ Tianyi Wang, *supra* note 183.

¹⁹⁰ Alexander Harriet, “Sending US warships is to North Korea 'prudent', says US, as world braces for further missile tests,” *The Telegraph*, balandžio 9, 2017, <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/09/sending-us-warships-north-korea-prudent-says-us-world-braces/>

¹⁹¹ Joshua Berlinger, Barbara Starr ir Paula Hancocks, “North Korea fires ballistic missile as Trump, Xi prepare to meet,” *CNN*, balandžio 6, 2017, <http://edition.cnn.com/2017/04/04/asia/north-korea-projectile/>

¹⁹² Tom Phillips, “Chinese president Xi Jinping arrives for first meeting with Donald Trump,” *The Guardian*, balandžio 6, 2017, <https://www.theguardian.com/us-news/2017/apr/06/trump-china-meeting-xi-jinping-mar-a-lago#img-1>

¹⁹³ Joshua Berlinger, Barbara Starr ir Paula Hancocks, *op. cit.*

¹⁹⁴ Jeremy Diamond ir Kevin Liptak, “Trump, Xi have 'candid,' 'positive' talks in Florida,” *CNN*, balandžio 8, 2017, <http://edition.cnn.com/2017/04/07/politics/trump-xi-candid-talks/>

¹⁹⁵ Alexander Harriet, *op. cit.*

be jų!“¹⁹⁶. Š. Korėjai pagrašinus imtis branduolinio atsako, prie JAV kovinės flotilės prisijungė ir Japonijos karo laivai¹⁹⁷. Bendromis dvišalėmis pratybomis siekiama demonstruoti jėgą, turinčią atgrasyti Š. Korėją nuo tolimesnių raketų bei branduolinių ginklų bandymų.

JAV dar labiau sugriežtino poziciją ir dėl ekonominių sankcijų taikymo Š. Korėjai. Reuters teigimu, Trumbo administracija svarsto tiek vienašales, tiek daugiašales, per JT įgyvendinamas sankcijas: naftos embargą, oro linijų veiklos stabdymą bei nuobaudas Kinijos bankams, vykdančioms operacijas su Pchenjanu, draudimą samdyti darbo jėgą iš Š. Korėjos bei visiškai uždrausti anglies bei jūros gėrybių (prekių, sudarančių didelę šalies eksporto dalį), importą iš Š. Korėjos¹⁹⁸. Nors Kinija, dėl augančios Š. Korėjos grėsmės, sutiko taikyti griežtesnes ekonomines sankcijas dar 2016-aisiais, nėra aišku, ar JAV pavyks pasiekti susitarimą su visomis Šešiašalių Derybų šalimis bei JT narėmis dėl naujų sankcijų taikymo.

Apibendrinant, Š. Korėjos orientacija į karinių pajėgumų vystymą bei nuolatinės provokacijos rodant branduolinės galios augimą ir siekiant atgrasyti kitas valstybes, sukelia saugumo dilemą Korėjos pusiasalyje. Nepaisant sąlyginai gerų ryšių tarp šalies bei Kinijos, ekonominio bei humanitarinio bendradarbiavimo, Kinijos gerovei neprognozuojama kaimynystė kelia grėsmę dėl galimo branduolinio išpuolio ir migrantų krizės Š. Korėjos žlugimo atveju. Besikartojantys branduoliniai bandymai užtraukė Š. Korėjai JT sankcijas ir pasmerkimą. Nors JAV iniciatyva siekta diplomatiškai išspręsti problemą Šešiašalių Derybų formate, besiskiriantys dalyvių tikslai neleido pasiekti norimų rezultatų. Vis dėlto, bendru derybų objektu galima laikyti Š. Korėjos nusiginklavimą ir branduolinės programos nutraukimą mainais į ekonominę bei humanitarinę pagalbą šaliai. Kinijai, kaip svarbiausiai Š. Korėjos prekybos bei politinei partnerei, tenka sunki užduotis siekiant subalansuoti strateginio saugumo poreikius bei Š. Korėjos nuginklavimo tikslus su ekonominės pagalbos šaliai ribojimu. 2017-ųjų metų balistinių raketų bandymai lėmė vienašalius JAV veiksmus, prie kurių prisijungė ir Japonija, siekiant demonstruoti jėgą ir atgrasyti Š. Korėją nuo tolimesnių bandymų. Nepaisant nuolatinio Kinijos raginimo problemą spręsti taikiais būdais, nėra aišku, kokios bus tolimesnės sankcijos Š. Korėjai ir ar jos neišprovokuos karinių veiksmų Korėjos pusiasalyje įgyvendinimo bei kokią įtaką tai turės ekonominiams santykiams tarp šalių.

¹⁹⁶ Donald J. Trump, „Twitter“ socialinio tinklalapio asmeninė paskyra, balandžio 11, 2017, <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/851767718248361986>

¹⁹⁷ Justin McCurry ir Benjamin Haas, „Japanese warships to join US fleet near North Korea as tensions rise,“ *The Guardian*, balandžio 12, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/12/japanese-warships-join-us-fleet-north-korea>

¹⁹⁸ David Brunnstrom ir Matt Spetalnick, „Exclusive: North Korea oil imports, airline among possible U.S. sanctions targets - sources,“ *Reuters*, balandžio 13, 2017, <http://www.reuters.com/article/us-usa-northkorea-options-exclusive-idUSKBN17F030>

6.3. Kinijos ir Rusijos santykiai Centrinės Azijos regione

Centrinė Azija yra svarbi geografinė prasme, kadangi ribojasi tiek su Rusija, tiek su Kinija. Taip pat regionas pasižymi ekonominiu potencialu dėl didelės rinkos, gausios populiacijos bei gamtinių resursų išteklių ir, esant palankioms sąlygoms, galėtų tapti visiškai savarankiškas. Bendri ekonominiai CA pajėgumai yra apie 60 mln. gyventojų populiacija bei bendras apie 114 mlrd. BVP¹⁹⁹. Regionas svarbus ir tuo, jog jame jungiasi daugelis Eurazijos transporto koridorių bei dėl išplėtotų transporto bei komunikacijų tinklų. Šios priežastys lemia didžiųjų galių susidomėjimą regionu bei siekius jame įsitvirtinti. Istoriniu požiūriu, nuo XIX a. beveik visa Centrinė Azija buvo Rusijos imperijos dalimi. Daugiau nei 70 metų Sovietų Rusijos valdžios taip pat lėmė, jog CA ir Rusiją sieja glaudūs kultūriniai, informaciniai, ekonominiai bei saugumo ryšiai. Regiono valstybės, 1991-aisiais tapę nepriklausomomis, ekonomiškai, energetiškai, kariniu bei politiniu aspektais liko priklausomos nuo Rusijos dėl alternatyvų trūkumo bei susiformavusių ryšių. Strateginis Rusijos tikslas buvo išlaikyti įtaką artimojo užsienio valstybėms per dvišalius santykius bei Rusijos remiamas regionines daugiašales organizacijas – ekonominę Centrinės Azijos Bendradarbiavimo Organizaciją, karinę Kolektyvinio Saugumo Sutarties Organizaciją bei politinę Nepriklausomų Valstybių Sandraugos organizaciją²⁰⁰. 2000-aisiais, su prezidento V. Putino atėjimu į valdžią, regioninė Rusijos politika buvo sustiprinta ir dėmesys santykiams su CA valstybėmis ėmė augti. Tačiau regiono geostrateginė padėtis bei gamtinių išteklių gausa jame lemia ir Kinijos interesų intensyvumą. Nors Rusija šiuo metu dominuoja regione dėl aukšto lygio politinių veikėjų savitarpio draugystės, nedemokratiškos CA režimų palaikymo, bendradarbiavimo saugumo aspektais bei investicijų dydžio regione, Kinijos ekonominės galios augimas gali pakeisti susiformavusią galių pusiausvyrą ir taip sukelti konfliktą tarp dviejų didžiųjų galių.

Siekiant sukurti bendradarbiavimo tarp CA šalių mechanizmą, 2007-aisiais įgyvendinta trišalė muitų sąjunga tarp Baltarusijos, Kazachstano bei Rusijos. 2008-ųjų krizė lėmė ekonominės integracijos spartą ir 2010-aisiais Rusija, Kazachstanas bei Baltarusija įsteigė muitų sąjungą, kuria panaikino prekybos tarifus ir muitinės kontrolę, įtvirtino bendrus tarifus importui iš ne sąjungos šalių. 2011-aisiais šalys pasirašė Bendros Ekonominės Erdvės susitarimą, įgyvendintą 2012-aisiais. 2014-aisiais buvo pasirašyta **Eurazijos Ekonominės**

¹⁹⁹ Marat Tazhin, "The Geopolitical Role of the Main Global Players in Central Asia," *American Foreign Policy Interests* 30 (2008): 63, <https://www.ncafp.org/articles/08%20the%20geopolitical%20role%20of%20the%20main%20global%20players%20in%20central%20asia.pdf>

²⁰⁰ Fabio Indeo, *The Eurasian Economic Union and the Silk Road Economic Belt: the impact of the Sino-Russian geopolitical strategies in the Eurasia region* (Maastricht School of Management, 2016), 4.

Sąjungos sutartis, prie kurios vėliau prisijungė ir Armėnija. Sutartis buvo ratifikuota 2015-aisiais, tais pat metais savo narystę formaliai įtvirtino Kirgizija. Eurazijos Ekonominės Sąjungos, kurios narėmis tapo Rusija, Kazachstanas, Kirgizija, Baltarusija bei Armėnija, tikslu tapo regioninė ekonominė integracija, laisvas prekių, paslaugų, kapitalo bei darbo judėjimas, integruota bei harmonizuota sektorinė politika. EES turi padėti skatinti ekonominę plėtrą, didinti ekonomikų konkurencingumą bei tarpusavio bendradarbiavimą, kurti stabilią plėtrą ir didinti šalių – narių gerovę²⁰¹. EES, kartu su ŠBO, tapo esminiais Rusijos galios bei įtakos regione instrumentais: ekonominės integracijos bei politinio bendradarbiavimo mechanizmai, kartu su dvišalėmis iniciatyvomis saugumo klausimais lėmė, jog Rusija išliko esmine ekonomine, politine galia bei saugumo teikėja regione.

Nepaisant iškeltų ekonominės plėtros tikslų, pastebima, jog EES didina Rusijos dominavimą regione bei riboja mažiau išsivysčiusių CA šalių santykius su Vakarais, kadangi kyla išoriniai tarifai ir sumažėja prieiga prie globalių rinkų. Sąjunga taip pat gali virsti institucionalizuotu Rusijos įtakos kaimyninėms valstybėms mechanizmu, kuriuo bus siekiama įgyvendinti naują tarptautinę tvarką. EES neatnešė apčiuopiamos ekonominės naudos: prekybos disputai, sankcijos bei regioninė krizė lėmė, jog prekyba EES viduje krito 26% 2015-aisiais²⁰². Sąjungos neefektyvumas lėmė ir CA valstybių suinteresuotumą ieškoti kitų bendradarbiavimo formatų, pavyzdžiui, įsitraukti į „Naujojo Šilko Kelio“ projektą, kurį siūlo Kinija. „Naujojo Šilko Kelio“ projekto patrauklumą CA lemia taikios plėtros koncepcija bei siūlomos didelės infrastruktūrinės investicijos, reikalingos ekonominius sunkumus patiriančioms valstybėms. Taip pat įsitraukimas lemtų mažesnę priklausomybę nuo Rusijos, kurios ekonominė galia menksta ir kurią, kaip didžiausią CA valstybių ekonominių mainų partnerę, jau pakeitė Kinija. 2000-aisiais, Kinijos ir CA prekyba siekė apie 1 mlrd. JAV dolerių, o 2013-aisiais, paskelbus „Naujojo Šilko Kelio“ iniciatyvą, prekybos apimtys siekė 50 mlrd. JAV dolerių. Nuolat augančios energijos ir gamtinių resursų reikmės Kiniją paskatino bandyti įsivirtinti regione: iš Kazachstano importuojama nafta, dujos bei uranas, iš Turkmėnistano bei Uzbekistano – dujos, Kirgizijoje veikia Kinijos aukso kasyklos, o Tadžikistane, be aukso kasyklų, ieškoma retųjų mineralų. Dauguma Kinijos iki šiol finansuotų infrastruktūros projektų CA šalyse – keliai, geležinkeliai ir dujotiekiai – šias šalis jungia su Kinija²⁰³.

²⁰¹ “Eurasian Economic Union,” Eurasian Economic Union, žiūrėta 2017 kovo 21 d., <http://www.eaunion.org/?lang=en#about>

²⁰² “The Eurasian Economic Union: Power, Politics and Trade,” International Crisis Group, žiūrėta 2017 kovo 21 d., <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/eurasian-economic-union-power-politics-and-trade>

²⁰³ Catherine Putz, “Will All Roads in Central Asia Eventually Lead to China?,” *The Diplomat*, birželio 9, 2015, <http://thediplomat.com/2015/06/will-all-roads-in-central-asia-eventually-lead-to-china/>

Ilgą laiką Kinijos veiklą CA Rusija vertino kritiškai, kaip geopolitinę konkurenciją. Tačiau po karinės galios demonstravimo Ukrainoje, Vakarams pritaikius sankcijas Rusijai, šalių bendradarbiavimas regione tapo naująja strategija. Rusija tikisi, jog Kinijos sutikimas pripažinti EES ir svarstyti šią sąjungą kaip dialogo narę svarstant su „Naujojo Šilko Kelio“ projektu susijusias problemas bus žingsnis į tarptautinį EES pripažinimą; leis Rusijai dalyvauti Kinijos dvišaliuose santykiuose su CA šalimis ir juos kontroliuoti; atvers prieigą prie investicijų iš Kinijos, tapusių svarbiu išteklių šaltiniu sulaukus ES sankcijų. Kinija, siūlydama investicijas į ekonomiką, nedemonstravo susidomėjimo vykdyti pokyčius CA valstybių, susiduriančių su korupcija ir neefektyviu valdymu, politinėse santvarkose. Tad, šiuo metu, regione įsitenka tiek ekonominės Kinijos, tiek istoriškai įsitvirtinusios politinės Rusijos galios ambicijos. Suvokiant, jog Kinijos ekonominė galia ateityje tik augs, tikimasi, jog susitarimas dėl bendradarbiavimo leis Rusijai ir toliau išlaikyti regiono politinės galios bei saugumo teikėjos statusą²⁰⁴. Tokia padėtis tenkintų tiek mažąsias CA valstybes, kurioms pavojinga per didelė tiek Rusijos, tiek Kinijos įtaka, tiek Kiniją, kuri nerodo ambicijų spręsti politinius bei saugumo klausimus CA regione ir yra suinteresuota plėsti ekonominius ryšius.

Apibendrinant galima teigti, jog Centrinės Azijos valstybėms yra naudingas Kinijos bei Rusijos atsigręžimas į regioną. Abi valstybės yra palankios partnerės, kadangi jų teikiama parama galima pasinaudoti siekiant ekonominės plėtros tikslams pasiekti, bet išlaikyti esamas politines sistemas. Rusija regionui gali garantuoti saugumą nuo išorinių grėsmių, tuo tarpu Kinija – ekonominę pagalbą. Nors tiek Kinija, tiek Rusija turi skirtingus tikslus regione, šiuo metu jų ambicijos nesikerta tarpusavyje ir leidžia siekti bendradarbiavimo Eurazijos Ekonominės Sąjungos bei „Naujojo Šilko Kelio“ projekto rėmuose.

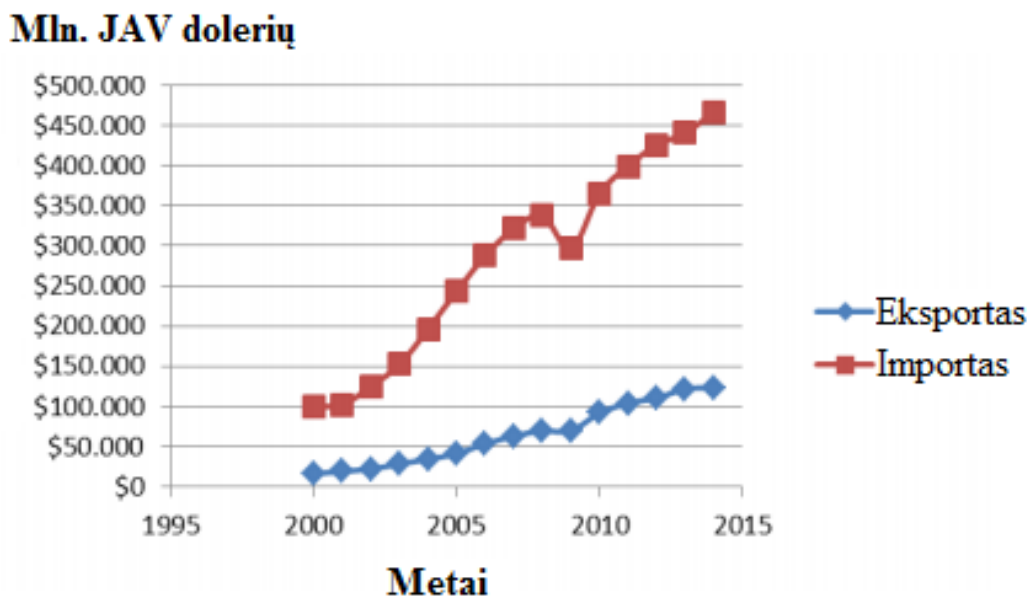
6.4. Kinijos ir JAV ekonominės plėtros varžybos

Tiek bendradarbiavimo, tiek konkurencijos elementai JAV bei Kinijos santykiuose yra pastebimi nuo pat diplomatinė santykių užmezgimo 1980-ųjų pradžioje. Tai lemia vertybiniai, ideologiniai, socialinių sistemų ir požiūrio į žmogaus teises skirtumai. Nors JAV bei Kinijos santykiai tampa vis labiau tarpusavyje ekonomiškai priklausomi, tuo pat metu jie sudėtingėja. Nepaisant to, jog abi valstybės suvokia bendradarbiavimo ir konkurencijos suvaldymo poreikį bei abiejų valstybių dalyvavimo sprendžiant globalias problemas svarbą, nuolat auga ir įtampos taškų skaičius: pradedant Kinijos neatitikimu JAV demokratinio bei ekonomiškai liberalaus

²⁰⁴ Mathieu Duchâtel ir kt., „Eurasian integration: Caught between Russia and China,“ European Council on Foreign Relations, žiūrėta 2017 kovo 21 d., http://www.ecfr.eu/article/essay_eurasian

pasaulio vizijai ir baigiant išoriniais politiniais nesutarimais dėl disputų tarp Kinijos bei JAV sąjungininkių Pietų Kinijos jūroje, santykių su Šiaurės Korėja klausimais. Vis dėlto, pasibaigus B. Obamos kadencijai ir į valdžią atėjus D. Trumpui bei pradėjus „pirmenybė Amerikai“ politiką, ekonominės galios varžybose įvyko pokyčiai.

1979-aisiais prasidėjęs Kinijos atsivėrimas JAV buvo priimtas kaip taikaus kilimo požymis. Šiandien abi šalys yra didžiausios pasaulio ekonomikos ir yra tarpusavyje ekonomiškai priklausomos (žr. 15 pav.):

15 pav. JAV prekių importo ir eksporto su Kinija duomenys (2000 m. – 2015 m., mln. JAV dolerių)

Cit. pagal European Parliament

Vertinant pateiktus duomenis, galima pastebėti, jog beveik visą laikotarpį, tiek importas, tiek eksportas tarp šalių augo, išskyrus 2008-ųjų pasaulinės finansų krizės laikotarpį, kuomet importas sumažėjo apie 50 000 milijonų, taip pat nežymiai menko eksportas. Vis dėlto, JAV prekybos deficitas nuolat augo: laikotarpio pradžioje siekęs apie 80 000 mln. JAV dolerių per 14-ką metų jis pasiekė beveik 350 000 mln. JAV dolerių ribą. 2016-aisiais Kinija buvo pirma pagal prekių importą į JAV ir užėmė 15,9% visos JAV prekybos²⁰⁵; atitinkamai, JAV buvo pirma pagal prekių eksportą iš Kinijos²⁰⁶. Nepaisant naudos iš prekybos, JAV vyrauja nuomonė, jog Kinijos įsigalėjimą prekyboje lemia elgsena ne pagal rinkos ekonomikos

²⁰⁵ “Top Trading Partners - December 2016,” United States Census Bureau, žiūrėta 2017 kovo 21 d., <https://www.census.gov/foreign-trade/statistics/highlights/top/top1612yr.html>

²⁰⁶ “China,” The Observatory of Economic Complexity, žiūrėta 2017 kovo 21 d., <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/chn/>

taisykles: valdžios intervencija iškreipia prekybą bei investicijų srautus, prekybą riboja diskriminuojantys įstatymai, darantys įtaką užsienio įmonių veiklai Kinijoje.

Auganti ekonominė – prekybinė Kinijos galia tiek pasauliniu, tiek regioniniu mastu, lėmė, jog Kinija ėmė vis labiau įsitvirtinti kaip svarbiausia ekonominė partnerė Azijos – Ramiojo vandenyno regione. Azijos – Ramiojo vandenyno regionas turi strateginę reikšmę JAV: po II-ojo Pasaulinio Karo, regiono valstybės turėjo reikšmę siekiant sulaikyti komunizmo plitimą, šiuo metu – bandant atsverti Kinijos iškilimą. Azijos – Ramiojo vandenyno regiono prekyba su Kinija augo nuo 8% iki 17,5% per 2000-ųjų – 2012-ųjų laikotarpį, o prekyba su JAV krito nuo 21% iki 10% per tą patį laikotarpį²⁰⁷. Priešingos šalių prekybos tendencijos lėmė JAV prezidento B. Obamos rebalansavimo ir „Ašies Azijoje“ politikos pradžią.

Rebalansavimu bei „Ašimi Azijoje“ apibendrinama politika, reiškianti JAV užsienio, ekonominės bei karinės politikos gravitacijos centro perkėlimą į Azijos – Ramiojo vandenyno regioną. B. Obamos kadencijos metu JAV ėmėsi ekonominio iššūkio Kinijai kūrimo: Ramiojo Vandenyno Prekybos Sutartis, dėl kurios suderėta 2015-aisiais, turėjo įtraukti daugumą Azijos valstybių į naują ekonominio bendradarbiavimo formatą, Kiniją paliekant už sutarties ribų. Ramiojo Vandenyno partnerystė turėjo būti regionine laisvos prekybos sutartimi tarp JAV, Australijos, Brunėjaus, Kanados, Čilės, Japonijos, Malaizijos, Meksikos, Naujosios Zelandijos, Peru, Singapūro bei Vietnamo, siekiant liberalizuoti prekybą beveik visomis prekėmis bei paslaugomis, į kurią įeity taisyklėmis paremti įsipareigojimai, įskaitant ir jau esamus PPO rėmuose²⁰⁸. Įgyvendinta, Sutartis panaikintų tarifinius bei netarifinius barjerus prekybai bei investicijoms tarp dalyvių ir būtų pagrindas ateities prekybos paktams tarp Sutarties narių bei kitų valstybių. Prezidento B. Obamos kadencijos metu JAV derėjosi dėl rinkos prieigos prekėms, paslaugoms bei žemės ūkio produkcijai su šalimis, su kuriomis šiuo metu neturi laisvos prekybos sutarčių: Brunėjumi, Japonija, Malaizija, Naująja Zelandija bei Vietnamu, taip pat su visomis Sutartį turinčiomis pasirašyti valstybėmis dėl intelektinės nuosavybės teisių, prekybos paslaugomis, viešųjų pirkimų, investicijų, produktų kilmės taisyklių nustatymo, konkurencijos, aplinkosaugos klausimais.

Įgyvendinta Ramiojo Vandenyno Prekybos Sutartis leistų JAV pasiekti strateginius tikslus: tai B. Obamos Administracijos „rebalansavimo“ Azijos – Ramiojo vandenyno regione pareiškimas, galintis keisti ekonominę regiono architektūrą. Kaip pirmaujantis ekonominis

²⁰⁷ Roberto Bendini, “United States - China relations: a complex balance between cooperation and confrontation,” European Parliament, žiūrėta 2017 kovo 21 d.,

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA\(2016\)570464_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA(2016)570464_EN.pdf)

²⁰⁸ Ian F. Fergusson, Mark A. McMinimy ir Brock R. Williams, *The Trans-Pacific Partnership (TPP): In Brief* (Congressional Research Service, 2016), 1.

komponentas administracijos “strateginiame regiono rebalansavime”, Ramiojo Vandenyno Prekybos Sutartis leistų JAV užtikrinti esamas sąjungas, plėtoti JAV “švelniąją galią”, skatinti šalis įgyvendinti labiau JAV draugišką užsienio politiką, kurti gilesnius diplomatinius ir saugumo ryšius²⁰⁹. Sutartis padidintų bendrą JAV įtaką ekonomiškai dinamiškame Azijos – Ramiojo vandenyno regione bei plėtotų JAV lyderystę nustatant bei keičiant prekybos taisykles regione bei potencialiai daugiašalėje prekybos sistemoje PPO rėmuose²¹⁰. Ekonomiškai, Sutartis sujungtų grupę valstybių, kartu sudarančių apie 40% globalaus BVP bei trečdalį pasaulinės prekybos. JAV, bendradarbiaudama su visomis į Sutartį įtrauktomis valstybėmis, užimtų pirmaujančią padėtį kuriant prekybos taisykles regione²¹¹, apribodama Kinijos ekonominės plėtos galimybes.

Vis dėlto, pasikeitus JAV administracijai ir prezidentu tapus D. Trumpui, tolimesnė Ramiojo Vandenyno Prekybos Sutarties ateitis yra miglota, kadangi prezidentas pasirašė oficialų įsaką, skelbiantį JAV pasitraukimą iš Sutarties. Naujojo JAV prezidento D. Trumpo užsienio politika, kurios pagrindinis šūkis yra „pirmenybė Amerikai“, lemianti atsigrėžimą į Amerikos vidaus ekonomiką, yra palanki Kinijai: vietoje daugiašalės Ramiojo Vandenyno Prekybos Sutarties ir prekybos sąlygų pasirinktoms valstybėms gerinimo, siekiant apriboti Kinijos eksportą, naujoji administracija teikia pirmenybę deryboms dėl laisvos dvišalės prekybos. Izolacionistinės politikos tendencijos JAV ir rebalansavimo politikos nutraukimas leistų Kinijai įsigalėti regione.

Kita vertus, prezidentas D. Trumpo rinkiminės kampanijos metu teigė, jog Kinija prekiauja nesąžiningai, taiko dempingą bei manipuliuoja valiuta tam, jog Kinijos prekės būtų pigesnės, todėl jai galimai bus pritaikyti prekybos tarifai, galintys siekti net 45%. Siekiant mažinti prekybos deficitą, D. Trumpas pasirašė vykdomuosius įsakymus dėl griežtesnio antidempingo įstatymo taikymo bei didesnių baudžiamųjų muitų taikymo prekėms, kurios buvo dempinguojamos užsienio šalių²¹². Šioji izolacionistinė politika prieštarautų PPO prekybos taisyklėms bei su prekyba susijusiems JAV vidaus interesais. Dėl ekstensyvios

²⁰⁹ Brock R. Williams ir kt., *The Trans-Pacific Partnership: Strategic Implications* (Congressional Research Service, 2016), 1-5.

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ Ian F. Fergusson, Mark A. McMinimy ir Brock R. Williams, *The Trans-Pacific Partnership (TPP) Negotiations and Issues for Congress* (Congressional Research Service, 2015), Summary.

²¹² Charles Wallace, “Crunch Time For Trump On China Trade,” *Forbes*, balandžio 3, 2017, <https://www.forbes.com/sites/charleswallace1/2017/04/03/crunch-time-for-trump-on-china-trade/#6c2531b45d99>

tarpusavio prekybos, ekonominis karas labiausiai paveiktų vidutines pajamas turinčius JAV vartotojus, kurie netektų prieigos prie pigių kiniškų prekių²¹³.

Ekonominiai dvišaliai santykiai taip pat buvo aptarti balandžio 6 d. prezidentų susitikime Mar-a-Lago. Prezidentas D. Trumpas pareiškė norą sumažinti prekybos su Kinija deficitą. Xi Jinpingas pareiškė, jog prekybos deficito mažinimas būtų naudingas ir Kinijai, kadangi leistų spręsti vidines „pinigų pasiūlos bei infliacijos“ problemas. Šalys susitarė dėl „šimto dienų plano“, skirto prekybos susitarimo derinimui, turinčio padidinti JAV eksportą į Kiniją²¹⁴. Kinija, 2016-ųjų vasarį apribojusi anglies importą iš Š. Korėjos, ėmė importuoti anglį iš JAV²¹⁵, taip rodydama iniciatyvą skatinti šalių tarpusavio prekybą.

D. Trumpas, siekdamas sau naudingo prekybos susitarimo, „Twitter“ pareiškė, jog „paaiškino Kinijos prezidentui, kad prekybos susitarimas su JAV bus daug naudingesnis [Kinijai], jei ji išspręs Š. Korėjos problemą“²¹⁶. Tad, nepaisant oficialiai išreikštos sėkmingos derybų baigties, nėra aišku, kaip šalių ekonominiai santykiai vystysis toliau ir kokią įtaką jiems turės karinė įtampa ar galimi kariniai veiksmai Korėjos pusiasalyje. Įtampą tarp šalių didina ir skirtingi požiūriai į konfliktus Pietų Kinijos jūroje. Kinija, ekonomiškai bei politiškai vis labiau stiprėjanti regioninė bei pasaulinė galia, tęsia karinį įsitvirtinimą Pietų Kinijos jūroje nepaisant JAV reiškiamo palaikymo kitoms disputo šalims. JAV rebalansavimo arba izoliacionizmo politikos suintensyvėjimo atveju, silpninamos Kinijos liberalios ekonominės plėtros galimybės regione bei pasauliniu mastu, apsunkinamas daugiašalis bendradarbiavimas organizacijose bei bendradarbiavimo formatuose, į kurį įsitraukusios abi valstybės. Nepasiekus susitarimo su JAV dėl ekonominio bendradarbiavimo bei Š. Korėjos atgrasymo ir teritorinių disputų Pietų Kinijos jūroje klausimais, neatmetama tikimybė, jog JAV dar labiau suintensyvins savo karinę strategiją Azijos – Ramiojo vandenyno regione. Tuomet tarp didžiųjų galių prasidėtų ne tik ekonominis karas, tačiau ir ginklavimosi varžybos²¹⁷. Karinio konflikto scenarijus leistų JAV susilpninti Kinijos ekonominę bei politinę konkurenciją.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog JAV bei Kinija yra siejamos glaudžių ekonominių – prekybinių ryšių. Vis dėlto, JAV patiriamas prekybos deficitas lemia neigiamą požiūrį į Kinijos prekybos politikos priemones bei sukuria paskatas riboti Kinijos liberalią

²¹³ Marcus Noland ir kt., *Assessing Trade Agendas in the US Presidential Campaign* (Peterson Institute for International Economics, 2016), <https://piie.com/system/files/documents/piieb16-6.pdf>

²¹⁴ Quinn Marschik, „After Mar-a-Lago: Can Trump and Xi Make a Deal?“, *The National Interest*, balandžio 11, 2017, <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/after-mar-lago-can-trump-xi-make-deal-20124>

²¹⁵ Justin McCurry ir Benjamin Haas, *supra* note 197.

²¹⁶ Donald J. Trump, „Twitter“ socialinio tinklalapio asmeninė paskyra, balandžio 11, 2017, <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/851766546825347076>

²¹⁷ Shen Dingli, „The Future of China-US Relations in the Trump Era“, *The Diplomat*, žiūrėta 2017 kovo 21 d., <http://thediplomat.com/2017/02/the-future-of-china-us-relations-in-the-trump-era/>

ekonominę plėtrą. B. Obamos kadencijos metu atkreiptas dėmesys į pasikeitusias JAV bei Azijos – Ramiojo vandenyno šalių prekybos tendencijas bei Kinijos interesų intensyvumas regione lėmė JAV siekius kurti Ramiojo Vandenyno Prekybos Sutartį, kuria JAV išlaikytų ekonominę bei politinę įtaką regione. Tačiau, naujoji D. Trumpo administracija ir „pirmenybės Amerikai“ politikos pradžia bei pasitraukimas iš Ramiojo Vandenyno Prekybos Sutarties kelia abejonių dėl rebalansavimo politikos tolesnio įgyvendinimo. D. Trumpo rinkiminės kampanijos teiginiai sukuria prielaidas dėl ekonominio karo tarp šalių tikimybės, kas neigiamai paveiktų JAV vartotojus. Įtampa tarp valstybių teritorinių disputų klausimais bei nesutarimai sprendžiant Korėjos pusiasalio problemas neleidžia atmesti tikimybės dėl intensyvesnio ginklavimosi ir karinių veiksmų provokacijos, JAV bandant stabdyti ekonominę bei politinę Kinijos įsigalėjimą regione.

Galima daryti išvadą, jog Kinija, siekdama išorinės liberalizacijos, susiduria su įvairiomis politinėmis kliūtimis: įtampa su kaimyninėmis valstybėmis kyla dėl teritorijų Pietų Kinijos jūroje, didžiosios galios nesutaria dėl būdų, kuriais būtų išspręsta Korėjos pusiasalio stabilumo problema, Centrinėje Azijoje bei kituose regionuose susiduria didžiųjų galių interesai. Nors Centrinėje Azijoje Kinijos bei Rusijos interesai šiuo metu yra suderinami ir tikėtina bendradarbiavimo plėtra, tuo nepasizymi santykiai su JAV. Disputai Pietų Kinijos jūroje iki šiol nenulėmė ekonominių ryšių su kaimyninėmis valstybėmis nutraukimo, tačiau aktyvūs disputo šalių veiksmai bei JAV bandymai kurstyti konfliktą gali išprovokuoti atvirą karinį susidūrimą. Būtina atsižvelgti į faktą, jog ekonominė tarpusavio priklausomybė tarp visų šalių lemia poreikį siekti taikaus konfliktų sprendimo būdo ir tik bendradarbiavimas leistų užtikrinti problemų sprendimo efektyvumą. Nėra aišku, kaip santykius tarp JAV ir Kinijos paveiks vienašalis JAV sprendimas perkelti kovinę flotilę prie Korėjos pusiasalio ir raginimas taikyti Š. Korėjai griežtesnes ekonomines sankcijas. Vis dėlto, negalima atmesti tikimybės, jog JAV bei Kinijai nepasiekus susitarimo dėl ekonominio bendradarbiavimo bei Š. Korėjos atgrasymo, kils ekonominis karas arba bus išprovokuotas karinis konfliktas, taip bus apribota Kinijos ekonominė plėtra.

IŠVADOS

1. Pagrindinėmis klasikinio bei (neo)liberalizmo nuostatomis laikomos idėjos apie prigimtine individui laisvę, valdžios kilimą iš individų susitarimo ir valdžios tarnavimą individų laisvių plėtrai bei užtikrinimui. Liberalioji teorija remiasi „laissez-faire“ doktrina, kuria teigiama, jog valstybės vaidmuo ekonomikoje turi būti labai ribotas, tačiau yra reikalingas siekiant užtikrinti privačios nuosavybės apsaugą, rinkos funkcionavimą, viešųjų gėrybių teikimą. (Neo)liberalizmo atstovai pripažįsta valstybių tarpusavio priklausomybę ir tarpvalstybinių ryšių, tarptautinių organizacijų svarbą taikiam bendradarbiavimui užtikrinti.
2. Kinijos ekonominį iškilimą lėmė Dengo Xiaopingo (neo)liberalistinės reformos: valstybės vaidmens mažinimas žemės ūkio sektoriuje, dalies VVĮ privatizacija, laipsniškas rinkos santykių kūrimas pasitelkiant dviejų greičių vystymąsi, šalies atvėrimas technologijoms bei TUI iš užsienio, tarifų bei netarifinių kliūčių prekybai šalinimas. Taip pat prie ekonominio augimo ženkliai prisidėjo liberalizacijos teorija nepaaiškinami veiksniai: populiacijos dividendai bei dėl aukštos taupymo normos šalyje sukauptas kapitalas.
3. Liberaliosios reformos lėmė ekonominės sistemos struktūros kaitą: šalies ekonomika transformavosi iš žemės ūkiu paremtos į pramonę paremtą ekonominę sistemą; šiuo metu, pramonės dalis ima mažėti ir ekonominė sistema keičiasi į labiausiai paslaugomis paremtą sistemą – artėjama prie išsivysčiusių valstybių ekonominės struktūros modelio. Ekonomikos transformacija lėmė ženklų Kinijos BVP augimą, tapimą antra pagal dydį pasaulio ekonomika bei daugiausiai pasaulyje eksportuojančia šalimi.
4. Kinijos ekonominei raidai kyla ir su ekonomine transformacija susiję iššūkiai: valstybės svarbiausiomis laikomose pramonės šakose pastebimas investicijų perviršis bei perprodukcija, plėtros varžybos tarp miestų lemia vietinės valdžios skolos augimą, dėl hukou registracijos sistemos vyrauja pajamų nelygybė bei mažas namų ūkių vartojimas. Kinijos valdžia ėmėsi „Naujo Normalumo“ reformų, apimančių žemės ūkį, miestų plėtrą, investicijas į aukštesnės pridėtinės vertės pramonę, VVĮ pertvarką, bankų bei finansų sistemos liberalizaciją ir hukou pertvarką. Planuojama, jog reformų dėka ekonominis augimas priklausys labiau nuo namų ūkių vartojimo, nei nuo investicijų bei eksporto ir šalyje sumažės socialiniai disbalansai. Sėkmės atveju, Kinijos valdžia išvengs politinės liberalizacijos ir išlaikys galią vykdyti valstybės intervenciją į

ekonomiką, skatinti didelių įmonių plėtrą, valdyti finansų sektorių bei puoselėti „kadru kultūrą“ VVI.

5. Kinija, siekdama ekonominės plėtros į išorę bei nacionalinių interesų įgyvendinimo, aktyviai įsitraukė į daugiašalių organizacijų veiklą tiek globaliu, tiek regioniniu mastu. Globaliu mastu, Kinija įsitraukė į TVF bei PB veiklą ir siekė konstruktyvių permainų. Kinijos ekonominę galią tarptautinė visuomenė įvertino po ilgų derybų priimdama šalį į PPO. TVF Kinijos įtaka pripažinta įtraukiant juanį į TVF specialių skolinimosi teisių krepšelio sudėtį. Vis dėlto, trikdžiu tarptautinio bendradarbiavimo plėtrai šių institucijų ribose tapo TVF bei PB nenoras didesnę balsų skaičių priimant sprendimus suteikti kylančioms ekonomikoms. Kinija nuosekliai gerino savo regioninį įvaizdį taikydama „gero kaimyno“ politiką įsitraukdama į Azijos ir Ramiojo Vandenyno Šalių Ekonominio Bendradarbiavimo Organizaciją bei Šanchajaus Bendradarbiavimo Organizaciją, bendradarbiaujant su Pietryčių Azijos Tautų Asociacija. Alternatyvą JAV institucinei santvarkai Kinija bando įgyvendinti didindama bendradarbiavimą su kitomis kylančiomis ekonomikomis G20 bei BRICS rėmuose ir remdama alternatyvių institucijų steigimą bei plėtrą – Azijos Infrastruktūros Investicijų Banką ir Naująjį Plėtros Banką. Nors dauguma valstybių Kinijos iniciatyvas vertina įtariai, egzistuojantis investicijų bei palankių finansavimo sąlygų poreikis sukuria palankias Kinijos ekonominės plėtros į išorę sąlygas bei bendradarbiavimo gilinimo perspektyvas.
6. Ekonominės plėtros į išorę perspektyvas Kinija gerina inicijuodama ambicingą „Naujojo Šilko Kelio“ projektą, kuriuo siekia atkurti žemyninius bei jūrinius Kinijos prekybos maršrutus. Projekto realizavimas lemtų didžiausios ekonominės plėtros schemos pasaulyje įgyvendinimą. „Naujajam Šilko Keliui“ išskirti 5 pagrindiniai tikslai turi lemti šalių, įeinančių į maršrutą, ekonominę integraciją, infrastruktūros plėtrą bei skatinti gerovę ir taiką, didinti kylančių ekonomikų įtaką naujosiose, su „Naujuoju Šilko Keliu“ įsteigtose tarptautinėse institucijose. Vis dėlto, nėra aišku, ar „Naujasis Šilko Kelias“ bus realizuotas sėkmingai, kadangi egzistuoja negatyvus valstybių požiūris dėl galimo Kinijos siekio spręsti vidines ekonomines problemas, įsisavinti mažiau išsivysčiusių valstybių resursus bei dėl abejotinos įgyvendinimo sėkmės politiškai nestabiliose valstybėse.
7. Sėkmingai išorinei ekonominei liberalizacijai didžiausią grėsmę kelia politiniai iššūkiai: įtampa su kaimyninėmis valstybėmis kyla dėl teritorijų Pietų Kinijos jūroje, grėsmę stabilumui bei taikai kelia Š. Korėjos branduolinė programa ir provokacijos.

Nors Kinijos bei Rusijos interesai Centrinėje Azijoje šiuo metu sudaro prielaidas sėkmingam ekonominiam šalių bendradarbiavimui, įtampa santykiuose su kita didžiąja galia – JAV, išlieka nepaisant šalių ekonominės tarpusavio priklausomybės. Nėra aišku, ar JAV nesiims protekcionistinių priemonių siekiant riboti Kinijos ekonominę plėtrą. Dėl JAV ir Japonijos veiksmų siekiant atgrasyti Š. Korėją taip pat galimas ir karinio konflikto scenarijus. Nepaisant Kinijos pastangų įgyvendinti taikią ekonominę plėtrą ir nuolat diegti liberalias ekonomines reformas, gilinti bendradarbiavimą ir taikiai spręsti problemas, yra tikimybė, jog JAV išprovokuos ekonominį karą arba karinį konfliktą. Tiek ekonominis karas su JAV, tiek įsitraukimas į karinį konfliktą Korėjos pusiasalyje apribotų Kinijos taikios ekonominės plėtros į išorę perspektyvas bei mažintų iki šiol sėkmingą galios tarptautinėje politinėje – ekonominėje sistemoje augimą.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Literatūra (knygos, moksliniai straipsniai, studijos):

1. Aglietta, Michel, ir Guo Bai. *China's 13th Five-Year Plan. In Pursuit of a "Moderately Prosperous Society"*. CEPII, 2016.
2. Amighini, Alessia, ir Axel Berkofsky. *Xi's Policy Gambles: The Bumpy Road Ahead*. Epoké (Novi Ligure), 2015.
3. Asian Development Bank. *Money Matters. Local Government Finance in the People's Republic of China*. Asian Development Bank, 2014.
<https://www.adb.org/sites/default/files/publication/151515/money-matters-local-government-finance-peoples-republic-china.pdf>
4. Barone, Barbara, ir Roberto Bendin. *China: Economic outlook*. European Parliament, 2015.
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/549063/EXPO_IDA\(2015\)549063_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2015/549063/EXPO_IDA(2015)549063_EN.pdf)
5. Bennett, John, Huw Dixon, ir Helen X.Y. Hu. *The Effects of Reform of the Chinese Dual-Track Price System*. CEDI, 2008.
6. Bieliūnas, Lukas. "Kinijos galios augimo poveikis JAV užsienio politikai." Bakalauro baigiamasis darbas, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2016.
<http://elaba.lvb.lt/ELABA:LABTALL:ELABAETD15109774>
7. Boly, Amadou. *Industrial Development in Least Developed Countries*. United Nations Industrial Development Organization, 2012.
http://www.unido.org/fileadmin/user_media/Publications/Research_and_statistics/Branch_publications/Research_and_Policy/Files/Working_Papers/2012/WP052012_Ebook.pdf
8. Bruce, John W, ir Paula Harrell. *Land Reform in the People's Republic of China 1978-1988*. Land Tenure Center, 1989.
9. Butler, Eamonn. *Classical Liberalism – A Primer*. Institute of Economic Affairs, 2015.
10. Child, John. *Management in China during the Age of Reform*. Cambridge University Press, 1996.
11. Chun, Clayton K. S. "Economics: A Key Element Of National Power." Iš *US Army War College Guide to National Security Issues, Volume 1: National Security Policy and Strategy, 5th edition*, 208. Strategic Studies Institute, 2012.

12. Cohen, David. "China's "second opening": Grand ambitions but a long road ahead." Iš *"One Belt, One Road": China's Great Leap Outward*. European Council on Foreign Relations, 2015.
13. Degutis, Algirdas. *Individualizmas ir visuomeninė tvarka*. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1998.
14. Falkner, Robert. *International political economy*. University of London, 2011.
15. Fergusson, Ian F., Mark A. McMinimy, ir Brock R. Williams. *The Trans-Pacific Partnership (TPP): In Brief*. Congressional Research Service, 2016.
16. Fergusson, Ian F., Mark A. McMinimy, ir Brock R. Williams. *The Trans-Pacific Partnership (TPP) Negotiations and Issues for Congress*. Congressional Research Service, 2015.
17. Grigsby, Ellen. *Analyzing politics: an introduction to political science*. Wadsworth, 2005.
18. Hardin, Russell. *Liberalism, Constitutionalism, and Democracy*. Oxford University Press, 1999.
19. Harvey, David. *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press Inc., 2005.
20. Huang, Jikun, Xiaobing Wang, ir Huanguang Qiu. *Small-scale farmers in China in the face of modernisation and globalisation*. IIED/HIVOS, 2012. <http://pubs.iied.org/pdfs/16515IIED.pdf>
21. Yan, Se, ir Shuang Ding. *China's demographic dividend – Shift to quality*. Standard Chartered Bank, 2016. <https://www.sc.com/BeyondBorders/wp-content/uploads/2016/01/2016-01-28-BeyondBorders-Report-Se-Yan-China-demographic-Final.pdf>
22. Yansheng, Zhang, Wan Zhongxin, ir Zhang Shuguang. "An Assessment of China's Trade System." Iš *Measuring the Costs of Protection in China*, Zhang Yansheng, Wan Zhongxin, Zhang Shuguang, 31. Institute for International Economics, 1998.
23. Yao, Yang. "A New Normal, but with Robust Growth: China's Growth Prospects in the Next 10 Years." Iš *THINK TANK 20: Growth, Convergence and Income Distribution: The Road from the Brisbane G-20 Summit*, 77. Brookings Institution, 2016.
24. Yee, Herbert S., ir Ian Storey. *The China Threat: Perceptions, Myths and Reality*. Routledge, 2002.

25. Ying, Du. "China's Agricultural Restructuring and System Reform under Its Accession to the WTO." Iš *ACIAR China Grain Market Policy Project Paper No. 12*, 1-2. Ministry of Agriculture, 2000.
26. Ikenberry, John G. "The Future of Liberal World Order." *Japanese Journal of Political Science* 16, 3 (2015): 450.
27. Indeo, Fabio. *The Eurasian Economic Union and the Silk Road Economic Belt: the impact of the Sino-Russian geopolitical strategies in the Eurasia region*. Maastricht School of Management: 2016.
28. Indriūnas, Algimantas V., ir Jonas G. Siaurukas. *Socialinis liberalizmas ir kitos politinės ideologijos : teorinis praktinis pagalbininkas*. Firidas, 2006.
29. Yunling, Zhang. "Liberalisation of the Chinese Economy: APEC, WTO and Tariff Reductions." Iš *APEC and liberalisation of the Chinese economy*, Peter Drysdale, Zhang Yunling, Ligang Song, 4-5. ANU E Press, 2012.
30. Jefferson, Gary H. *State-Owned Enterprise in China: Reform, Performance, and Prospects*. Brandeis University, 2016.
http://www.brandeis.edu/departments/economics/RePEc/brd/doc/Brandeis_WP109.pdf
31. Keohane, Robert O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press, 1984.
32. Keohane, Robert, ir Joseph Nye. *Power and Interdependence: World Politics in Transition*. Little, Brown & Co., 1977.
33. Keqiang, Li. "Li Keqiang's speech at Summer Davos opening ceremony." Iš *the Opening Ceremony Of the Tenth Annual Meeting of the New Champions*. Tianjin: Davos Summer Forum, 2016.
34. Krasner, Stephen D. *International Regimes*. Cornell University Press, 1983.
35. Kratz, Agatha. "China's AIIB: A triumph in public diplomacy." Iš *"One Belt, One Road": China's Great Leap Outward*. European Council on Foreign Relations, 2015.
36. Lardy, Nicholas R. "China's Consumption Driven Growth Path." Iš *China's Agricultural Trade: Issues and Prospects*, 7. International Agricultural Trade Research Consortium, 2007.
37. Lardy, Nicholas R. "The Changing Role of the Private Sector in China." Iš *Reserve Bank of Australia Annual Conference Volume 2016*, 1-2. Reserve Bank of Australia, 2016.

38. Leung, Chris, ir Lily Lo. *China Defining the New Normal*. DBS Group Research, 2015.
<http://www.dbs.com/insights/article/china-defining-the-new-normal.html>
39. Li, Kunwang. *The Effect and Strategy of China's Trade Liberalization*. Institute of Developing Economies, 1997.
http://www.ide.go.jp/English/Publish/Download/Apec/pdf/1996_27.pdf
40. Lunn, Jon, ir Arabella Lang. *The South China Sea dispute: July 2016 update*. House of Commons Library, 2016. <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-7481/CBP-7481.pdf>
41. Martin, Michael F. *China's Banking System: Issues for Congress*. Congressional Research Service, 2012.
42. Mikalauskaitė, Gabija. "XXI A. Kinijos Galios Tyrimas." Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio Universitetas, 2015.
<http://gs.elaba.lt/object/elaba:14497599/14497599.pdf>
43. Noland, Marcus, Gary Clyde Hufbauer, Sherman Robinson, ir Tyler Moran. *Assessing Trade Agendas in the US Presidential Campaign*. Peterson Institute for International Economics, 2016. <https://piie.com/system/files/documents/piieb16-6.pdf>
44. O'Brien, Robert, ir Marc Williams. *Global Political Economy. Evolution and Dynamics*. Palgrave, 2010.
45. OECD. *OECD Economic Surveys: China*. OECD, 2010.
46. Olson, Stephen, ir Clyde Prestowitz. *The Evolving Role of China in International Institutions*. The Economic Strategy Institute, 2011.
<https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/TheEvolvingRoleofChinainInternationalInstitutions.pdf>
47. *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
48. Salidjanova, Nargiza, ir Iakob Koch-Weser. *China's Economic Ties with ASEAN: A Country-by-Country Analysis*. U.S.-China Economic and Security Review Commission, 2015.
<https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China's%20Economic%20Ties%20with%20ASEAN.pdf>
49. Salvatore, Dominick. *International Economics, 11th Edition*. John Wiley & Sons, Inc., 2013.
50. The International Bank for Reconstruction and Development ir The World Bank. *CHINA AND THE WORLD BANK: A Partnership for Innovation*. The World Bank, 2007.

51. The World Bank. *China Economic Update*. The World Bank, 2015.
52. Thornton, John L. "Foreword." *Is China's Peaceful Rise: Speeches of Zheng Bijian 1997-2004*, Zheng Bijian, 5-6. Brookings Institution Press, 2005.
53. Vestergaard, Jakob, ir Robert H. Wade. *Out of the woods: Gridlock in the IMF, and the World Bank puts multilateralism at risk*. Danish Institute for International Studies, 2014. https://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/rp2014-06_gridlock-imf-wb_jve_wade_web_2.pdf
54. Walter, Carl. "Statement of Dr. Carl Walter." *Is Hearing on Corporate Accountability, Access to Credit, and Access to Markets in China's Financial System: Rules and their Ramifications for U.S. Investors*, 78. U.S.-China Economic and Security Review Commission, 2013.
55. Wei, Shang-Jin. "The Open Door Policy and China's Rapid Growth: Evidence from City-Level Data." *Is Growth Theories in Light of the East Asian Experience NBER-EASE Volume 4*, 84. University of Chicago Press, 1995.
56. Williams Brock R., Ben Dolven, Ian F. Fergusson, Mark E. Manyin, Michael F. Martin, ir Wayne M. Morrison. *The Trans-Pacific Partnership: Strategic Implications*. Congressional Research Service, 2016.
57. World Bank ir the Development Research Center of the State Council, P. R. China. *China 2030. Building a Modern, Harmonious, and Creative Society*. Washington, DC: World Bank.
58. World Bank ir the Development Research Center of the State Council, P. R. China. *Urban China. Toward Efficient, Inclusive, and Sustainable Urbanization*. Washington, DC: World Bank, 2014.
59. World Trade Organization. *International Trade Statistics 2015*. World Trade Organization, 2015. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2015_e/its2015_e.pdf
60. Wu, Xun. *An Introduction to Chinese Local Government Debt*. MIT Golub Center for Finance and Policy, 2015. <http://gcfp.mit.edu/wp-content/uploads/2013/08/Policy-Report-of-Chinese-Local-Government-Debt-final.pdf>
61. Wübbecke, Jost, Mirjam Meissner, Max J. Zenglein, Jaqueline Ives, ir Björn Conrad. *Made in China 2025. The making of a high-tech superpower and consequences for industrial countries*. MERICS, 2016.

62. Xiaobing, Zhou. "Impact of Capital Inflows and Technology Transfer on The Chinese Economy." Iš *APEC and liberalisation of the Chinese economy*, Peter Drysdale, Zhang Yunling, Ligang Song, 236-238. ANU E Press, 2012.
63. Zhao, Suisheng. *Chinese Nationalism and Approaches toward East Asian Regional Cooperation*. Council on Foreign Relations, 2009.
<http://www.cfr.org/content/publications/attachments/NEAsiaSecurityZhao.pdf>
64. Zheng, Yongnian, ir Minjia Chen. *China's Recent Stateowned Enterprise Reform and its Social Consequences*. China Policy Institute, 2007.
<http://www.nottingham.ac.uk/cpi/documents/briefings/briefing-23-china-state-owned-enterprise-reform.pdf>

Straipsniai periodiniuose leidiniuose:

65. Berlinger, Joshua, Barbara Starr, ir Paula Hancocks. "North Korea fires ballistic missile as Trump, Xi prepare to meet." *CNN*, balandžio 6, 2017.
<http://edition.cnn.com/2017/04/04/asia/north-korea-projectile/>
66. Broomfield, Emma V. "Perceptions of Danger: The China threat theory." *Journal of Contemporary China* 12, 35 (2003): 265-284.
67. Brunnstrom, David, ir Matt Spetalnick. "Exclusive: North Korea oil imports, airline among possible U.S. sanctions targets – sources." *Reuters*, balandžio 13, 2017.
<http://www.reuters.com/article/us-usa-northkorea-options-exclusive-idUSKBN17F030>
68. Burkitt, Laurie. "China Abandons One-Child Policy." *The Wall Street Journal*, spalio 30, 2015. <https://www.wsj.com/articles/china-abandons-one-child-policy-1446116462>
69. Catala, Diego. "China's First World Bank Trust Fund." *The Borgen Project*. 2015 liepos 26 d. <http://borgenproject.org/chinas-first-world-bank-trust/>
70. Chaibong, Hahm. "Confucianism and the concept of liberty." *Asia Europe Journal* 4, 4 (2006): 12.
71. Chan, Kam Wing, ir Will Buckingham. "Is China Abolishing the Hukou System?*" *The China Quarterly*, 195 (2008): 582-583.
72. Chan, Kam Wing. "The Household Registration System and Migrant Labor in China: Notes on a Debate." *Population and Development Review* 36, 2 (2010): 358.
<http://faculty.washington.edu/kwchan/Chan-hukou.pdf>

73. Chellaney, Brahma. "BRICS falls under China's sway." *The Japan Times*, lapkričio 23, 2016. <http://www.japantimes.co.jp/opinion/2016/11/23/commentary/world-commentary/brics-falls-chinas-sway/>
74. Diamond, Jeremy, ir Kevin Liptak. "Trump, Xi have 'candid,' 'positive' talks in Florida." *CNN*, balandžio 8, 2017. <http://edition.cnn.com/2017/04/07/politics/trump-xi-candid-talks/>
75. East Asia Forum. "BRICS creation of the New Development Bank called a landmark achievement." *Economy Watch*, rugsėjo 11, 2014. <http://www.economywatch.com/features/BRICS-creation-of-the-New-Development-Bank-called-a-landmark-achievement.09-11.html>
76. Harding, Robin, ir Charles Clover. "China steps up incursions around disputed Senkaku Islands." *Financial Times*, sausio 21, 2016. <https://www.ft.com/content/adf159d0-c007-11e5-846f-79b0e3d20eaf>
77. Harriet, Alexander. "Sending US warships is to North Korea 'prudent', says US, as world braces for further missile tests." *The Telegraph*, balandžio 9, 2017. <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/09/sending-us-warships-north-korea-prudent-says-us-world-braces/>
78. Yeung, Yue Man, Gordon Kee, ir Joanna Lee. "China's Special Economic Zones at 30." *Eurasian Geography and Economics* 50, 2 (2009): 224. https://www.researchgate.net/publication/250171932_China's_Special_Economic_Zones
79. Kotz, David M. "Globalization and Neoliberalism." *Rethinking Marxism* 12, 2 (2002): 64.
80. Krugman, Paul. "The Myth of Asia's Miracle." *Foreign Affairs* 73, 6 (1994): 75-76.
81. Lau, Lawrence J., Gérard Roland, ir Yingyi Qian. "Reform without Losers: An Interpretation of China's Dual-Track Approach to Transition." *Journal of Political Economy* (1998): 120. https://www.researchgate.net/publication/4837543_Reform_Without_Losers_An_Interpretation_of_China%27s_Dual-Track_Approach_to_Transition
82. Leutert, Wendy. "Challenges Ahead in China's Reform of State-Owned Enterprises." *Asia policy* 21, 1 (2016): 86. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/Wendy-Leutert-Challenges-ahead-in-Chinas-reform-of-stateowned-enterprises.pdf>

83. Lin, Ping, Zhoumin Liu, ir Yifan Zhang. "Do Chinese domestic firms benefit from FDI inflow?: Evidence of horizontal and vertical spillovers." *China Economic Review* 20, 4 (2009): 677-678.
84. Lv, Miaomiao. "Discussion on the Trend of China's Commercial Banks Management: Based on the Influence of Financial Market Development." *Modern Economy* 22, 7 (2016): 384. http://file.scirp.org/pdf/ME_2016072214281650.pdf
85. Marschik, Quinn. "After Mar-a-Lago: Can Trump and Xi Make a Deal?." *The National Interest*, balandžio 11, 2017. <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/after-mar-lago-can-trump-xi-make-deal-20124>
86. McCurry, Justin, ir Benjamin Haas. "Japanese warships to join US fleet near North Korea as tensions rise." *The Guardian*, balandžio 12, 2017. <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/12/japanese-warships-join-us-fleet-north-korea>
87. McDonald, Sarah. "Why China's Yuan Is Set to Join IMF's Elite Club: Quick Take Q&A." *Bloomberg Markets*. 2016 rugsėjo 27 d. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-09-27/why-china-s-yuan-is-set-to-join-imf-s-elite-club-quicktake-q-a>
88. Momani, Bessma. "China at the International Monetary Fund: Continued Engagement In Its Drive for Membership and Added Voice at the IMF Executive Board." *Journal of Chinese Economics* 1, 1 (2013): 126-137.
89. Nie, Winter. "Why Panicked Investors Are Wrong About China's 'New Normal'." *Fortune*, sausio 21, 2016. <http://fortune.com/2016/01/20/investors-chinas-new-normal/>
90. Park, John S. "Inside Multilateralism: The Six-Party Talks." *The Washington Quarterly* 28, 4 (2005): 75. http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic199080.files/Readings_for_November_6/Park.pdf
91. Phillips, Tom. "Chinese president Xi Jinping arrives for first meeting with Donald Trump." *The Guardian*, balandžio 6, 2017. <https://www.theguardian.com/us-news/2017/apr/06/trump-china-meeting-xi-jinping-mar-a-lago#img-1>
92. Putz, Catherine. „Will All Roads in Central Asia Eventually Lead to China?." *The Diplomat*, birželio 9, 2015. <http://thediplomat.com/2015/06/will-all-roads-in-central-asia-eventually-lead-to-china/>

93. Ravallion, Martin, ir Shaohua Chen. "China's (uneven) progress against poverty." *Journal of Development Economics* 82 (2007): 38.
94. Rothstein, Bo. "The Chinese Paradox of High Growth and Low Quality of Government: The Cadre Organization Meets Max Weber." *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions* 4, 10 (2015): 6.
95. Schuman, Michael. "China's New Silk Road Dream." *Bloomberg*, lapkričio 25, 2015. <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-11-25/china-s-new-silk-road-dream>
96. Takenaka, Kiyoshi. "Japan buys disputed islands, China sends patrol ships." *Reuters*, rugsėjo 11, 2012. <http://www.reuters.com/article/us-japan-china-idUSBRE88A0GY20120911>
97. Tazhin, Marat. "The Geopolitical Role of the Main Global Players in Central Asia." *American Foreign Policy Interests* 30 (2008): 63. <https://www.ncafp.org/articles/08%20the%20geopolitical%20role%20of%20the%20main%20global%20players%20in%20central%20asia.pdf>
98. "The economy: Go slow. The prime minister seeks to lower expectations for the economy." *The Economist*, kovo 5, 2015. <http://www.economist.com/news/china/21645839-prime-minister-seeks-lower-expectations-economy-go-slow/>
99. "The new Silk Road." *The Economist*. Žiūrėta 2017 sausio 25 d. <http://www.economist.com/news/special-report/21663326-chinas-latest-wave-globalisers-will-enrich-their-countryand-world-new-silk-road>
100. Tiezzi, Shannon. "China's 'New Silk Road' Vision Revealed." *The Diplomat*, gegužės 9, 2014. <http://thediplomat.com/2014/05/chinas-new-silk-road-vision-revealed/>
101. "TVF priėmė juanį į didžiausių valiutų klubą." *Verslo Žinios*, gruodžio 30, 2015. <http://vz.lt/rinkos/2015/11/30/tvf-prieme-juani-i-didziausiu-valiutu-kluba>
102. Wallace, Charles. "Crunch Time For Trump On China Trade." *Forbes*, balandžio 3, 2017. <https://www.forbes.com/sites/charleswallace1/2017/04/03/crunch-time-for-trump-on-china-trade/#6c2531b45d99>
103. Wang, Helen H. "China's Triple Wins: The New Silk Roads." *Forbes*, sausio 15, 2016. <http://www.forbes.com/sites/helenwang/2016/01/15/chinas-triple-wins-the-new-silk-roads/#4c97cf20520b>
104. Westcott, Ben, ir Joyce Tseng. "Timeline: North Korea nuclear tests versus United Nations sanctions." *CNN*, sausio 20, 2017. <http://edition.cnn.com/2017/01/20/asia/north-korea-nuclear-sanctions-timeline/>

105. Winter, Tim. "One Belt, One Road, One Heritage: Cultural Diplomacy and the Silk Road." *The Diplomat*, kovo 29, 2016. <http://thediplomat.com/2016/03/one-belt-one-road-one-heritage-cultural-diplomacy-and-the-silk-road/>
106. Wu, Xiaogang, ir Donald J. Treiman. "The household registration system and social stratification in China: 1955–1996." *Demography* 41, 2 (2004): 363-84.
107. Xie, Zhihai. "The Rise of China and Its Growing Role in International Organizations." *ICCS Journal of Modern Chinese Studies* 4, 1 (2011): 85. <http://iccs.aichi-u.ac.jp/archives/report/038/5099f0477e37a.pdf>
108. Zhao, Minghao. "What is China's role in the BRICS?." *World Economic Forum*, liepos 20, 2015. <https://www.weforum.org/agenda/2015/07/what-is-chinas-role-in-the-brics/>

Kiti internetiniai šaltiniai:

109. "10 Benefits of Trade for Developing Countries." European Commission. Žiūrėta 2017 kovo 2 d. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/january/tradoc_148991.pdf
110. "1981: Dual-track Price System." China.org.cn. Žiūrėta 2017 kovo 3d. http://www.china.org.cn/features/60years/2009-09/16/content_18534471.htm
111. "1983: Household Responsibility System." China.org.cn. Žiūrėta 2017 kovo 1 d. http://www.china.org.cn/features/60years/2009-09/16/content_18534697.htm
112. Albert, Eleanor, ir Beina Xu, "The China-North Korea Relationship." Council on Foreign Relations. Žiūrėta 2017 kovo 20 d. <http://www.cfr.org/china/china-north-korea-relationship/p11097>
113. "ASEAN's Bilateral Free Trade Areas." Ministry of International Trade and Industry. Žiūrėta 2017 kovo 7 d. [http://www.miti.gov.my/miti/resources/fileupload/ASEAN's%20Bilateral%20FTA%20\(website\).pdf](http://www.miti.gov.my/miti/resources/fileupload/ASEAN's%20Bilateral%20FTA%20(website).pdf)
114. Bendini, Roberto. "United States - China relations: a complex balance between cooperation and confrontation." European Parliament. Žiūrėta 2017 kovo 21 d. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA\(2016\)570464_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/570464/EXPO_IDA(2016)570464_EN.pdf)
115. "China exports." Trading Economics. Žiūrėta 2017 sausio 12 d. <http://www.tradingeconomics.com/china/exports>
116. "China." The Observatory of Economic Complexity. Žiūrėta 2017 kovo 21 d., <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/chn/>

117. "China's Maritime Disputes." Council on Foreign Relations. Žiūrėta 2017 kovo 25 d. <https://www.cfr.org/asia-and-pacific/chinas-maritime-disputes/p31345#!/>
118. "China's Foreign Trade." Information Office of the State Council. Žiūrėta 2017 kovo 5 d. <http://www.china-embassy.org/eng/zt/bps/t943740.htm>
119. "China's new silk route. The long and winding road." PwC's Growth Markets Centre. Žiūrėta 2017 sausio 18 d. <https://www.pwc.com/gx/en/growth-markets-center/assets/pdf/china-new-silk-route.pdf>
120. Dougherty, Sean M. "The Impact of Technology Transfers on Industry Productivity in China: 1980-95." Semantic Scholar. Žiūrėta 2017 kovo 4 d. <https://pdfs.semanticscholar.org/0779/876f128c5c6339bf690d40d51349e2fd6ca8.pdf>
121. Driete, Reinhard. "The Japan-China Confrontation Over the Senkaku/Diaoyu Islands – Between "shelving" and "dispute escalation"." Global Research. Žiūrėta 2017 kovo 25 d. <http://www.globalresearch.ca/the-japan-china-confrontation-over-the-senkakudiaoyu-islands-between-shelving-and-dispute-escalation/5393760>
122. Duchâtel, Mathieu, François Godement, Kadri Liik, Jeremy Shapiro, Louisa Slavkova, Angela Stanzel, ir Vessela Tcherneva. "Eurasian integration: Caught between Russia and China." European Council on Foreign Relations. Žiūrėta 2017 kovo 21 d. http://www.ecfr.eu/article/essay_eurasian
123. "Eurasian Economic Union." Eurasian Economic Union. Žiūrėta 2017 kovo 21 d. <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about>
124. "G20 Leaders' Communique." Hangzhou Summit. Žiūrėta 2017 kovo 9 d. <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/09/05-g20-leaders-communiqué/>
125. "Gross domestic savings (% of GDP)." The World Bank. Žiūrėta 2017 kovo 5 d. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.TOTL.ZS?locations=CN>
126. "How we do it." International Monetary Fund. Žiūrėta 2017 kovo 25 d. <https://www.imf.org/external/about/howwedo.htm>
127. Hofman, Bert. "Reforms to Build a Xiaokang Society in China." The World Bank. 2016 kovo 4 d. <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2016/03/04/reforms-to-build-a-xiaokang-society-in-china>
128. "IMF Adds Chinese Renminbi to Special Drawing Rights Basket." International Monetary Fund. Žiūrėta 2017 kovo 22 d. <http://www.imf.org/en/News/Articles/2016/09/29/AM16-NA093016IMF-Adds-Chinese-Renminbi-to-Special-Drawing-Rights-Basket>

129. "Information about BRICS." BRICS Ministry of External Relations. Žiūrėta 2017 kovo 24 d. <http://brics.itamaraty.gov.br/about-brics/information-about-brics>
130. Jinping, Xi. "G20 SUMMIT 2016, CHINA." Žiūrėta 2017 kovo 9 d. <http://www.g20chn.org/English/China2016/G202016/201512/P020151210392071823168.pdf>
131. Jinping, Xi. "President Xi's speech to Davos in full." World Economic Forum. 2017 sausio 17 d. <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/full-text-of-xi-jinping-keynote-at-the-world-economic-forum>
132. "Joint Ministerial Statement." APEC. Žiūrėta 2017 kovo 8 d. http://www.apec.org/~media/Files/MinisterialStatements/Annual/2014/2014_AMM_JointMinisterialStatement.pdf
133. Kanungo, Anil Kumar. "China's Process of Accession to WTO: Obstacles and Challenges*." Žiūrėta 2017 kovo 24 d. <http://www.freit.org/WorkingPapers/Papers/TradePolicyMultilateral/FREIT510.pdf>
134. Kılıc, Rehim. "Absolute and Comparative Advantage: Ricardian Model." Michigan State University. 2002 balandis – birželis. <https://msu.edu/course/ec/340/Kilic/lecture3.pdf>
135. Lazarou, Elena. "Outcome of the G20 Summit in Hangzhou, China." European Parliament. Žiūrėta 2017 kovo 9 d. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/586674/EPRS_ATA\(2016\)586674_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2016/586674/EPRS_ATA(2016)586674_EN.pdf)
136. "Looking Back, Looking Forward: China and the World Trade Organization 10 Years after Accession." Centre for International Governance Innovation. Žiūrėta 2017 kovo 23 d. <https://www.cigionline.org/series/looking-back-looking-forward-china-and-world-trade-organization-10-years-after-accession>
137. Lu, Caitlin. "Six Party Talks on North Korea's Nuclear Program." Žiūrėta 2017 kovo 20d. <http://large.stanford.edu/courses/2016/ph241/lu2/>
138. Moravcsik, Andrew. "Liberal Theories of International Relations: A Primer." Princeton University. Žiūrėta 2017 kovo 1 d. www.princeton.edu/~amoravcs/library/primer.doc
139. Nesvisky, Matt. "Will Super-High Chinese Growth Continue?." National Bureau of Economic Research. Žiūrėta 2017 kovo 11 d. <http://www.nber.org/digest/nov06/w12249.html>
140. "North Korea." Nuclear Threat Initiative. Žiūrėta 2017 kovo 20 d. <http://www.nti.org/learn/countries/north-korea/>

141. “North Korea: Beyond the Six-Party Talks.” International Crisis Group. Žiūrėta 2017 kovo 20 d. <https://www.crisisgroup.org/asia/north-east-asia/korean-peninsula/north-korea-beyond-six-party-talks>
142. “One Belt, One Road: Building Links, Strengthening Influence.” Fidelity International Limited. Žiūrėta 2017 sausio 23 d. <https://www.fidelityinternational.com/static/pdf/nordic/2015-03-20%20One%20Belt%20One%20Road.pdf>
143. “Premier: China to further deepen reform and opening-up.” People's Daily Online. Žiūrėta 2017 kovo 20 d. <http://en.people.cn/90001/90776/90785/6507843.html>
144. Rich, Timothy S. “China – North Korea Relations: Pitfalls and Possibilities.” China Policy Institute. Žiūrėta 2017 kovo 20 d. <https://cpianalysis.org/2017/02/24/china-north-korea-relations-pitfalls-and-possibilities/>
145. Rietig, Victoria. “Migration with Chinese Characteristics: Hukou Reform and Elite Emigration.” Migration policy institute. 2014 gruodžio 10 d. http://domide.colmex.mx/Archivos/Doc_6606.pdf
146. “Security Council imposes sanctions on DPR Korea after its claimed nuclear test.” United Nations. Žiūrėta 2017 kovo 20 d. <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=20261&Cr=DPRK&Cr1=#.WN92GPmGPIV>
147. Starr, Paul. “Why Liberalism Works.” Princeton University. Žiūrėta 2017 kovo 2 d. <https://www.princeton.edu/~starr/articles/articles07/Starr.WhyLiberalismWorks.pdf>
148. “Status of activities by Chinese government vessels and Chinese fishing vessels in waters surrounding the Senkaku Islands.” Ministry of Foreign Affairs. Žiūrėta 2017 kovo 25 d. <http://www.mofa.go.jp/files/000180283.pdf>
149. Sundaram, Jomo Kwame. “The Geography of Poverty.” Inter Press Service. 2016 birželio 30 d. <http://www.globalissues.org/news/2016/06/30/22285>
150. Takoh, Daisuke. “China’s Policy for the Liberalization of Trade and Investment through the APEC/IAP and Negotiations for the Accession to the WTO in 1977.” Institute of Developing Economies. Žiūrėta 2017 kovo 8 d., http://www.ide.go.jp/English/Publish/Download/Apec/pdf/1997_07.pdf
151. “The Eurasian Economic Union: Power, Politics and Trade.” International Crisis Group. Žiūrėta 2017 kovo 21 d. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/eurasian-economic-union-power-politics-and-trade>

152. "The Paracels: Beijing's Other South China Sea Buildup." Asia Maritime Transparency Initiative. Žiūrėta 2017 kovo 25 d. <https://amti.csis.org/paracels-beijings-other-buildup/>
153. "The People's Republic of China." United States Trade Representative. Žiūrėta 2017 sausio 12 d. <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china>
154. "The theoretical foundations of IPE." Pearson Education. Žiūrėta 2017 kovo 2 d. http://catalogue.pearsoned.co.uk/assets/hip/gb/hip_gb_pearsonhighered/samplechapter/M01_SMIT3683_01_SE_C01.pdf
155. "Top Trading Partners - December 2016." United States Census Bureau. Žiūrėta 2017 kovo 21 d. <https://www.census.gov/foreign-trade/statistics/highlights/top/top1612yr.html>
156. Trigkas, Vasilis. "China's New Normal: An Indispensable Locomotive of Global Growth." China US Focus. 2016 kovo 7 d. <http://www.chinausfocus.com/finance-economy/chinas-new-normal-an-indispensable-locomotive-of-global-growth/>
157. Trump, Donald J. „Twitter“ socialinio tinklalapio asmeninė paskyra, balandžio 11, 2017. <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/851767718248361986>
158. Trump, Donald J. „Twitter“ socialinio tinklalapio asmeninė paskyra, balandžio 11, 2017. <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/851766546825347076>
159. "Understanding China's Poverty Reduction Success to Benefit the Global South." The World Bank. Žiūrėta 2017 kovo 24 d. <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2016/05/17/understanding-chinas-poverty-reduction-success-to-benefit-the-global-south>
160. "VI. The Local Administrative System." China Internet Information Center. Žiūrėta 2017 vasario 18 d. <http://www.china.org.cn/english/Political/28842.htm>
161. Wang, Tianyi. "Small State, Big Influence: China's North Korea Policy Dilemma." Georgetown Journal of Asian Affairs. Žiūrėta 2017 kovo 20d. <https://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/712752/GJAA%201.1%20Wang.pdf;sequence=1>
162. Woods, Thomas E. "Cobden on Freedom, Peace, and Trade." Mises Institute. Žiūrėta 2017 kovo 1 d. <https://mises.org/library/cobden-freedom-peace-and-trade>
163. "World Bank and China Scale Up Support for Africa." The World Bank. Žiūrėta 2017 kovo 24 d. <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2016/09/08/world-bank-and-china-scale-up-support-for-africa>

164. Zuo, Ch. S. "Township And Village Enterprises In China's Sustainable Development In China." Encyclopedia of Life Support Systems. Žiūrēta 2017 kovo 4 d. <https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C16/E1-54-30.pdf>

SANTRAUKA

Ramanauskaitė K. Kinijos Ekonominės Sistemos Transformacija / Tarptautinės politikos ir ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas: doc. dr. V. Volovoj. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2017. – 117 p.

Dešimtmečius besitęsianti Kinijos ekonominė plėtra bei vis didėjantis įsitraukimas į tarptautinę sistemą skatina diskusijas dėl veiksnių, padėjusių šaliai iškilti bei tolimesnių ekonominės plėtros perspektyvų. Kinijos iškilimas yra aktualus dėl besikeičiančio galių balanso ir šalies įtakos tarptautinėje ekonominėje sistemoje augimo. Šio darbo tikslas - pasitelkus liberalizmo teoriją atlikti istorinės Kinijos ekonominės transformacijos analizę, apibrėžti jos ekonominės raidos perspektyvas.

Naudojant analitinį – aprašomąjį metodą, darbe apžvelgtos pagrindinės liberalizmo teorijos nuostatos; apibendrinti svarbiausi Kinijos ekonominio iškilimo veiksniai; apibrėžta Kinijos ekonominės sistemos struktūra; įvertinti Kinijos ekonominės raidos bei ekonominės plėtros į išorę iššūkiai bei perspektyvos.

Galima daryti išvadą, jog (neo)liberalistinės valstybės vaidmens mažinimo, VVI reformos bei rinkos santykių kūrimas, šalies atvėrimas užsieniui buvo pagrindiniai veiksniai, skatinę ekonominį augimą. Šie veiksniai lėmė ekonominės struktūros transformaciją iš žemės ūkiu į pramonę bei paslaugomis paremtą ekonominę sistemą. Kinija sėkmingai įsitraukė į globalius bei regioninius bendradarbiavimo formatus ir didino savo ekonominės plėtros į išorę perspektyvas kurdama alternatyvias bendradarbiavimo institucijas bei „Naujojo Šilko Kelio“ projektą. Vis dėlto, norėdama užtikrinti sėkmingą tolimesnę ekonominę plėtrą, Kinija susiduria su vidinėmis perprodukcijos, vietinės valdžios skolos, socialinių disbalansų problemomis bei išoriniais politiniais iššūkiais. Kinijos bei JAV ekonominis bendradarbiavimas bei šalių veiksmai Korėjos pusiasalyje yra esminiai iššūkiai, lemsiantys tolimesnes ekonominės Kinijos ekonominės plėtros į išorę bei galios tarptautinėje politinėje – ekonominėje sistemoje augimo perspektyvas.

Raktiniai žodžiai: Kinija, ekonominė sistema, transformacija, liberalizacija, ekonominė plėtra.

SUMMARY

Ramanauskaitė K. China's Economic System Transformation / International Politics and Economics Master Thesis. Supervisor: doc. dr. V. Volovoj. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Institute of Political Science, Mykolas Romeris University, 2017. – 117 p.

China is notable for its economic growth that has been lasting for decades and for its increasing engagement in the international system. These factors are subject for discussions about the sources of country's economic growth and its future prospects. China's emergence as a superpower is relevant as the balance of power in the world is shifting and country's influence in international economic system is increasing. The aim of thesis is to perform historical analysis of China's economic transformation and to determine prospects of its economic development by using liberal theoretical approach and analytical - descriptive method.

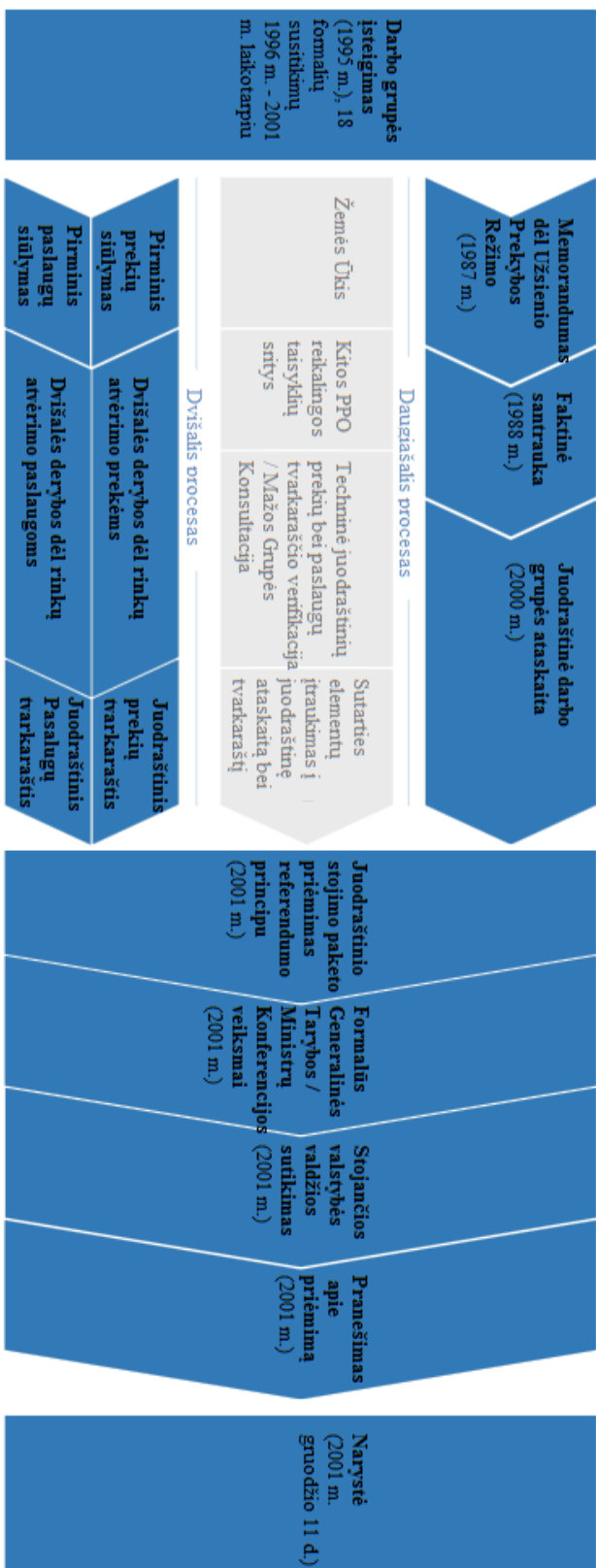
This thesis examines main provisions of the liberal theory; summarizes main China's growth sources; defines the structure of China's economic system; evaluates prospects and challenges of China's economic development. In conclusion, (neo)liberalist reforms of diminishing state influence on the economy, reforming SOE's, creating market economy and opening China were the main sources of economic growth. These factors have also contributed to the transformation of economic structure and its shift from agriculture to industry and services based economic system. China has successfully engaged in global and regional cooperation organisations and has constantly improved its economic development prospects by creating and supporting alternative cooperation mechanisms and by developing "New Silk Road" project.

However, there are issues hindering further economic development. China's economy is burdened with overcapacity, local government debt and social imbalances. There are also significant international political challenges. Economic cooperation between China and USA and their actions in Korean Peninsula will be the main challenges determining further prospects of China's economic development and growth of its influence in international political – economic system.

Keywords: China, economic growth, transformation, liberalisation, economic development.

PRIEDAI

1 priedas. Kinijos stojimo į PPO procesas.

Cit. pagal the World Trade Organization